ERICH MARIA REMARQUE

NIMIC NOU PE FRONTUL DE VEST

BIBLIOTECA UNIVERSALĂ AMB

ERICH MARIA REMARQUE

*

NIMIC NOU PE FRONTUL DE VEST

BIBLIOTECA UNIVERSALĂ AMB

ERICH MARIA REMARQUE

NIMIC NOU PE FRONTUL DE VEST

— roman —

Editura AMB
1992

Cartea aceasta nu vrea să fie nici act de acuzare, nici profesiune de credință. Vrea doar să încerce să înfățișeze o generație care a fost distrusă de război — chiar dacă a scăpat de obuzele lui.

Traducere : Em. Cerbu
Coperta : Francisc Kalab
ISBN 973-47-0012-X

I

Ne aflăm la nouă kilometri în spatele frontului. Ieri am fost înlocuiţi ; acum avem burta plină de fasole cu carne şi sîntem sătui şi mulţumiţi. Chiar şi pentru masa de seară fiecare şi-a putut pune la păstrare o gamelă plină ; afară de asta, mai avem dreptul la porţii duble de cîrnaţi şi de pîine — e straşnic. Asemenea lucru nu s-a mai văzut de mult : bucătarul, cu capul lui ca o pătlăgică roşie, oferă mîncare cui vrea ; fiecăruia care trece îi face semn cu polonicul şi-i pune în gamelă o porţie zdravănă. E disperat că nu ştie cum să-şi deşerte bucătăria de campanie. Tjaden şi Müller au dat peste cîteva lighene şi s-au pus să le umple cu vîrf, ca rezervă. Müller o face din prevedere ; Tjaden, din lăcomie. Şi totuşi băiatul ăsta este şi rămîne slab ca un ţîr.

Cel mai important lucru e însă că ni s-au dat şi raţii duble de fumat. Fiecăruia cîte zece ţigări de foi, douăzeci de ţigarete şi două bucăţi de tutun de mestecat, ceea ce e foarte onorabil. Eu am schimbat tutunul de mestecat cu Katczinsky, luînd ţigaretele lui ; asta face patruzeci de ţigarete pentru mine. Cu asemenea provizie poţi să te descurci o zi.

Şi cînd te gîndeşti că toată dărnicia asta nici nu ni se cuvenea. Nu-s prusacii atît de mărinimoşi. O datorăm unei erori.

Acum paisprezece zile am pornit spre primele linii ca să-i schimbăm pe alţii. Sectorul nostru era destul de liniştit şi furierul primise deci, pentru ziua întoarcerii noastre, cantitatea obişnuită de alimente, făcînd pregătirile necesare pentru companie, care număra o sută cincizeci de oameni. Iată însă că în ultima zi am avut sur-

prinzător de mult de furcă cu tunurile de tir lung şi cu cele burtoase — artileria engleză care bombarda fără întrerupere poziţia noastră, astfel că am suferit pierderi serioase şi ne-am întors numai optzeci de oameni.

Sosind noaptea, ne lungisem numaidecît, ca mai întîi să dormim în lege ; căci Katczinsky are dreptate : războiul n-ar fi atît de groaznic dacă s-ar putea dormi ca lumea. În prima linie, însă, nu poate fi vorba de aşa ceva, aşa că paisprezece zile, cît ne ţin de obicei acolo, e vreme îndelungată.

Soarele era la nămiezi, cînd primii dintre noi au început să iasă din barăci. După o jumătate de oră, fiecare a pus mîna pe gamelă şi ne-am adunat în faţa bucătăriei de campanie, care mirosea gras şi gustos. În frunte, firesc, cei mai flămînzi : Albert Kropp, mărunţelul, care are capul cel mai limpede dintre noi şi de aceea n-a ajuns decît fruntaş ; Müller 5, care mai cară cu el cărţi de şcoală şi visează examene trecute cu chiu şi vai : în mijlocul focului concentric toceşte teoreme de fizică ; Leer, care poartă barbă mare şi e ahtiat după fetele din bordelurile ofiţereşti, despre care jură că, din ordin pe armată, sînt obligate să poarte cămăşi de mătase, iar pentru clienţii mai sus de căpitani să facă întîi baie ; şi, în sfîrşit, al patrulea, eu, Paul Baumer. Tuspatru de nouăsprezece ani, tuspatru din aceeaşi clasă, intraţi în acelaşi timp în război.

Îndărătul nostru, prietenii : Tjaden, lăcătuşul cel slăbănog, băiat de vîrsta noastră, cel mai mare mîncău al companiei. Se aşază la masă subţirel şi se scoală umflat ca o ploşniţă gravidă ; Haie Westhus, de aceeaşi vîrstă, muncitor la turbă, care e în stare să ia într-o mînă un codru de pîine şi să întrebe : „Ia ghiciţi ce am în labă ?“ ; Detering, ţăranul, care nu se gîndeşte decît la ograda şi la femeia lui ; şi, în sfîrşit, Stanislaus Katczinsky, capul grupei noastre, vînjos, viclean, isteţ, de patruzeci de ani, cu faţa pămîntie, ochii albaştri, umerii căzuţi şi un nas neasemuit pentru adulmecarea situaţiilor periculoase, a mîncării bune şi a locurilor potrivite pentru adăpostire.

Grupa noastră era în fruntea cozii din faţa bucătăriei de campanie. Deveneam nerăbdător, căci bucătarul, nepăsător, sta încă şi aştepta.

Deodată Katczinsky se răsteşte la el :

— Dar deschide-ţi odată tractirul, Heinrich ! Se vede cale de-o poştă că fasolea e gata.

Dar bucătarul scutură din cap, somnoros :

— Întîi să fiţi cu toţii aici.

Tjaden rînjeşte :

— Sîntem toţi, în păr.

Subofiţerul încă n-a băgat de seamă :

— V-ar conveni ! Unde-s ceilalţi ?

— Pe ăia nu-i mai hrăneşti tu azi ! Spitalul şi groapa.

Bucătarul se îngrozi cînd află ce se întîmplase. Se clătină pe picioare.

— Şi eu care am gătit pentru o sută cincizeci de oameni !

Kropp îi arse una între coaste :

— Atunci o să ne săturăm şi noi măcar o dată. Haide, dă-i drumul !

În aceeaşi clipă, pe Tjaden îl fulgeră o idee. Faţa-i ascuţită de şoarece începu să lucească, ochii i se făcură mici de şiretenie, fălcile îi zvîcniră şi el se trase mai aproape :

— Păi atunci, omul lui Dumnezeu, ţi s-o fi dat şi pîine pentru o sută cincizeci de oameni — da ?

Subofiţerul încuviinţă din cap, aiurit şi tîmp.

Tjaden îl apucă de veston :

— Şi cîrnaţi ?

Pătlăgica roşie încuviinţă şi de data asta din cap. Fălcile lui Tjaden se cutremurară :

— Şi tutun ?

— Şi. De toate.

Tjaden se uită victorios în jur :

— Păi asta, băieţi, se cheamă să ai baftă ! Înseamnă că ne-a rămas totul nouă ! Atunci, fiecare capătă — ia staţi puţin — da, mă, taman porţia dublă !

Acum însă pătlăgica se învioră din nou şi grăi :

— Salutare ! Nu se poate.

Dar vezi că acum ne trezisem şi noi şi ne apropiarăm mai mult de el.

— De ce nu se poate, mă morcovule ? întrebă Katczinsky.

— Ce era pentru o sută cincizeci de oameni nu poate să fie pentru optzeci.

— Las' că-ţi arătăm noi cum se poate, mîrîi Müller.

— Mîncarea, ca mîncarea, dar celelalte raţii nu pot să le împart decît la optzeci de oameni, stărui pătlăgica.

Katczinsky se burzului :

— Ţi s-a făcut de front, bă ? Ai primit furaj nu pentru optzeci de oameni, ci pentru compania a doua. Asta ai să împarţi ! Compania a doua sîntem noi.

Şi ne-am dat şi mai aproape de el. Nimeni nu-l putea suferi pe bucătar ; de cîteva ori fusese de vină că, în tranşee, primisem mîncarea mult prea tîrziu şi rece : din pricina unui mic bombardament cu obuze nu îndrăznise să se apropie cu cazanul, astfel că oamenii însărcinaţi cu adusul mîncării trebuiseră să facă drum mai lung decît cei de la celelalte companii. În privinţa asta, Bulcke de la compania întîi era băiat mai bun. Aşa cum arăta, pîntecos ca un porc, căra la nevoie singur cazanele pînă în primele rînduri de tranşee.

În starea de spirit în care ne găseam, s-ar fi iscat cine ştie ce, dacă nu s-ar fi ivit comandantul companiei. El se interesă ce se întîmplase şi se mulţumi să spună deocamdată :

— Da, am avut ieri pierderi mari...

Apoi se uită în cazan :

— Fasolea pare să fie bună.

Pătlăgica dădu din cap :

— Gătită cu untură şi carne.

Locotenentul se uită la noi. Ştia el ce ne umbla prin cap. Ştia de altfel şi multe altele căci venise ca subofiţer în companie şi avansase în mijlocul nostru. Mai ridică o dată capacul de pe cazan şi mirosi. Plecînd, zise :

— Să-mi aduceţi şi mie o farfurie. Şi porţiile se împart toate. Au să ne prindă bine.

Pătlăgica făcu o mutră tîmpită. Tjaden începu să ţopăie în jurul lui.

— Pierzi ceva, te costă ceva ? Ia te uită ! Parcă al lui ar fi serviciul de aprovizionare ! Dar acum începe odată, boţ de slănină ce eşti, şi vezi să nu greşeşti la socoteală.

— Moaş-ta pe gheaţă ! se zbîrli pătlăgica.

Explodase pentru că nu-i intra în cap una ca asta și nici nu putea înțelege. Și, ca și cum ar fi vrut să demonstreze că acum nimic nu-l mai interesează, împărți de la el și cîte o litră de miere artificială de cap de om.

*

În toate avem azi o zi bună. Pînă și poșta a sosit și aproape fiecare are cîteva scrisori și ziare. Acum ne ducem agale spre lunca dindărătul barăcilor. Kropp ține sub braț capacul rotund al unui butoiaș de margarină.

La marginea din dreapta a luncii e construită o latrină comună, șopron solid, cu acoperiș. Dar asta-i ceva pentru boboci, care n-au învățat încă să tragă foloase din orice lucru. Noi căutăm ceva mai bun. Răspîndite peste tot, se află diferite gherete mai mici, pentru același scop. Sînt pătrate, curate, tîmplărite din scînduri, închise de jur împrejur, cu un scaun excelent și comod. Pe pereții laterali au mînere, ca să poată fi transportate.

Ne adunăm trei în cerc și luăm loc confortabil. În mai puțin de două ceasuri e sigur că nu ne vom mișca de aici.

Mi-aduc aminte cum la început, ca recruți, în cazarmă, ne jenam cînd trebuia să ne ducem la latrina comună. Uși nu erau, iar oamenii ședeau cîte douăzeci unul lîngă altul, ca în tren. Puteai să-i vezi dintr-o singură ochire — căci soldatul trebuie să fie pururea sub supraveghere.

De atunci, însă, am învățat mai multe decît să biruim rușinea asta. Cu vremea ne-am deprins cu altele și mai și.

Aici, lucrul acesta este aproape o voluptate. Nu mai știu de ce, pe vremuri, ne feream cu sfială de asemenea chestii ; sînt doar tot atît de naturale ca mîncatul și băutul. Și poate că nici n-ar trebui să vorbim de ele, dacă la noi n-ar fi jucat un rol atît de însemnat — ceilalți se deprinseseră de mult.

Pentru soldat, stomacul și digestia sînt un domeniu mai familiar decît oricărui alt om. Trei sferturi din vocabularul ostașului sînt luate dintr-însul, și atît expresia

celei mai înalte bucurii cît și a celei mai profunde indignări găsește aici cuvintele cele mai savuroase. Într-alt fel ar fi și imposibil să te exprimi atît de limpede și de lapidar. Familiile și profesorii noștri au să se mire grozav cînd ne vom întoarce acasă — dar aici asta e limba universală.

Pentru noi toate manifestările acestea și-au recăpătat caracterul de candoare, grație răspîndirii lor obligatorii. Mai mult : ne sînt atît de firești, că rezolvarea lor comodă e la fel de prețuită ca, bunăoară, o chintă regală, jucată subtil și elegant. Nu degeaba s-a creat pentru flecărelile de tot felul cuvîntul „taclale de latrină" ; locurile acestea sînt colțișoare de taifas și surogatul de cafenea ale vieții cazone.

În acest moment ne simțim mai bine decît în cele mai luxoase closete cu faianță albă. Acolo poate să fie mai igienic ; aici însă e frumos.

Sînt ceasuri minunate cînd nu te gîndești la nimic. Deasupra noastră se bolțește cerul albastru. În zare plutesc baloane captive, galbene, luminate violent, și nourașii albi ai obuzelor antiaeriene, explodate recent. Uneori, cînd urmăresc un avion, țîșnesc în sus ca un snop.

Duduirea surdă de pe front se aude doar ca o furtună foarte depărtată. Bondarii care trec în zbor o acoperă cu bîzîitul lor.

De jur împrejurul nostru se așterne lunca înflorită. Firele subțiri de iarbă se leagănă ; fluturi albi se clatină ca beți, plutesc în vîntul cald și moale al verii tîrzii ; noi citim scrisori și ziare și fumăm, ne scoatem capelele și le punem lîngă noi, vîntul se joacă în părul nostru, se joacă mereu cu vorbele și gîndurile noastre.

Cele trei latrine stau în mijlocul macilor roșii ca sîngele...

Punem capacul butoiașului de margarină pe genunchi și avem astfel o masă bună pentru jocul de cărți. Kropp are foițele la el. După fiecare partidă isprăvită jucăm una de popa-prostu. Am putea să stăm așa o viață întreagă.

Sunetele unei armonici se aud dinspre barăci. Uneori lăsăm cărțile din mînă și ne uităm unii la alții. Careva

spune atunci : „Măi băieţi, băieţi..." sau : „Ne puteam arde urît..." şi o clipă rămînem muţi. În noi e un simţămînt puternic şi reţinut ; fiecare îşi dă seama de el, şi pentru asta nu-i nevoie de vorbe multe. Cît de uşor s-ar fi putut întîmpla ca astăzi să nu şedem pe latrinele astea ; mult n-ar fi lipsit. Şi de aceea totul e nou şi bun — macul roşu şi mîncarea gustoasă, ţigările şi vîntul verii.

Kropp întreabă :

— L-a mai văzut vreunul din voi pe Kemmerich ?

— E la Sfîntul Iosif, răspund eu.

Müller spune că i-a trecut un glonţ prin coapsă, paşaport bun pentru concediu acasă.

Hotărîm să-l vizităm după-amiază.

Kropp scoate o scrisoare :

— Kantorek vă trimite complimente.

Rîdem. Müller îşi aruncă ţigara şi zice :

— Pe ăsta aş vrea să-l văd aici.

*

Kantorek a fost dirigintele nostru, un domn mărunţel şi sever, în redingotă cenuşie, cu o faţă ţuguiată ca de şoarece. Era cam de înălţimea subofiţerului Kimmelstoss, „spaima Klosterbergului". E fără îndoială caraghios că nenorocirile de pe lumea asta se trag mai totdeauna de pe urma oamenilor mărunţi de stat. Ei sînt mult mai energici şi mai nesuferiţi decît cei înalţi. Eu unul m-am ferit totdeauna să nimeresc în companii cu comandanţi de statură mică ; aceştia sînt de cele mai multe ori nişte hingheri afurisiţi.

În orele lui de gimnastică, Kantorek ne-a ţinut discursuri atît de lungi, încît la un moment dat clasa noastră a pornit în bloc compact, sub comanda lui, la centrul de recrutare şi s-a prezentat la mobilizare. Îl văd şi acum înaintea mea, săgetîndu-ne prin sticlele ochelarilor şi întrebîndu-ne cu glasul emoţionat : „Mergeţi şi voi, camarazi, nu-i aşa ?"

Educatorii aceştia au sentimentele totdeauna la-ndemînă, în buzunarul vestei ; şi nu-i de mirare, căci doar

le împart cu ora. Dar pe atunci nu ne preocupau încă astfel de lucruri.

Unul dintre noi, ce-i drept, a șovăit și n-a prea vrut să meargă. Acesta era Josef Behm, un băiat grav și jovial. Pînă la urmă, însă, s-a lăsat convins ; altminteri s-ar fi exclus singur din mijlocul nostru. Poate că mai erau și alții care gîndeau ca dînsul ; dar nimeni nu se putea ține deoparte, căci pe vremea aceea pînă și părinții aveau repede pe buze cuvîntul „laș". Nu puteau bănui ce avea să urmeze. Înțelegători erau de fapt doar oamenii săraci și simpli ; ei au spus din capul locului că războiul e o pacoste, pe cînd cei bine situați nu știau ce să mai facă de bucurie, deși tocmai ei ar fi putut să prevadă mai ușor consecințele.

Katczinsky declară că asta-i din pricina culturii, că ea idiotizează. Și ce spune Kat e lucru gîndit.

Foarte ciudat că Behm a fost unul dintre cei dintîi care a căzut. La un atac s-a pomenit cu un glonț în ochi ; l-am lăsat în părăsire, crezîndu-l mort. De altfel nici nu l-am fi putut lua cu noi, pentru că trebuia să ne retragem în fugă. După amiază, deodată, l-am auzit strigînd și l-am văzut tîrîndu-se în fața tranșeelor. În primul moment își pierduse doar cunoștința. Fiindcă nu vedea nimic și-l înnebuneau durerile, nu folosea nici un adăpost, astfel că a fost împușcat din cealaltă parte, mai înainte ca vreunul dintre ai noștri să poată ajunge pînă la el să-l ridice.

Kantorek, firește, nu poate fi învinuit de asta — unde am ajunge dacă asemenea lucru ar fi considerat drept o vină ? Existau mii de Kantoreki, care erau încredințați, toți, că fac lucrul cel mai potrivit în chipul cel mai agreabil pentru ei.

Dar tocmai într-asta vedem noi falimentul lor.

Ei ar trebui să fie pentru noi, cei de optsprezece ani, intermediari și conducători spre lumea maturizării, a muncii, a datoriei, a culturii și progresului, călăuze către viitor. E adevărat că ne băteam uneori joc de ei și le jucam mici feste, dar, în fond, aveam încredere în ei. Cu noțiunea de autoritate, ai cărei stegari erau, se îmbina în mintea noastră o mai mare înțelepciune și o mai

bună cunoaștere a oamenilor. Dar cel dintîi mort pe care l-am văzut a zdruncinat convingerea asta.

A trebuit să recunoaștem că vîrsta noastră era mai onestă decît a lor ; ei nu ne întreceau decît cu frazeologia și cu îndemînarea.

Primul foc de baraj ne-a arătat eroarea noastră și sub el s-a prăbușit întreaga concepție de viață, învățată de la ei.

În timp ce dînșii încă mai scriau și dădeau cu gura, noi am văzut lazarete și muribunzi ; în timp ce ei considerau că a sluji statul e fapta cea mai măreață, noi știam că teama de moarte e mai covîrșitoare. Asta însă n-a făcut din noi niște răzvrătiți, dezertori sau lași — acești termeni îi aveau ei cu ușurință pe buze ; noi ne iubeam patria, ca și ei, și, la fiecare atac, înaintam cu curaj ; știam însă acum să facem diferențieri, învățasem dintr-o dată să vedem. Și vedeam că nu ne mai rămînea nimic din lumea lor. Ne-am pomenit brusc îngrozitor de singuri — și singuri trebuia să învingem această stare de lucruri.

*

Înainte de a ne duce la Kemmerich îi împachetăm lucrurile ; va avea nevoie de ele pe drum.

În lazaret e forfotă mare ; miroase ca de obicei a carbol, a puroi și a nădușeală. Noi, cei din barăci, sîntem obișnuiți cu multe, dar aici parcă totul te leșuiește. Întrebăm din om în om unde zace Kemmerich ; îl găsim într-o sală mare și ne primește cu o expresie vagă de bucurie și de emoție nevolnică. În vreme ce zăcuse fără cunoștință i se furase ceasornicul.

Müller scutură din cap :

— Nu ți-am spus eu că un ceasornic așa de bun nu se ia pe front ?

Müller e cam necioplit și autoritar. Altfel și-ar ține gura, căci oricine poate să vadă că bietul Kemmerich nu va mai ieși teafăr din sala asta. Dacă-și va găsi ceasul, e tot una ; cel mult, de-ar fi să-l trimitem acasă.

— Cum mai merge, Franz ? întrebă Kropp.

Kemmerich își lăsă capul în piept :

— Destul de bine. Numai dacă nu m-ar ţine afurisitele astea de dureri din picior.

Ne uităm la pătura lui. Piciorul îi e pus sub un coş de sîrmă, şi pătura se bolteşte înalt deasupra. Îl izbesc pe Müller în fluierul piciorului, căci ar fi în stare să-i spună lui Kemmerich ce ne-au destăinuit sanitarii afară : că nefericitul nici nu mai are picior. I-a fost amputat.

Are o faţă îngrozitoare, galbenă şi lividă, iar pe obraz s-au şi adîncit cutele acelea străine pe care le cunoaştem atît de bine, pentru că le-am văzut de o sută de ori. De fapt nici nu sînt măcar cute ; mai degrabă semne. Sub piele nu mai circulă şuvoiul vieţii ; a fost împins pînă la marginile trupului şi, dinăuntru, îşi face loc moartea pe ochi a şi pus stăpînire.

Aici zace comandantul nostru Kemmerich, care nu demult a mai fript cu noi carne de cal şi a stat chircit într-o pîlnie de obuz ; e încă el, şi totuşi nu mai e el : imaginea lui s-a şters, a devenit nedesluşită ca o placă fotografică pe care s-au imprimat două imagini. Pînă şi glasul îi e precum cenuşa.

Mi-aduc aminte de ziua plecării noastre. Mama lui, o femeie de treabă, grasă, l-a condus la gară. Şi plîngea fără încetare ; faţa i se buhăise de atîta plîns. Kemmerich se jena din pricina asta, căci ea era cea mai puţin stăpînită dintre toţi, aproape că se topea în grăsime şi apă. Şi unde mai pui că pe mine pusese ochii şi mereu mă apuca de braţ şi mă implora să am grijă de Franz pe front. E drept că şi avea un obrăjor ca de copil şi oase atît de moi, că după patru săptămîni de raniţă în spinare s-a ales cu picioare plate. Dar cum să ai grijă de cineva în tranşee !

— Acum au să te trimită acasă, zice Kropp. Altminteri ar fi trebuit să mai aştepţi trei, patru luni pînă să capeţi permisie.

Kemmerich dă din cap. Nu pot să mă uit la mîinile lui, sînt ca de ceară. Sub unghii mai are noroi din tranşee, vînăt ca otrava. Îmi trece prin gînd că unghiile astea vor urma să crească, multă vreme de-aici înainte, buruieni fantomatice de hrubă, cînd Kemmerich de mult nu va mai respira. Le văd înaintea mea aievea : se răsucesc

ca niște tirbușoane, și cresc, și cu ele părul pe craniul în descompunere, ca iarba din argila grasă, întocmai ca iarba — cum se poate una ca asta ?

Müller se apleacă :

— Ți-am adus lucrurile, Franz.

Kemmerich arătă cu mîna :

— Puneți-le sub pat.

Müller se execută. Kemmerich începe iar să vorbească de ceasornic. Cum naiba să-l liniștim fără să-i trezim vreo bănuială ?

Müller iese de sub pat cu o pereche de cizme de aviator. Sînt cizme englezești, superbe, din piele moale, galbenă, care ajung pînă la genunchi și se leagă cu șireturi pînă sus, încălțăminte rîvnită de toți. Müller e entuziasmat la vederea lor ; compară tălpile cu ale bocancilor lui butucănoși și întrebă :

— Vrei să iei cu tine și cizmele astea, Franz ?

Tustrei ne gîndim la același lucru ; chiar dacă s-ar înzdrăveni, tot nu i-ar mai trebui decît una ; pentru el, cizmele n-ar avea deci nici o valoare. Dar așa cum stau lucrurile acum, ți-e mai mare mila să le lași acolo — căci sanitarii au să le șterpelească fără doar și poate îndată ce va muri.

Müller repetă :

— Nu vrei să le lași aici ?

Kemmerich nu vrea. Este lucrul cel mai bun.

— Am putea face schimb, propune Müller. Pe-aici ne-ar prinde strașnic de bine.

Dar Kemmerich nu se lăsă înduplecat.

Îi fac lui Müller semn cu piciorul și el pune frumoasele cizme, șovăitor, înapoi sub pat.

Mai vorbim de una, de alta, apoi ne luăm rămas bun.

— Numai bine, Franz.

Îi făgăduiesc să vin și mîine. Müller îi promite și el ; se gîndește la cizmele cu șireturi și de aceea vrea să fie negreșit de față.

Kemmerich geme. Are febră. Afară oprim pe un sanitar și încercăm să-l convingem să-i facă lui Kemmerich o injecție.

El refuză :

— Dacă ar fi să dăm morfină tuturora, ne-ar trebui butoaie întregi.

— Pe semne că tu îngrijești numai ofițeri, zice Kropp cu ostilitate.

Mă amestec repede în vorbă și mă grăbesc să-i dau sanitarului o țigară. O ia. Apoi îl întreb :

— Dar, mă rog, ai măcar dreptul să faci injecții ?

Sanitarul se simte jignit :

— Dacă nu credeți, ce mai întrebați ?

Îi mai vîr cîteva țigări în palmă :

— Fă-ne plăcerea...

— Ei haide, fie ! zice.

Kropp intră cu el în salon ; n-are încredere în el și vrea să vadă ce face. Noi așteptăm afară.

Müller începe iar să vorbească de cizme :

— Mă, teribil mi-ar veni ! În barcile astea fac bășici peste bășici. Și ce crezi : o s-o ducă pînă mîine după instrucție ? Dacă se curăță la noapte, putem să ne ștergem pe bot de cizme...

Albert se întoarce :

— Credeți că... ? întrebă el.

— Salutare ! face Müller, tăindu-i vorba.

Pornim spre barăci. Eu mă gîndesc la scrisoarea pe care va trebui s-o scriu mîine mamei lui Kemmerich. Mă înfior ; aș bea un rachiu.

Müller smulge fire de iarbă și le roade între dinți. Deodată, micul Kropp își aruncă țigarea, o strivește sălbatic sub picioare, se uită împrejur cu fața descompusă și halucinată și îngăimează :

— Porcărie ! Mama ei de porcărie !

Mergem mai departe, cale lungă. Kropp s-a liniștit ; cunoaștem asta, sînt pandaliile frontului ; pe toți ne apucă odată și odată.

Müller îl întrebă :

— Şi ce ţi-a scris Kantorek ?

Kropp rîde :

— Cică noi ăştia am fi tineretul de fier.

Rîdem tustrei, acum. Kropp înjură ; e bucuros că poate vorbi.

Da, aşa gîndesc ei, aşa gîndesc cei o sută de mii de Kantoreki ! Tineretul de fier. Tineret ! Toţi cîţi sîntem aici n-avem mai mult de douăzeci de ani. Dar tineri ? Tineret ? Tinereţe ? E mult de atunci. Sîntem oameni bătrîni.

II

Mi se pare ciudat cînd mă gîndesc că acasă, într-un sertar, se află o dramă începută : *Saul,* și un teanc de poezii. Cîte seri n-am stat aplecat deasupra lor ! Mai toți am făcut de-astea ; dar acum mi se pare atît de nefiresc, încît nici nu-mi mai pot închipui cum a fost posibil.

De cînd sîntem aici, tot trecutul nostru e rupt de noi, fără ca vreunul să fi contribuit cu ceva la asta. Căutăm uneori să înțelegem și să găsim o explicație, dar nu reușim niciodată. Tocmai pentru noi, cei de douăzeci de ani, toate sînt neclare : pentru Kropp, pentru Müller, pentru mine, pentru toți cei pe care Kantorek îi numește tineretul de fier. Oamenii mai în vîrstă sînt, toți, legați zdravăn de trecut. Și e lesne de înțeles ; au neveste, copii, profesii și interese, care, toate, sînt atît de puternice încît războiul nu le poate destrăma. Noi însă, cei de douăzeci de ani, nu-i avem decît pe părinții noștri și, unii dintre noi, cîte o drăguță. Asta nu-i mult — căci la vîrsta noastră autoritatea părinților e mai slabă ca oricînd, iar fetele n-au încă întîietate. Pe lîngă astea, multe altele nu avem ; cîteva exaltări, cîteva preferințe și școala ; și nici dintre ele nu ne-a rămas rimic. Viața noastră n-a ajuns încă mai departe.

Kantorek ar spune că ne-am aflat tocmai în pragul vieții. Cam așa și este. Nu eram încă înrădăcinați. Războiul ne-a atras în vîltoarea lui. Pentru ceilalți, vîrstnicii, războiul e o întrerupere ; ei pot gîndi dincolo de el. Noi însă am fost luați de puhoi și nu vedem cum se va sfîrși. Deocamdată tot ce știm este că ne-am sălbăticit în chip neobișnuit și întristător, deși nici măcar triști nu mai știm să fim, uneori.

*

Dacă Müller rîvnește la cizmele lui Kemmerich, asta nu înseamnă că-i mai puțin mîhnit decît altul care, din pricina întristării, n-ar îndrăzni să se gîndească la ele. Müller, însă, știe să facă deosebiri. Dacă cizmele i-ar putea fi de folos lui Kemmerich, Müller ar prefera să umble desculț pe sîrmă ghimpată decît să plănuiască în ce fel să pună mîna pe ele. Așa însă, cizmele sînt ceva ce n-are nici o legătură cu starea lui Kemmerich, pe cîtă vreme lui Müller i-ar prinde foarte bine. Kemmerich o să moară ; ce importanță are cine va pune mîna pe cizme ! Și atunci, de ce să nu umble Müller după ele ? La urma urmei, el are mai mult drept asupra lor decît un sanitar oarecare. Dacă ar sta să aștepte moartea lui Kemmerich, ar fi prea tîrziu. Tocmai de aceea Müller le pîndește de pe acum.

Am pierdut înțelegerea pentru alte corelații, deoarece toate sînt artificiale. Numai faptele sînt exacte și importante pentru noi. Iar cizmele bune nu se găsesc peste tot.

*

Pe vremuri și lucrurile astea se petreceau altfel. Cînd ne-am dus la centrul de recrutare, eram douăzeci de băieți din aceeași clasă, și unii dintre noi, cei mai zburdalnici, s-au bărbierit pentru prima oară, în comun, înainte de a păși în curtea cazărmii. N-aveam planuri de viitor bine conturate ; numai pentru puțini preocupările cu privire la carieră și profesie erau atît de bine conturate, încît să poată fi privite drept un ideal de viață ; în schimb, ne furnicau prin cap mii de idei nebuloase, care dădeau vieții și chiar războiului, în ochii noștri, un caracter idealizat și aproape romantic.

Zece săptămîni am făcut instrucție cazonă. În acest timp am fost transformați mai radical decît în zece ani de școală. Am învățat că un nasture bine lustruit are mai multă însemnătate decît patru volume de Schopenhauer. La început mirați, apoi scîrbiți și în cele din urmă indiferenți, ne-am dat seama că nu spiritul se află pe

primul plan, ci peria de ghete ; nu ideea, ci sistemul ; nu libertatea, ci instrucția cazonă. Cu entuziasm și voie bună am devenit soldați ; dar s-a făcut totul pentru a alunga din noi și entuziasmul și voia bună. După trei săptămîni nu ni s-a mai părut ciudat că un factor poștal cu galoane are mai multă putere asupra noastră decît au avut pe vremuri părinții, profesorii și toate somitățile culturale de la Platon pînă la Goethe. Cu ochii tineri și treji vedeam că noțiunea clasică de patrie a dascălilor noștri se cristaliza aici, deocamdată, în renunțarea la personalitate, astfel cum n-am fi pretins vreodată nici slugilor celor mai de rînd. Salutul, poziția de drepți, marșul de defilare, prezentarea armei, la dreapta-mprejur, la stînga-mprejur, pocnitul călcîielor, înjurăturile și miile de mizerii : hotărît, ne închipuisem cu totul altfel misiunea noastră și descopeream subit că eram dresați pentru eroism ca niște cai de circ. Dar ne-am obișnuit repede. Ba am înțeles chiar că unele din aceste lucruri sînt necesare, pe cît erau altele de inutile. Soldatul are mirosul fin pentru asemenea discernăminte.

*

În serii de cîte trei și patru, clasa noastră a fost împrăștiată în diferite grupe, împreună cu pescari frizoni, cu țărani, lucrători și meseriași cu care ne-am împrietenit repede. Kropp, Müller, Kemmerich și cu mine am fost repartizați la grupa a noua, de sub comanda subofițerului Himmelstoss.

Himmelstoss trecea drept cel mai afurisit din toată cazarma și se mîndrea cu asta. Un omuleț mărunt, îndesat, care servise doisprezece ani în armată, cu mustața roșcată, răsucită în sus, factor poștal în civilitate. Pe Kropp, Tjaden, Westhus și pe mine ne persecuta cu predilecție, pentru că simțea împotrivirea noastră mută.

Într-o dimineață i-am făcut patul de paisprezece ori. Mereu găsea cîte ceva de obiectat și arunca totul jos. Muncind douăzeci de ceasuri — cu pauze, bineînțeles — am uns o pereche de cizme străvechi, tari ca piatra, făcîndu-le moi ca untul, că nici chiar Himmelstoss n-a

mai avut nimic de cîrtit ; din ordinul lui am frecat cu o perie de dinți scîndurile întregului dormitor al plutonului ; pe Kropp și pe mine ne-a pus să curățăm de zăpadă curtea cazărmii cu o perie de haine și un făraș, și am fi rezistat pînă la îngheț dacă n-ar fi trecut din întîmplare un locotenent care ne-a gonit și s-a răstit cumplit la Himmelstoss. Din păcate, însă, rezultatul a fost că Himmelstoss s-a înfuriat și mai tare pe noi. Patru săptămîni în șir am stat în toate duminicile de santinelă și tot atîta timp planton în cameră ; cu întreg echipamentul și cu arma am executat pe o pîrloagă moale și udă comenzile : „Culcat" și „Drepți", „Culcat" și „Drepți", pînă ce n-am mai fost decît un bulgăre de noroi și am căzut grămadă ; patru ceasuri mai tîrziu i-am arătat lui Himmelstoss tot echipamentul curățat ca în palmă, ce-i drept, cu mîinile roase pînă la sînge ; alături de Kropp, Westhus și Tjaden am stat un sfert de ceas în poziție de drepți, fără mănuși, pe un ger năprasnic, cu degetele goale lipite de țeava înghețată a armei, pîndiți cu viclenie de Himmelstoss, care aștepta cea mai mică mișcare spre a constata o nesupunere ; noaptea la orele 2 am alergat în cămașă, de la etajul cel mai de sus al cazărmii pînă în curte, pentru că izmenele mele ieșiseră cu cîțiva centimetri în afara scăunelului pe care fiecare trebuia să-și așeze efectele. Lîngă mine alerga subofițerul de serviciu Himmelstoss și mă călca pe degetele picioarelor ; la instrucția cu baioneta, trebuia să lupt totdeauna cu Himmelstoss, eu avînd în mînă o rangă grea de fier, iar el o pușcă ușoară de lemn, astfel că-i era ușor să mă lovească și să mă umple de vînătăi pe brațe. E drept că, odată, într-o împrejurare de acest fel, m-a cuprins o furie atît de grozavă că m-am năpustit orbește asupra lui și l-am izbit în burtă cu asemenea furie, că s-a dat de-a berbeleacul. Cînd s-a dus să raporteze, comandantul companiei și-a bătut joc de el, spunîndu-i că altădată să fie cu mai multă băgare de seamă ; îl știa bine pe Himmelstoss și părea că se bucură de ceea ce pățise. Am ajuns un cățărător perfect pe dulapuri ; peste puțin, la instrucție, n-am mai avut rival în mișcările de îndoire a genunchilor și de așezare pe vine ; toți tremuram numai cînd îi auzeam glasul, dar de înfrînt

n-a izbutit să ne înfrîngă mîrţoaga asta de poştă sălbăticită.

Cînd Kropp şi cu mine, în cantonamentul de barăci căram într-o duminică, atîrnate de o prăjină, hîrdaiele latrinei prin curtea cazărmii, iar Himmelstoss, spilcuit, gata de plecare, trecînd pe lîngă noi şi, oprindu-se în faţa noastră, ne-a întrebat cum ne place munca asta, ne-am prefăcut că ne poticnim şi i-am golit hîrdul peste picioare. Himmelstoss s-a înfuriat, dar noi ne uşurasem.

— Pentru asta vă paşte carcera, răcnise el.

Kropp se săturase :

— Mai înainte, însă, la raport, o să spunem şi noi ce-avem de spus.

— Cum îţi permiţi să vorbeşti aşa cu un subofiţer ? spumega Himmelstoss. Ai înnebunit ? Să nu-ţi aud pliscul pînă ce nu eşti întrebat. Ce-ai de gînd să faci ?

— Să-l raportez pe domnul subofiţer ! zisese Kropp, luînd poziţia de drepţi.

Acum îşi dădu seama şi Himmelstoss că se îngroşase gluma şi-şi văzu de drum fără să mai scoată o vorbă. Înainte de a pleca, mai mîrîi doar : „Las' că vă arăt eu“ — dar se isprăvise cu persecuţiile. A mai încercat o dată, pe pîrloagă, cu „Culcaţi“ şi „Drepţi“ şi „Înainte, marş-marş“. Ne-am supus, ce-i drept, comenzilor, căci ordinul e ordin, se execută şi nu se discută. Însă le executam atît de lent încît îl adusesem la disperare pe Ilimmelstoss. Agale de tot ne lăsam în genunchi : apoi pe braţe şi aşa mai departe ; între timp, furios, el şi dăduse altă comandă. Mai înainte ca pe noi să ne treacă sudorile, răguşea el.

Apoi ne-a lăsat în pace. Ne mai făcea, ce-i drept, porci dar o spunea cu respect.

Se găseau la cazarmă şi mulţi caporali de treabă, mai înţelegători ; ba cei de treabă erau chiar în număr mai mare. Dar partea proastă era că fiecare voia să-şi păstreze cît mai multă vreme postul acesta excelent în patrie, şi asta nu se putea decît dacă erau militărоşi cu recruţii.

Datorită acestui fapt cred că am avut parte de toate şicanele imaginabile ale vieţii de cazarmă, şi nu o dată

am urlat de ciudă. Unii dintre noi s-au şi îmbolnăvit din pricina asta, ba Wolf a şi murit de pneumonie. Ni s-ar fi părut însă că sîntem caraghioşi dacă am fi ingenuncheat. Ne-am călit, am devenit bănuitori, nemiloşi, răzbunători, cruzi — şi asta a fost foarte bine, căci tocmai însuşirile acestea ne lipseau. Dacă am fi fost trimişi în tranşee fără o asemenea perioadă de instrucţie, probabil că cei mai mulţi dintre noi ar fi înnebunit. Aşa, însă, eram pregătiţi pentru cele ce ne aşteptau.

Nu ne-am prăpădit, ne-am adaptat; cei douzeci de ani ai noştri, care ne îngreunau atîtea altele, aici ne-au fost de folos. Principalul, însă, e că s-a trezit în noi un sentiment viguros şi practic de solidaritate, care a crescut în tranşee şi a devenit tot ce războiul a produs mai bun : camaraderia !

•

Stau la patul lui Kemmerich. Se topeşte văzînd cu ochii. În jurul nostru e fierbere mare. A sosit un tren sanitar şi se aleg răniţii care pot fi transportaţi. Pe lîngă patul lui Kemmerich trece medicul, dar nici nu se uită la el.

— Data viitoare, Franz, îi spun eu.

El se ridică în coate pe pernă :

— Mi-au amputat piciorul.

Aşadar tot a aflat. Dau din ochi şi răspund :

— Fii mulţumit că ai scăpat cu atît.

Kemmerich tace. Eu urmez :

— Puteau să ţi le taie pe amîndouă, Franz. Wegeler şi-a pierdut braţul drept. Asta-i mult mai rău. Şi unde mai pui să au să te trimită acasă.

Kemmerich se uită la mine :

— Crezi ?

— Se-nţelege.

Kemmerich repetă :

— Crezi ?

— Sigur, Franz. Trebuie numai să te mai întremezi după operaţie.

Kemmerich îmi face semn să mă apropii. Mă aplec peste el şi-mi şopteşte :

— Eu nu cred.

— Nu vorbi prostii, Franz ; peste cîteva zile o să-ţi dai singur seama. Ce mare lucru, un picior amputat ; aici se repară şi beteşuguri mai grele.

Kemmerich ridică o mînă :

— Uită-te numai la degetele astea.

— E de la operaţie. Mănîncă zdravăn şi-ai să vezi cum te refaci. Vi se dă mîncare bună ?

Kemmerich mi-arată o farfurie încă pe jumătate plină cu mîncare. Mă enervez :

— Trebuie să mănînci, Franz. Mîncarea e cel mai important lucru. O duceţi destul de bine aici.

El dă din mînă cu dispreţ. După o pauză zice încet :

— Pe vremuri am vrut să mă fac inspector silvic.

— Mai poţi şi acum, îl consolez eu. Se pun în ultima vreme proteze admirabile ; nici nu bagi de seamă că-ţi lipseşte ceva. Se leagă de muşchi. La protezele de mînă poţi să mişti degetele şi să lucrezi, ba chiar să şi scrii. Şi-apoi în domeniul ăsta, au să se mai inventeze o mulţime de alte lucruri.

Kemmerich rămîne cîtva timp nemişcat. Apoi zice :

— Poţi să iei cizmele mele cu şireturi şi să i le dai lui Müller.

Încuviinţez din cap şi mă gîndesc ce cuvinte de încurajare să-i mai spun. Buzele i-au dispărut, gura i s-a făcut mai mare, dinţii îi ies în afară şi parcă ar fi de cretă. Carnea se topeşte, fruntea se boltеşte mai tare, oasele fălcilor străpung obrazul. Scheletul îşi face drum. Ochii se scufundă în orbite. Peste cîteva ceasuri, totul se va fi sfîrşit.

Nu e primul pe care-l văd aşa ; dar noi doi am crescut împreună, şi asta, oricum, e altceva. Mi-am copiat temele din caietele lui. La şcoală purta un costum cafeniu cu cordon, şi mînecile erau roase. Dintre noi, el era singurul care ştia să facă roata mare la bara fixă. Părul îi cădea ca mătasea pe obraz cînd făcea roata. De aceea Kantorek se mîndrea cu el. Cu fumatul nu se putea împăca. Pielea îi era foarte albă ; avea ceva de fată.

Mă uit la cizmele mele. Sînt mari și butucănoase, cu pantalonii vîrîți înăuntru ; cînd stau în picioare, par gros și voinic în burlanele astea. Dar cînd ne ducem la scăldat și ne dezbrăcăm, avem deodată iarăși picioare pirpirii și umeri înguști. Atunci nu mai sîntem soldați, ci niște băiețandri ; nici n-ai crede că putem căra raniți în spinare. E o priveliște ciudată să ne vezi goi ; în clipele acelea sîntem civili și aproape că ne și simțim așa.

La baie, Franz Kemmerich era mic și sfrijit ca un copil. Iar acum zace aici ; de ce oare ? Ar trebui adusă toată omenirea la patul lui, ca să se spună tuturora : Băiatul ăsta e Franz Kemmerich, de nouăsprezece ani și jumătate, și nu vrea să moară. Nu-l lăsați să moară !

Gîndurile mi se încîlcesc. Aerul îmbîcsit de carbol și de duhoarea cauterizărilor otrăvește plămînii ; e ca o pastă lipicioasă care sufocă.

Se întunecă. Fața lui Kemmerich pierde orice culoare, se detașează de pe pernă și e atît de palidă că aduce cu argintul. Gura i se mișcă încet. Mă apropii de el. Șoptește :

— Dacă-mi găsiți ceasul, trimiteți-l acasă.

Nu-l contrazic. Nu mai are nici un rost. Nu mai poate fi convins. Mă seacă la inimă neputința mea. Fruntea aceasta cu tîmplele adîncite, gura asta care nu mai e decît dantură, nasul ăsta ascuțit ! Și biata femeie grasă și scăldată în lacrimi de acasă, căreia trebuie să-i scriu. De-aș isprăvi odată cu scrisoarea !

Infirmieri trec prin sală cu sticle și căldări. Unul se oprește, îi aruncă lui Kemmerich o privire iscoditoare și se depărtează. Se vede că așteaptă ceva : probabil că are nevoie de pat.

Mă apropii mai mult de Franz și-i vorbesc, ca și cum asta l-ar putea salva :

— Poate că te vor trimite la căminul de convalescenți de la Klosterberg, Franz ; știi, acolo, între vile. O să stai la fereastră și o să privești peste cîmp și o să vezi pînă la cei doi copaci din parc. Acum, cînd se coc grînele, e timpul cel mai frumos ; seara, la scăpătatul soarelui, ogoarele par de sidef. Dar aleea cu plopi de lîngă pîrîul mănăstirii, unde pescuiam costreși ! Te pomenești c-o să-ți faci iar un acvariu și o să îngrijești de pești ;

o să poţi ieşi fără să ceri voie şi o să poţi cînta la pian cînd ţi-o plăcea.

Mă aplec peste capul lui, care se află acum în umbră. Răsuflă încă, încetişor. Faţa îi e umedă ; Kemmerich plînge. Ce prostie am făcut, să-i vorbesc despre toate neroziile astea !

— Haide, haide, Franz ! îi spun luîndu-l de umăr şi lipindu-mi obrazul de-al lui. Vrei să dormi ?

Kemmerich nu răspunde. Lacrimile i se rostogolesc pe faţă. Aş vrea să le şterg, dar batista mea e prea murdară.

Trece un ceas. Stau încordat şi-i urmăresc fiecare mişcare ; poate vrea să mai spună ceva. Măcar de-ar deschide gura şi ar ţipa ! Dar el plînge numai, cu capul întors. Nu vorbeşte de mama şi de surorile lui, nu spune nimic, a trecut poate de mult peste astea ; este singur cu mica lui viaţă de nouăsprezece ani şi plînge pentru că-l părăseşte.

E cea mai absurdă şi grea despărţire pe care am trăit-o vreodată, cu toate că, mai tîrziu, atunci cînd i-a venit rîndul lui Tjaden, a fost şi cu el destul de greu ; o chema pe maică-sa urlînd, om voinic ca ursul, şi-l ţinea pe medic la distanţă de patul său, cu ochii holbaţi, îngrozit, ameninţîndu-l cu baioneta, pînă ce şi-a dat sufletul.

Deodată Kemmerich geme şi începe să horcăie.

Sar în sus, mă năpustesc afară şi întreb :

— Unde-i doctorul ? Unde-i doctorul ?

Cînd zăresc halatul alb, mă agăţ de el :

— Veniţi repede ; moare Franz Kemmerich !

Medicul se desprinde şi întreabă pe un sanitar :

— Ce mai e şi asta ?

Sanitarul răspunde :

— Patul 26, picior amputat.

Doctorul se zborşeşte :

— Ce pot să ştiu eu ? Am amputat azi cinci picioare.

Mă dă la o parte, îi spune sanitarului : „Vezi dumneata ce e !“ şi dă fuga în sala de operaţii.

Tremur de mînie cînd pornesc cu sanitarul. Omul se uită la mine şi zice :

— O operație după alta de la 5 dimineața... nebunie curată, măi băiete. Și numai azi șaisprezece morți — cu al tău șaptesprezece. Au să fie cu siguranță douăzeci.

Mi se face rău și, deodată, mă părăsesc puterile. Nu mai înjur, e o prostie ; aș vrea să cad și să nu mă mai ridic niciodată.

Am ajuns la patul lui Kemmerich. E mort. Fața îi e încă umedă de lacrimi. Ochii sînt pe jumătate închiși și galbeni ca niște nasturi vechi de os.

Sanitarul îmi pălește una în coaste :

— Îi iei tu lucrurile ?

Dau din cap. Sanitarul adaugă :

— Trebuie să-l ducem numaidecît de aici ; avem nevoie de pat. Afară stau înșirați pe culoare.

Iau lucrurile și-i desprind lui Kemmerich tăblița de identitate de pe piept. Sanitarul întrebă de livretul lui militar. Nu e aici. Îi răspund că poate să fie la cancelarie și plec. Îndărătul meu, îl întind pe Kemmerich pe o foaie de cort.

În fața ușii, întunericul și vîntul sînt ca o mîngîiere pentru mine. Răsuflu din fundul plămînilor și simt ca niciodată, pe obraz, aerul cald și mătăsos.

Gînduri despre fete, despre pajiști înflorite și nori albi îmi flutură deodată prin cap. Picioarele, în cizme, înaintează ; înțepesc pașii, alerg. Soldați trec pe lîngă mine, convorbirile lor mă enervează, deși nu le înțeleg. Pămîntul e doldora de forțe care-mi pătrund prin tălpi în trup. Noaptea e încărcată de electricitate ; frontul urlă grav, ca un concert de tobe. Mădularele mele se mișcă mlădios, îmi simt încheieturile vînjoase, pufăi și gîfîi. Noaptea trăiește, eu trăiesc. Mi se face foame, o foame mai aprigă decît cea care urcă din stomac.

Müller e în fața barăcii și mă așteaptă. Îi dau cizmele. Intrăm și le încearcă. Îi vin ca de comandă.

Cotrobăie printre proviziile sale și-mi întinde o bucată mare de salam. Apoi bem ceai fierbinte cu rom.

III

Ne sosesc rezerve. Golurile se umplu și, peste puțin, saltelele de paie din barăci sînt toate ocupate. Unii dintre noii-sosiți sînt oameni bătrîni, dar de la cercurile de recrutare ne-au venit și douăzeci și cinci de băieți. Sînt aproape cu un an mai tineri decît noi. Kropp îmi dă un ghiont :

— Ai văzut puștimea ?

Dau din cap. Facem pe grozavii, ne bărbierim în curte, băgăm mîinile în buzunare, îi măsurăm pe boboci de sus pînă jos și avem impresia să sîntem leaturi străvechi.

Katczinsky ni se alătură. Trecem prin grajduri și ajungem la oamenii de rezervă, care tocmai primesc măști contra gazelor și cafea. Kat întreabă pe unul dintre cei mai tineri :

— Fac pariu că de mult n-ați mai păpat ceva solid, așa-i ?

Băiatul se strîmbă :

— Dimineața pîine de napi, la prînz napi fierți, seara cotlete de napi și salată de napi.

Katczinsky fluieră cu un aer de mare cunoscător :

— Pîine de napi ? Păi, ați avut noroc, că acum au început să facă pîine și din talaș. Dar tu, ce-ai zice de niște fasolică ? Ai vrea o porțioară ?

Băiatul se roșește :

— De ce-ți bați joc de mine ?

Katczinsky nu spune decît : „Adu-ți gamela".

Îl urmăm curioși. Ne duce la o donicioară de lîngă salteaua lui. Și donița e pe jumătate plină de fasole cu carne. Katczinski stă în fața ei ca un general și zice :

— Deschide ochii și întinde mîna ! Asta-i parola la prusaci.

Sîntem uluiți. Întreb :

— Ia ascultă, Kat, cum de-ai pus mîna pe asta ?

— Pătlăgică era bucuros că i-am golit cazanul. L-am fericit în schimb cu trei bucăți de mătase de paraşută. Şi fasolea rece e tot atît de bună ca şi cea caldă.

Cu un gest de nabab îi toarnă băiatului o porție în gamelă şi-i spune :

— Altă dată cînd te mai prezinți aici cu gamela, să ai în mîna stîngă o țigară sau un pachet de tutun. Înțelegi ?

Apoi se întoarce către noi :

— Vouă, firește, vă dau şi aşa.

*

Katczinsky e de neînlocuit, pentru că are un al şaselea simț. Peste tot se găsesc asemenea oameni, dar nimeni nu-şi dă seama, cînd îi vede, că au această însuşire. În fiecare companie, întîlnești unul sau doi. Katczinsky e însă cel mai iscusit din cîți am văzut. De meserie este — pare-mi-se — cizmar, dar asta n-are nici o importanță ; se pricepe la orice. E bine să fii prieten cu el. Şi noi, Kropp şi cu mine, sîntem prietenii lui, iar Haie Westhus face şi el pe jumătate parte din grupul nostru. De fapt, Westhus e mai degrabă un fel de organ executoriu, căci el lucrează sub comanda lui Kat cînd se pune la cale o treabă la care e nevoie de pumni zdraveni. Atunci însă Haie se bucură şi de avantaje deosebite.

Sosim, bunăoară, noaptea, într-o localitate cu desăvîrşire necunoscută, un cătun mizer. Observăm numaidecît că e sărăcit pînă la ziduri. Cvartirul e într-o mică fabrică întunecoasă, care a fost amenajată în acest scop. Înăuntru sînt paturi, adică niște schelete de paturi : cîteva scînduri acoperite cu o împletitură de sîrmă.

Împletitura de sîrmă e tare. O pătură pe care s-o punem sub noi se găsește, căci ale noastre ne trebuie ca să ne acoperim. Şi foaia de cort e prea subțire.

Kat aruncă o singură privire şi-i spune lui Haie Westhus :

— Hai cu mine.

Şi pornesc în localitatea cu totul necunoscută. După o jumătate de oră se întorc cu braţele pline de paie. Kat a descoperit un grajd şi, înăuntru, paie. Acum am putea dormi confortabil dacă nu ne-ar tăia atît de cumplit la ramazan.

Kropp întrebă pe un artilerist care e de mai multă vreme în localitate :

— Există pe-aici vreo cantină ?

Artileristul rîde :

— Pofta-n cui, băiete ! Aici nu-i rost de nimic. Nici o coajă de pîine nu găseşti.

— Cum ? N-a mai rămas nici un localnic ?

Celălalt scuipă :

— Ba da, mai sînt cîţiva. Dar şi ei dau tîrcoale fiecărui cazan de mîncare şi cerşesc.

Asta e cam albastru. Va trebui deci să strîngem cureaua şi să aşteptăm pînă mîine cînd soseşte aprovizionarea.

Îl văd însă pe Kat punîndu-şi capela şi-l întreb :

— Încotro, Kat ?

— Să văd şi eu cum stă chestia.

Şi dă să iasă. Artileristul rînjeşte batjocoritor :

— Du-te, du-te ! Vezi numai să nu-ţi rupi şalele la cărat !

Ne culcăm dezamăgiţi şi chibzuim dacă n-ar trebui să atacăm raţiile de rezervă. Dar e prea riscant. Încercăm deci să ne amăgim cu somnul.

Kropp rupe o ţigară în două şi-mi dă o jumătate. Tjaden vorbeşte de mîncarea lui naţională, fasole boabe cu slănină. Condamnă prepararea fără cimbru. În tot cazul trebuie gătit totul laolaltă şi nicidecum, Doamne fereşte, cartofii, fasolea şi slănina separat. Cineva mîrîie că va face din Tjaden cimbru dacă nu-şi va ţine imediat gura. Pe dată se aşterne linişte în încăpere. Numai cîteva lumînări pîlpîie în gîturi de sticlă, şi, din cînd în cînd, artileristul scuipă.

Sîntem aproape adormiţi cînd se deschide uşa şi Kat îşi face apariţia. Mi se pare că visez : are două pîini sub braţ, iar în mînă un sac cu carne de cal, din care picură sînge.

Tunarului îi cade luleaua din gură. Pipăie pîinea :

— Măi să fie al dracului ! Pîine ! Pîine adevărată ! și caldă încă.

Kat nu-și pierde vremea să mai spună ceva. Are pîine, altceva nu interesează. Sînt convins că dacă ar rămîne singur în deșert, ar fi în stare să ofere într-un ceas o masă compusă din curmale, friptură și vin.

Îi poruncește scurt lui Haie :

— Spintecă niște lemne.

Apoi scoate de sub tunică o tigaie, iar din buzunar un pumn de sare, ba chiar și un boț de untură ; la toate s-a gîndit. Haie face foc pe podea. Lemnele trosnesc în hala goală a fabricii. Ne dăm jos din paturi.

Tunarul nu știe ce să facă. Chizbuiește dacă ar fi bine să aducă elogii, pentru că astfel să se aleagă poate și el cu ceva. Dar Katczinsky nici nu-l vede, parcă nici n-ar exista. Și artileristul pleacă înjurînd.

Kat se pricepe să frigă carnea de cal ca să se înmoaie bine. Nu e recomandabil s-o pui numaidecît în tigaie, căci atunci se întărește. Trebuie mai întîi fiartă în puțină apă. Noi ne așezăm cu cuțitele în jur și ne umplem burțile.

Așa e Kat. Dacă în cursul unui an, într-o regiune oarecare, s-ar găsi numai într-o singură oră ceva de mîncare, exact în ceasul acela, ca mînat de o inspirație, Kat și-ar pune capela în cap, ar ieși, s-ar duce ca după busolă de-a dreptul acolo și ar găsi mîncarea.

El găsește tot ; cînd e frig, sobițe și lemne, fîn și paie, mese, scaune — mai ales însă haleală. E ceva misterios ; ai zice că vrăjește totul din văzduh. Lovitura cea mai mare a dat-o în ziua cînd a adus patru cutii de homar. E drept că noi am fi preferat untură.

*

Stăm lungiți de-a lungul barăcilor, în partea unde bate soarele. Miroase a gudron, a vară și a picioare asudate.

Kat șade lîngă mine, căci îi place să stea de vorbă. Azi la prînz am făcut un ceas exercițiu de salut, pentru

că Tjaden a salutat cam neglijent pe un maior. Asta nu-i mai iese lui Katczinsky din cap. Zice :

— Să vezi, mă, c-o să pierdem războiul fiindcă știm să salutăm prea bine.

Kropp se apropie în picioarele goale, cu pantalonii suflecați. Își pune ciorapii spălați, pe iarbă, la uscat. Kat se uită la cer, scoate un zgomot puternic și adaugă poetic :

— Toată fasolica, vere, pe muzica ei piere.

Cei doi încep să discute. Totodată pariază pe o sticlă de bere asupra rezultatului unei lupte aeriene care se dă deasupra noastră.

— Dacă solda și mîncarea ar fi pentru toți la fel, află, frățioare, că de mult n-ar fi război.

Kropp, în schimb, e un cugetător. El propune ca viitoarele declarații de război să fie un fel de serbări populare cu bilete de intrare și cu muzică, ca la luptele cu tauri. În arenă s-ar încăiera miniștri și generalii celor două țări, în chiloți de baie și înarmați cu reteveie. Și învingătoare ar fi țara acelora care ar rămîne în viață. Un asemenea sistem — asigură Kropp — e mult mai simplu și mai eficace decît cel de acum, cînd luptă oameni care n-au nici în clin nici în mînecă unii cu alții.

Propunerea place. Apoi convorbirea alunecă asupra instrucției de cazarmă.

Mie-mi revine în minte o imagine. Amiază dogoritoare în curtea cazărmii. Arșița apasă greu. Clădirile cazărmii par pustii. Totul doarme. Se aud tobosari exersînd ; s-au adunat undeva și exersează stîngaci, monoton, tîmpit. Ce triplu acord : arșița de amiază, curte de cazarmă și răpăit de tobe !

Ferestrele cazărmii sînt goale și întunecate. Din cîteva atîrnă pantaloni de doc, puși la uscat. Te uiți cu nostalgie într-acolo. Camerele sînt răcoroase.

O, dormitoare întunecoase și mucede de pluton, cu paturi de fier, cu perne în carouri, cu dulapuri și scăunele în fața lor ! Pînă și voi puteți fi ținta unor dorințe ; aici pe front sînteți chiar un reflex aproape legendar al patriei, o, voi încăperi pline de miros stătut de mîncăruri, de somn, de fum și de uniforme !

Katczinsky le descrie pitoresc și cu mare elan. Ce n-am da să ne putem întoarce la ele ! Căci mai departe gîndurile nici nu îndrăznesc să ne poarte.

O, voi ore de teorie în zorii zilei : „Din ce părți se compune arma de 98 ?“ — voi ore de gimnastică după amiază : „Pianiștii să iasă înainte. La dreapta-mprejur ! Prezentați-vă în bucătărie la curățatul cartofilor.“

Ne îmbătăm cu amintiri. Kropp rîde subit și exclamă :

— La Löhne schimbați trenul.

Acesta era jocul preferat al caporalului nostru. Löhne e o gară de tranzit. Pentru ca băieții noștri plecînd în permisie să nu se rătăcească acolo, Himmelstoss repeta cu noi în cazarmă transbordarea. Trebuia să învățăm că la Löhne se trece printr-un pasaj subteran ca să ajungi la celălalt tren. Paturile înfățișau pasajul subteran și fiecare dintre noi trebuia să se așeze la stînga patului. Apoi venea comanda : „La Löhne — schimbați trenul !“, iar noi, fulgerător, ne vîram sub paturi, ca să ieșim pe partea cealaltă. Treaba asta am repetat-o ceasuri întregi.

Între timp avionul german a fost doborît. Ca o cometă se prăbușește într-o volbură de fum. Pe chestia asta Kropp a pierdut o sticlă de bere și numără banii bombănind.

— Ca factor poștal, probabil că Himmelstos e un om modest, spun eu după ce s-a potolit dezamăgirea lui Albert. Atunci cum se face că-i atît de cîinos ca subofițer ?

Întrebarea asta îl înviorează din nou pe Kropp :

— Nu numai Himmelstoss e așa ; ca el sînt foarte mulți. De cum au galoane sau sabie, se schimbă imediat, de parcă ar fi înghițit beton armat.

— Uniforma e de vină, opinez eu.

— Cam așa, răspunde Kat și se instalează pentru un discurs mai lung. Dar motivul e altul. Vezi tu, dacă ai dresat un cîine să mănînce cartofi și-i pui apoi o bucată de carne în față, cîinele o să se repeadă negreșit la bucata de carne, pentru că asta-i e firea. Iar dacă îi dai unui om o bucățică de autoritate, se întîmplă la fel : o înhață la repezeală. Asta vine de la sine, pentru că, la drept vorbind, omul nu e în primul rînd decît un animal, una

pe deasupra cu puțină civilizație, ca o felie de pîine cu untură. Milităria constă tocmai în faptul că mereu e unul care are putere mai mare decît celălalt. Răul e doar că fiecare se bucură de prea multă putere față de interior ; un subofițer față de un răcan, un locotenent față de un subofițer, un căpitan față de un locotenent pot fi atît de haini, încît să-i facă să-și piardă mințile. Și pentru că fiecare știe asta, se deprinde din capul locului cu asemenea apucături. Uite, să luăm lucrul cel mai simplu : venim de la instrucție și sîntem morți de oboseală. Deodată ni se comandă : „Cîntați !" Bineînțeles, cîntecul e cam leșinat, căci fiecare e mulțumit că-și mai poate duce arma. Dar din pricina asta companiei i s-a și ordonat : „La stînga-mprejur !" și un ceas trebuie să facă instrucție de pedeapsă. La întoarcere auzi din nou : „Cîntați !", dar acum se cîntă în lege. Ce rost au toate astea ? Comandantul companiei și-a impus voința fiindcă are puterea s-o facă. Nimeni n-o să-l mustre pentru așa ceva : din contra, o să fie lăudat că-i milităros. Dar ăsta-i doar un fleac ; există lucruri și mai și, cu care ne fac zile fripte. Și atunci vă întreb : indiferent de ce este în civilie omul nostru, în care profesie își poate permite asemenea lucruri fără să i se mute fălcile ? Numai în armată poate ! Păi, vedeți ? Și asta i se suie fiecăruia la cap ! Și i se suie cu atît mai vîrtos, cu cît în viața civilă are mai puțin dreptul s-o facă.

— Cică fără disciplină nu se poate, observă Kropp în treacăt.

— Motive, hîrîie Kat, găsesc ei totdeauna. Se prea poate să și fie așa. Dar pînă la persecuție n-au voie să meargă. Încearcă însă să explici asta unui fierar sau unui argat sau unui muncitor, explică-i unui om simplu, și doar de ăștia sînt cei mai mulți pe aici ; el vede doar că-i frecat și trimis în tranșee, știind totdeauna perfect ce se cade și ce nu. Ascultați-mă pe mine : faptul că soldatul de rînd îndură atît de multe în tranșee e pur și simplu uluitor ! Uluitor, pur și simplu !

Toți îi dăm dreptate, deoarece fiecare dintre noi știe că în tranșee încetează instrucția cazonă, dar că la numai cîțiva kilometri înapoia frontului reîncepe, de n-ar fi decît pentru niște imense prostii : exerciții de salut sau

de pas descompus. Căci e lege ca soldatul să fie ocupat în orice moment.

Deodată își face apariția Tjaden, cu pete roșii pe față. E atît de emoționat că se bîlbîie. Cu fața radioasă scandează :

— Himmelstoss e pe drum. Vine pe front !

*

Tjaden îl urăște de moarte pe Himmelstoss, fiindcă în cantonament a vrut să-l dezvețe de o meteahnă a lui. Tjaden se scapă în pat ; i se întîmplă uneori noaptea, cînd doarme. Himmelstoss afirmase sus și tare că-i numai din lenevie și găsise un mijloc vrednic de el ca să-l lecuiască pe Tjaden.

A descoperit într-o baracă vecină un alt soldat care-și uda patul, unul Kindervater. Și pe acesta l-a culcat împreună cu Tjaden. În barăci se aflau paturi obișnuite, unul peste altul, cu fundurile de sîrmă. Himmelstoss i-a culcat pe cei doi în așa fel încît unul să doarmă în patul de sus, iar celălalt în patul de dedesubt. Cel din patul de jos avea deci de suportat ponosul. În seara următoare îi schimba, și cel de jos era culcat sus, ca să se poată răzbuna. Așa înțelegea Himmelstoss autoeducația.

Ideea era sinistră, dar bună ca intenție. Numai că n-a folosit la nimic, dat fiind că premiza era greșită : nici unul, nici celălalt nu făceau asta din lenevie. Era de ajuns să te uiți la pielea lor pămîntie, ca să-ți dai seama. Experiența s-a terminat cu un aranjament al băieților ca unul din ei să se culce pe jos. Ce ușor ar fi putut să răcească din pricina asta !

Între timp s-a așezat și Haie lîngă noi. Îmi face cu ochiul și-și freacă laba cu evlavie. Noi doi am petrecut împreună cea mai frumoasă zi din viața noastră ostășească. Asta a fost în seara dinaintea plecării pe front. Fusesem repartizați la un regiment cu număr mare, însă mai înainte am fost trimiși, pentru a fi îmbrăcați, în garnizoană, dar nu la centrul de recrutare, ci la o cazarmă. A doua zi urma să plecăm dis-de-dimineață. Seara dinainte am rezervat-o pentru răfuiala noastră cu Himmelstoss. De săptămîni ne jurasem să facem asta. Ba

Kropp mersese atît de departe încît își propusese ca după încheierea păcii să se angajeze funcționar la poștă, pentru ca atunci cînd Himmelstoss va redeveni factor, să poată fi superiorul lui. Și se îmbăta la gîndul mizeriilor ce-i va face. Căci acesta era motivul pentru care Himmelstoss nu reușea să ne pună cu botul pe labe : toată vremea visam c-o să ne pice cîndva în palmă, cel mai tîrziu la terminarea războiului.

Deocamdată voiam să-i tragem o sfîntă de bătaie. Ce riscam în definitiv, dacă nu ne recunoștea iar în dimineața următoare tot plecam ?

Știam în ce cîrciumă își petrecea serile. Cînd ieșea de acolo și se îndrepta spre cazarmă trecea printr-o uliță întunecoasă și pustie. Eu luasem un cearșaf cu mine. Tremuram de nerăbdare și ne întrebam dacă va veni singur. În sfîrșit îi auzirăm pașii, și-i cunoșteam prea bine, căci îi auzisem de destule ori dimineața, cînd se deschidea ușa și se striga „Drepți !"

— Singur ? șopti Kropp.

— Singur !

Mă strecurai cu Tjaden în fața mormanului de pietre. Văzurăm paftaua centironului său sclipind în întuneric. Himmelstoss părea cu chef ; cînta. Fără să bănuiască ceva, trecu.

Atunci luarăm cearșaful, făcurăm un salt, i-l aruncarăm din spate peste cap și-l trăsărăm în jos, astfel că Himmelstoss părea vîrît într-un sac alb și nu-și putea ridica brațele. Cîntecul îi murise pe buze.

În clipa următoare apăru în fața noastră Haie Westhus. Cu brațele întinse, se dădu îndărăt : vroia să fie cel dintîi. Savurînd situația, se înfipse bine pe picioare, ridică brațul ca un stîlp de semnalizare, cu mîna ca o lopată de cărbuni, și repezi un ghiont în sacul alb, cu atîta violență, că ar fi putut omorî un bivol.

Himmelstoss se dădu peste cap, se rostogoli vreo cinci metri și începu să răcnească. Dar și de asta ne îngrijisem, căci aveam o pernă cu noi. Haie se lăsă pe vine, puse perna pe genunchi, îl apucă pe Himmelstoss de locul unde bănuia că-i e capul și-l apăsă pe pernă. Imediat, răcnetele sunară mai înăbușit. Haie îl lăsa din cînd în cînd să-și tragă sufletul, și atunci gîlgîitul se

transforma din nou într-un splendid țipăt sonor, care se stingea însă numaidecît.

Tjaden îi desprinse acum lui Himmelstoss bretelele și-i dădu pantalonii jos. În acest timp ține o biciușcă între dinți. Apoi se ridică și începu să se agite.

Era un tablou minunat : Himmelstoss pe caldarîm ; peste el, aplecat, ținîndu-i capul pe genunchi, Haie care rînjea diabolic, cu gura căscată de plăcere ; apoi izmenele vărgate, bălăbănindu-se pe picioarele strîmbe care, la fiecare plesnitură deasupra pantalonilor lăsați pînă jos, făceau mișcările cele mai originale ; iar sus, ca un tăietor de lemne, neobosit, Tjaden. A trebuit, în cele din urmă, să-l smulgem cu de-a sila de-acolo, ca să ne mai vină și nouă rîndul.

După aceea, Haie l-a ridicat pe Himmelstoss în picioare și a dat, ca încheiere, o reprezentație personală. Parcă ar fi vrut să culeagă stele, așa și-a pregătit dreapta pentru palma pe care i-a cîrpit-o. Himmelstoss căzu grămadă. Haie îl săltă din nou, îl așeză în aceeași poziție și-i repezi o a doua palmă, țintită de data asta, fără greș, cu mîna stîngă. Himmelstoss scoase un urlet și o rupse la fugă în patru labe. Izmenele vărgate de factor poștal străluceau în lumina lunii.

Noi o zbughirăm în galop.

Haie se mai uită o dată înapoi și rosti ursuz, sătul și cam misterios :

— Răzbunarea e un cîrnat umplut cu sînge.

La urma urmei, Himmelstoss putea fi mulțumit, de-oarece vorba lui după care fiecare om trebuie să-l învețe pe altul, dăduse roade pe propria-i piele. Fusesem adepții conștiincioși ai metodelor domniei-sale.

N-a aflat niciodată cui îi datorează lecția. În tot cazul s-a ales cu un cearșaf ; căci după cîteva ceasuri, cînd ne-am dus la fața locului, cearșaful dispăruse.

Datorită acelei seri, am putut pleca a doua zi cu inima mai ușoară. Iar o barbă lungă, fluturînd în vînt, a găsit cu cale să ne proclame cu emoție, pe chestia asta, tineret eroic.

IV

Trebuie să mergem pe front la săpat tranşee. Cînd se întunecă, sosesc camioanele. Ne cățărăm în ele. E o seară caldă iar amurgul ni se pare ca o pînză, sub ocrotirea căreia ne simțim bine. Parcă ne-ar uni mai strîns ; pînă şi cărpănosul de Tjaden îmi dă o ţigară şi mi-o aprinde.

Stăm unii lîngă alţii, înghesuiţi ca sardelele, căci loc de şezut nu-i pentru nimeni. De altfel, nici nu sîntem obişnuiţi. Müller e în sfîrşit bine dispus ; şi-a pus cizmele cele noi.

Motoarele încep să duduie, camioanele clămpăne şi zornăie. Drumurile sînt desfundate şi pline de hîrtoape. Nu e voie să se facă lumină şi de aceea nimerim în toate gropile, astfel că sîntem mereu gata să cădem din camion. Dar asta nu ne neliniştește. Ce mare lucru se poate întîmpla ? La urma urmei, mai bine un braţ fracturat decît o gaură în burtă, şi mulţi aproape că-şi doresc o asemenea fericită ocazie, ca să fie trimişi acasă.

Alături de noi, în şir lung, trec coloane de muniţii. Sînt grăbite şi ne depăşesc. Strigăm celor dinăuntru vorbe glumeţe şi ei ne răspund.

Se zăreşte un perete care face parte dintr-o casă de la marginea şoselei. Subit, ciulesc urechile. Să mă înşel oare ? Nu, aud din nou, precis, gîgîit de gîşte. Mă uit la Katczinsky — Katczinsky se uită la mine : ne-am înţeles.

— Kat, aud un candidat la friptură.

El dă din cap :

— Las' pe mine ! La întoarcere. Ştiu rosturile pe aici.

Cum să nu ştie Katczinsky rosturile ? Cunoaşte desigur fiecare pulpă de gîscă pe o rază de douăzeci de kilometri.

Camioanele ajung în sectorul ocupat de artilerie. Locurile de tragere sînt acoperite cu frunziș, ca să nu poată fi zărite de aviatori ; par aranjate ca pentru o chermeză militară, cu chioșcuri de verdeață. Chioșcurile acestea ar fi vesele și îmbietoare, dacă înăuntru nu s-ar afla tunuri.

Aerul e înecăcios, numai fum de artilerie și ceață. Simți pe limbă gustul amar al prafului de pușcă. Tunurile bubuie de se cutremură camionul și ecoul se repercutează ca tunetul ; toate se clatină. Fețele noastre se transformă încetul cu încetul. E drept că nu mergem în tranșee, ci numai la săpat, dar pe fiecare chip citești : Aici e frontul, sîntem în preajma lui.

Asta nu e încă teamă. Cine a fost de atîtea ori ca noi în prima linie are pielea groasă. Numai recruții abia sosiți sînt emoționați. Kat le dă explicații :

— Asta care a tras acum e un tun de 30,5. Se aude după cum pornește obuzul ; îndată se va auzi și explozia.

Dar bubuitura surdă nu ajunge pînă la noi : se pierde în vuietul frontului. Kat trage cu urechea :

— În noaptea asta o să fie lată.

Devenim cu toții atenți. Frontul e neliniștit. Kropp zice :

— Englezii au început să tragă de pe acum.

Bubuiturile se aud deslușit. Sînt bateriile engleze de la dreapta sectorului nostru. S-au dezlănțuit cu un ceas mai devreme. La noi începeau totdeauna la 10 fix.

— Ce-au pățit ? se miră Müller. Le merg ceasurile înainte ?

— O să fie lată, ascultați-mă pe mine ; o simt în toate oasele.

Și Kat își îndesă capul între umeri.

Lîngă noi trosnesc năprasnic trei bubuituri. Fulgerele de foc spintecă oblic negura, tunurile mîrîie și duduie. Ne trec fiori și sîntem fericiți că mîine dimineață vom fi iarăși în barăci.

Fețele noastre nu sînt nici mai palide, nici mai roșii ca de oricei ; nu par nici mai încordate sau mai destinse și totuși sînt schimbate. Simțeam că în sîngele nostru un buton răsucit a creat un contact. Nu e un fel de a vorbi, ci un fapt. Frontul, conștiința că ne aflăm pe front, a răsucit acel buton și a creat contactul. În clipa

cînd șuieră întîile șrapnele, cînd văzduhul e sfîșiat de bubuituri, se înfiripă brusc în vinele, în mîinile, în ochii noștri un fel de așteptare ghemuită, o pîndă, o atenție mai vie, o stranie suplețe a simțurilor. Trupul e, dintr-o dată, în plină pregătire. Adesea ni se pare că aerul zguduit și în plină vibrare cade asupra noastră cu aripi mute, sau că frontul însuși se năpustește și că din el țîșnesc scîntei electrice care mobilizează în noi extremități necunoscute ale nervilor.

Trăim mereu același lucru ; plecînd, sîntem o mînă de ostași posaci sau bine dispuși ; apoi, apar primele tunuri și fiecare cuvînt din convorbirile noastre începe să sune ciudat.

Cînd Katczinsky stă în fața bărăcilor și spune : „O să fie latã", asta-i părerea lui și gata ; dar cînd o spune aici, cuvintele scapără ca un tăiș de baionetă, noaptea pe lună, și spintecă toate gîndurile ; sînt mai aproape și vorbesc subconștientului nostru, care tocmai s-a trezit, cu un tîlc ascuns : „...o să fie latã..." Poate că-i viața noastră cea mai lăuntrică și mai intimă, care se cutremură și vrea să se apere.

*

Pentru mine, frontul e o vîltoare halucinantă. Chiar cînd ești departe de centrul ei, în ape liniștite, îi simți puterea aspiratoare ce te atrage, încet, inevitabil, fără putință de împotrivire.

Din pămînt însă, din aer, pătrund în noi forțe care ne dau rezistență — mai cu seamă din pămînt. Pentru nimeni, pămîntul nu înseamnă atît de mult, ca pentru soldați. Cînd soldatul se lipește de el, îndelung, cu toate puterile, cînd se adîncește în el cu fața și cu mădularele, răscolit de frica de moarte a bombardamentelor, atunci pămîntul e singurul lui prieten, fratele său, mama sa ; el își geme teama și strigătele, în tăcerea și tainițele lui, și pămîntul le primește și-i dă apoi drumul pentru alte zece secunde de alergătură și viețuire, după care îl cuprinde din nou, și uneori pentru totdeauna.

— Pămînt — pămînt — pămînt !

Pămînt, cu cutele, cu gropile și cu adînciturile tale, în care te poți arunca și ascunde ! Pămînt — în încleșta-

rea groazei, în spasmul distrugerii, în urletul de moarte al exploziilor, tu ne-ai dat uriașul val îmbietor al vieții cîștigate ! Vijelia sălbatică a ființei aproape nimicite a trecut din tine, ca un șuvoi, în mîinile noastre, astfel că, salvate, le-am îngropat în țărîna ta și, în fericirea mută a clipei, după groaza din care ne-a fost dat să scăpăm, am mușcat din tine, pămînt !

Prima bubuitură de obuz ne face să ne refugiem cu un zvîcnet într-o latură a ființei noastre, care ne azvîrle cu mii de ani în urmă. E instinctul animalului care se trezește în noi, care ne călăuzește și ne apără. Nu e conștient acest instinct, dar e mult mai rapid, mai sigur, mai infailibil decît conștiința. Nu poate fi explicat. Pornești și nu te gîndești la nimic — și, deodată, zaci într-o scobitură de pămînt și deasupra ta zboară schijele — dar nu poți să-ți amintești dacă ai auzit venind șrapnelul sau dacă ai gîndit să te lungești în adîncitură. De-ar fi fost să te bizui pe asta, de mult ai fi un morman de carne tocată. A fost cu totul altceva, simțul clarvăzător din noi, care ne-a culcat la pămînt și ne-a salvat fără să ne dăm seama cum. Dacă n-am avea acest simț, din Flandra și pînă în Vosgi, n-ar mai fi de mult picior de om.

Plecînd, sîntem ostași posaci sau bine dispuși — sosim în zona unde începe frontul și devenim animale-oameni.

*

Intrăm într-o pădure rară care ne adăpostește. Trecem pe lîngă bucătăriile de campanie. Dincolo de pădure coborîm din camion. Mașinile se întorc. Dimineața, înainte de revărsatul zorilor, au să vină să ne ia înapoi.

Ceață și fum de artilerie se înalță pe cîmp pînă la pieptul omului. Pe șosea trec trupe. Luna le luminează. Căștile de oțel sclipesc cu reflexe mate în bătaia lunii. Capetele și puștile răsar din ceața albă, capete care moțăie, țevi de armă care se clatină.

Ceva mai încolo, ceața dispare. Capetele întregeso acum fășturi — vestoanele, pantalonii și cizmele apar din negură ca dintr-un iaz de lapte. Alcătuiesc o coloană. Coloana înaintează, fășturile se înșiruie în formă de ic, nu mai deosebești oamenii, doar icul întunecat alu-

necă înainte, format straniu din capetele și pușlile ce se ivesc din iazul de ceață. O coloană — nu oameni.

De pe o șosea laterală se apropie tunuri ușoare și furgonete de muniții. În lumina lunii caii au spinările lucioase ; mișcările lor sînt fermecătoare ; își saltă capetele și le vezi ochii scăpărînd. Tunurile și furgonetele se preling pe dinaintea fundalului estompat al peisajului lunar, călărețiі cu căști de oțel par cavaleri din vremuri trecute, și e ceva uimitor de frumos și de emoționant.

Ne îndreptăm spre depozitul geniștilor. Unii dintre noi iau pe umeri bare de fier, îndoite și ascuțite la vîrf, alții străpung suluri de sîrmă cu tije netede de oțel, și așa pornim mai departe. Poverile sînt grele și anevoie de purtat.

Solul e mai răscolit. Din primele rînduri răzbat înștiințări : „Atenție, la stînga pîlnie adîncă de obuz“ — „Atenție, groapă...“

Ochii ne sînt încordați, picioarele și toiegele din mîini pipăie terenul înainte de a ne lăsa cu toată greutatea pe el. Deodată convoiul se oprește ; te izbești cu capul de sulul de sîrmă al omului din față și înjuri.

Cîteva căruțe ciuruite de gloanțe stau în durm. Alt ordin. „Stingeți țigările și pipele !“ Sîntem în preajma tranșeelor.

Între timp s-a întunecat de tot. Ocolim o pădurice și avem apoi zona frontului în față.

O lumină roșiatică, neclară, se întinde de-a lungul orizontului de la un capăt la celălalt. Și lumina aceasta e în continuă mișcare, străbătută de focul din gurile tunurilor. Deasupra ei se înalță fuzee luminoase, mingi roșii și argintii, care se sparg și revarsă o ploaie de steluțe albe, verzi, roșii. Rachete franceze suie spre cer, desfășoară în văzduh o umbrelă de mătase și alunecă apoi încet în jos. Luminează totul ca ziua : reflexul lor ajunge pînă la noi ; ne vedem umbrele conturate pe pămînt. Plutesc minute întregi înainte de a se stinge. Și imediat urcă altele, pretutindeni, și printre ele iarăși cele verzi, roșii, albastre.

— Prăpăd, zise Kat.

Furtuna bubuiturilor se întețește pînă ce devine un muget unic, sumbru, și se descompune apoi iarăși în detu-

nături parțiale. Se aude lătratul sacadat al mitralierelor. Peste noi aerul freamătă de nevăzute fugăriri, urlete, șuierături și vîjîieli. Sînt proiectile mai mici — printre ele trăsnesc însă în noapte și matahalele cele negre, tunurile foarte grele, și obuzele lor cad departe îndărătul nostru. Se aud ca niște urlete răgușite, depărtate, ca boncăluitul cerbilor în călduri, și trec deasupra șuierăturilor și țiuitului proiectilelor mici.

Reflectoarele încep să scruteze cerul întunecat. Alunecă peste el ca niște rigle uriașe ce se îngustează la capăt. Un fascicul luminos se oprește și tremură puțin. Imediat se apropie de el al doilea, se încrucișează, o insectă neagră e prinsă între amîndouă și caută să scape : avionul. Orbit, își pierde echilibrul și începe să se clatine.

*

Înfigem barele de fier, la distanțe egale, în pămînt. Doi cîte doi ținem cîte un sul, iar ceilalți desfășoară sîrmă ghimpată. E sîrma aceea păcătoasă cu ghimpii lungi și deși. Nu mai sînt deprins cu desfășurarea ei și mă tai la mînă.

După cîteva ceasuri sîntem gata. Însă, pînă la venirea camioanelor, e încă timp. Cei mai mulți se lungesc și adorm. Încerc și eu. Dar e prea răcoare. Se vede că sîntem aproape de mare ; frigul ne deșteaptă mereu din somn.

La un moment dat adorm tun. Dar brusc mă trezesc ca de-o zguduitură și nu știu unde mă aflu. Văd stelele, văd fuzeele și, o clipă, mi se pare că am adormit la o chermeză. Nu știu dacă e dimineață, ori seară. Stau întins în leagănul palid al zorilor și aștept cuvinte calde și tainice... Dar ce-i asta : plîng ? Duc mîna la ochi ; ciudat : sînt iarăși copil ? Pielea asta catifelată... Numai un moment — și apoi recunosc silueta lui Katczinsky. Șade liniștit, deșcă veche, și fumează din lulea — lulea cu capac, bineînțeles. Cînd bagă de seamă că m-am trezit, zice :

— Da' grozav ai mai sărit din somn ! Și n-a fost decît o rachetă ; a picat aici în tufiș.

Mă ridic în capul oaselor și am senzația că sînt nespus de singur. Ce bine că e Kat aici ! El se uită îngîndurat spre front și zice :

— Frumos foc de artificii ; numai de n-ar fi atît de periculos !

Îndărătul nostru trăsnește un obuz. Cîțiva recruți zvîcnesc speriați din somn. Peste puțin cade altul, mai aproape. Kat își scutură luleaua.

— Se îngroașă.

A și început. O tulim de-a bușilea, cît putem de repede. Obuzul următor cade în mijlocul nostru.

Cîțiva țipă. În zare suie fuzee verzi. Noroiul stropește în sus, schijele zuruie. Le mai auzim plesnind chiar și după ce larma bubuiturilor s-a stins.

Lîngă noi e un recrut speriat, cu capul bălan. Și-a ascuns obrazul în palme. Casca i-a sărit cît colo. O trag spre mine și vreau să i-o pun în cap. El mă privește lung, îi face vînt și, ca un copil, își ascunde capul sub brațul meu, aproape de piept. Umerii înguști îi tremură. Umeri ca ai lui Kemmerich.

Îl las așa. Dar pentru ca și casca să folosească la ceva, i-o pun pe șezut ; nu ca o glumă poastă, ci cu chibzuială, căci acela e acum locul cel mai ridicat din corpul lui. Chiar dacă e carne multă acolo, gloanțele care pătrund în ea sînt suficient de dureroase și, pe lîngă că te silesc să stai luni de zile pe burtă la spital, după aceea e aproape sigur că rămîi șchiop.

Undeva, un obuz a lovit în plin. Se aud urlete printre bubuituri.

În sfîrșit, vuietul se potolește. Focul a trecut ca o rafală deasupra noastră și izbește acum ultimile tranșee de rezervă. Îndrăznim să aruncăm o privire. Rachete roșii joacă pe cer. Probabil că se pregătește un atac.

La noi e tot liniște. Mă așez cumsecade și-l zgîlțîi pe recrut de umăr :

— Gata, puștiule. De data asta am scăpat.

El se uită împrejur cu privirea rătăcită. Caut să-l îmbărbătez :

— Las' c-ai să te obișnuiești.

Își zărește casca și și-o pune în cap. Încetul cu încetul, își revine. Deodată, se face roșu ca focul și pare stin-

gherit. Își duce binișor mîna la șezut și se uită speriat la mine. Înțeleg numaidecît : efectul bombardamentului. Nu pentru asta i-am pus eu casca acolo — totuși îl consolez :

— Nu-i nici o rușine ; alții mai breji decît tine și-au murdărit pantalonii la primul contact cu focul. Du-te îndărătul tufișului de colo și aruncă-ți izmenele. Asta-i tot.

*

Recrutul o ia din loc. Larma se mai potolește, dar urletele nu contenesc.

— Ce dracu o fi, Albert ? întreb.

— Niște coloane au fost izbite în plin.

Răcnetele continuă. Nu sînt țipete omenești ; oamenii nu pot țipa atît de groaznic.

Kat ne lămurește :

— Cai răniți.

N-am auzit încă niciodată muget de cai și nu-mi vine a crede. E toată jalea lumii, e chinul întregii ființe, o durere sălbatică, înfricoșătoare, care umple văzduhul. Sîntem livizi. Detering se ridică :

— Hingherilor ! Hingherilor ! Împușcați-i odată, ce naiba !

Detering e plugar și se pricepe la cai. Îl doare. Și focul, ca dinadins, aproape că încetează acum. Cu atît mai lămurit se aud urletele cailor. Nu se mai știe de unde vin în peisajul acesta devenit deodată calm și argintiu ; sînt urlete nevăzute, fantomatice, pretutindeni între cer și pămînt, și se întețesc monstruos. Detering se înfurie și strigă :

— Împușcați-i ! Împușcați-i odată, mama voastră de idioți !

— Trebuie să-i ridice mai întîi pe oameni, zice Kat.

Ne sculăm și ne ducem să căutăm locul unde s-a întîmplat grozăvia. Cînd vom vedea animalele, o să putem suporta mai ușor răcnetele lor. Meyer are un binoclu. Zărim un grup de sanitari cu brancarde și mormane

mari, negre, în mișcare. Sînt caii răniți. Cîțiva galopează ceva mai încolo, cad și iar pornesc. Unul are burta spintecată și mațele îi curg afară. Calul se împiedică în ele și se prăbușește, dar se ridică iar.

Detering duce arma la umăr și ochește. Kat i-o îmbrîncește în sus :

— Ce, ai înnebunit ?

Detering tremură și-și aruncă arma.

Ne așezăm și ne astupăm urechile. Dar gemetele, răcnetele și vaietele înfiorătoare continuă să se audă, răzbat prin orice.

Sîntem dispuși să îndurăm multe. De astă dată, însă, ne trec sudorile. Am vrea să ne ridicăm și s-o rupem la fugă, indiferent unde, doar să nu mai auzim zbierete. Și nici măcar nu sînt oameni, ci numai cai.

Din ghemul întunecat se desprind iarăși brancarde. Apoi răpăie cîteva împușcături. Maldărele zvîcnesc și se lipesc de pămînt. În sfîrșit ! Dar tot nu s-a isprăvit. Oamenii nu se pot apropia de animalele rănite care, în groaza lor, fug, cu toate durerile lumii în boturile larg căscate. Unul cade în genunchi, o detunătură — un cal se prăbușește — încă unul. Cel din urmă se înfige pe picioarele dinainte și se învîrtește în cerc ca o sfîrlează ; șezînd, se sprijină pe picioarele din față proptite țeapăn, și se rotește ; probabil că are spinarea sfîrtecată. Soldatul dă fuga și-l împușcă. Încet, smerit, calul alunecă la pămînt.

Ne luăm mîinile de la urechi. Răcnetele au amuțit. Numai un suspin prelung și muribund mai plutește în văzduh. Apoi rămîn iarăși doar rachetele, țiuitul șrapnelelor și stelele — acum totul pare ciudat.

Detering se depărtează înjurînd :

— Grozav aș vrea să știu ce-s de vină caii.

Apoi se apropie din nou. Glasul îi freamătă și are o sonoritate aproape solemnă cînd ne spune :

— Să știți de la mine : cea mai mare porcărie e că sînt animale în război.

*

Pornim înapoi. Tocmai la timp, ca să ajungem la camioanele noastre. Cerul s-a mai luminat. Ora 3 dimi-

neața. Vîntul e proaspăt și răcoros, lumina spălăcită ne face fețele cenușii.

Înaintăm unul după altul, printre gropi și pîlnii, și ajungem din nou în zona de ceață. Katczinsky e neliniștit ; semn rău.

— Ce-i cu tine, Kat ? îl întrebă Kropp.

— De-am fi odată acasă !

Acasă ? Se gîndește la barăci, firește.

— Nu mai e mult, Kat.

Dar Kat e nervos :

— Nu știu, nu știu...

Intrăm în tranșee și ieșim apoi pe cîmp. Apare pădurricea ; cunoaștem aici fiecare palmă de pămînt. Iată și cimitirul vînătorilor cu movilițele și crucile lui negre.

În clipa aceasta îndărătul nostru șuieră ceva, crește, plesnește, bubuie. Ne-am aplecat — la o sută de metri în fața noastră țîșnește o trîmbă de foc.

În clipa următoare, la o a doua detunătură, o bucată de pădure se înalță încet peste creștetele copacilor ; trei, patru arbori pornesc în același timp și se fac țăndări. Următoarele obuze șuieră după aceea ca niște ventile de mașină — bombardament susținut.

— Adăposturi ! urlă cineva. Adăposturi !

Cîmpia e netedă ca-n palmă, pădurea e prea departe și primejdioasă ; nu există alt adăpost decît cimitirul și movilițele mormintelor. Dibuim prin beznă pînă ajungem acolo și, de îndată, fiecare se lipește, ca un scuipat, de spinarea unei movilițe.

Nici un moment prea devreme. Întunericul căpiază. Urlă și se învîrtejește. Întunecimi mai negre decît noaptea se năpustesc cu cocoașe gigantice asupra noastră, peste noi. Fulgerele exploziilor luminează cimitirul.

Nicăieri, o ieșire. În scăpărarea exploziilor, îndrăznesc să-mi arunc ochii pe cîmp. E o mare răscolită ; flăcările proiectilelor țîșnesc din ea, ca niște gheizere. Este exclus ca vreun picior de om să treacă pe-acolo.

Pădurea dispare, e strivită, zdrențuită, ciopîrțită. Trebuie să rămînem în cimitir.

În fața noastră se despică pămîntul. Plouă cu bulgări. Simt o zgîrietură. Mîneca mi-e sfîșiată de o schijă. Strîng pumnul. Nici o durere. Dar asta nu mă liniștește ; rănile

dor totdeauna mai tîrziu. Îmi trec mîna peste braţ. E zgîriat, dar întreg. În clipa aceasta mă pocneşte ceva în ţeastă, de mi se întunecă mintea. Un gînd mă străbate fulgerător : Nu leşina ! Mă scufund într-o năclăială neagră, dar îmi revin imediat. O schijă m-a izbit în cască ; a venit însă de atît de departe încît n-a putut-o găuri. Îmi şterg noroiul din ochi. În faţa mea s-a căscat o gaură îmi dau seama nelămurit de acest lucru. Obuzele nu obişnuiesc să nimerească în aceeaşi pîlnie ; de aceea vreau să intru în ea. Cu un singur salt îmi fac vînt înainte, rămînînd lipit de pămînt, întins ca un şarpe ; în aceeaşi clipă aud un nou şuierat, mă zgribulesc repede, caut adăpost, simt la stînga ceva, mă lipesc de obiect, cedează gem, pămîntul crapă, presiunea aerului îmi vîjîie în urechi, alunec sub obiectul care a cedat, mă acopăr cu el, e lemn, pînză, adăpost — adăpost ! — un biet adăpost împotriva schijelor care plouă de sus.

Deschid ochii ; degetele mi s-au agăţat de o mînecă de un braţ. Un rănit ? Îl strig — nici un răspuns — e mort. Mîna mea pipăie mai departe ; aşchii de lemn ; atunci îmi aduc aminte că sîntem în cimitir.

Dar bombardamentul e mai puternic decît orice. Îţi ia minţile. Mă las şi mai jos sub sicriu ; el să mă adăpostească, chiar dacă Moartea însăşi s-ar afla înăuntru

În faţa mea, se cască pîlnia. O cuprind cu ochii, ca şi cum aş prinde-o în mîini ; cu un salt trebuie să mă arunc în ea. Dar primesc o izbitură în obraz ; o mînă se încleştează de umărul meu — să se fi deşteptat mortul ? Mîna mă zgîlţîie, întorc capul şi, în lumina unui fulger de-o clipă, văd faţa lui Katczinsky, cu gura larg deschisă, răcnind ceva. Nu aud nimic ; Kat mă zgîlţîie, se apropie şi, într-un moment de domolire a tumultului, glasului lui îmi pătrunde în urechi :

— Gaze... gaaze... gaaaze ! Strigă-le şi celorlalţi !

Apuc cutia măştii contra gazelor. La oarecare depărtare de mine se află cineva. Nu mă mai gîndesc decît la un singur lucru : cel de colo trebuie să afle :

— Gaaze ! Gaaaze !

Strig, mă apropii, îl lovesc cu cutia măştii, el nu observă — încă o dată, încă o dată — el se fereşte — e un recrut — mă uit disperat la Kat, care şi-a şi pus masca —

o scot și eu din cutie ; fac vînt căștii, trec masca peste cap, îl ajung pe recrut, cutia măștii lui e lîngă mine, scot masca, i-o pun, el mă ajută — și, deodată, cu un salt, sînt în pîlnie.

Bubuiturile surde ale bombelor cu gaze se amestecă acum cu detunăturile proiectilelor explozive. Un clopot dăngăne în mijlocul exploziilor ; gonguri huruitoare de metal vestesc peste tot — gaze — gaze — gaaze !

Îndărătul meu o bufnitură, alta. Șterg de pe ochelarii măștii aburul respirației. Lîngă mine se află Kat, Kropp și încă unul. Toți patru stăm încordați, la pîndă grea ; abia îndrăznim să răsuflăm.

Aceste prime minute cu masca pe față hotărăsc asupra vieții și morții : o fi impermeabilă ? Mi-aduc aminte de imaginile înfricoșătoare din lazaret : bolnavi de gaze asfixiante, care tușesc icnind zile întregi și scuipîndu-și, bucată cu bucată, plămînii arși.

Cu băgare de seamă, lipindu-mi gura de capsulă, respir. Acum, aburul gros al gazelor se prelinge pe pămînt și se scufundă în toate adînciturile. Ca o meduză moale, albărțată, se așterne în pîlnia noastră, se cuibărește înăuntru. Îi dau lui Kat un ghiont ; e mai bine să ieșim din pîlnie și să stăm sus, decît să rămînem aici unde gazele se îngrămădesc mai mult. Dar n-apucăm s-o facem ; se pornește o nouă grindină de proiectile. Acum însă parcă nu proiectilele duduie ; parcă însuși pămîntul vuiește.

Cu un trosnet, ceva negru se năpustește de sus asupra noastră. Izbește pămîntul de lîngă noi : un coșciug învîrlit în aer.

Îl văd pe Kat mișcîndu-se și mă strecor pînă la el. Sicriul a lovit peste brațul întins pe cel de-al patrulea în groapa noastră. Cu mîna cealaltă, omul vrea să-și mulgă masca de pe față. Dar Kropp îl oprește la timp, îi răsucește mîna la spate și i-o ține nemișcată.

Kat și cu mine ne opintim să-i liberăm brațul rănit. Capacul sicriului e slobod și plesnit, îl putem desprinde ușor ; pe mort îl aruncăm afară și ne străduim apoi să spargem și partea de jos a coșciugului.

Din fericire omul își pierde cunoștința și Albert ne poate da o mînă de ajutor. Acum nu trebuie să mai fim

atît de precauți ; muncim din răsputeri pînă cînd, sub lopata vîrîtă dedesubt, fundul sicriului cedează cu un suspin.

S-a luminat ceva mai mult. Kat ia o bucată de scîndură din capac, o pune sub brațul fracturat, iar noi îl bandajăm cu toate pachetele de feși ce le avem asupra noastră. Pentru moment nu putem face mai mult.

Sub mască, capul îmi vîjîie și zvîcnește ; e gata să plesnească. Plămînii sînt obosiți, nu primesc decît mereu aceeași respirație fierbinte și uzată ; vinele de la tîmple se umflă ; am impresia că mă înăbuș.

Lumină cenușie se filtrează înlăuntrul măștii. Vîntul suflă vijelios prin cimitir. Mă înalț binișor peste marginea pîlniei. În zorile murdare, deslușesc un picior rupt, cu cizma întreagă ; văd totul cu limpezime, într-o secundă. Dar acum se mai ridică la cîțiva metri cineva ; îmi șterg ochelarii ; de emoție, însă, se aburesc din nou ; mă uit încordat în direcția aceea — omul de colo nu mai poartă mască.

Mai aștept cîteva secunde — omul nu se prăbușește, privește împrejur ca și cum ar căuta ceva, și face cîțiva pași ; vîntul a împrăștiat gazele, aerul e curat ; atunci îmi smulg și eu, horcăind, masca de pe față și cad grămadă ; ca un șuvoi de apă rece năvălește aerul în mine ; ochii sînt gata să se stingă, valul mă acoperă și mă afundă în beznă.

*

Bombardamentul a încetat. Mă întorc cu fața spre pîlnie și fac semne celorlalți. Se suie și ei și-și scot măștile. Îl luăm pe rănit și unul dintre noi îi susține brațul bandajat. Așa pornim în fugă, cu pașii împleticiți.

Cimitirul e un morman de sfărîmături. Sicriele și cadavrele sînt împrăștiate. Morții au fost omorîți încă o dată, dar fiecare, în clipa cînd a fost sfîrtecat, a salvat pe unul dintre noi.

Gardul e distrus ; șinele căii ferate de front, smulse de pe terasament, stau răsucite în sus. În fața noastră zace cineva. Ne oprim ; numai Kropp merge mai departe cu rănitul. Cel din țărînă e un recrut. Are șoldul mînjit

de sînge ; pare atît de istovit că vreau să-i întind bidonul în care am ceai cu rom. Kat îmi dă însă mîna la o parte și se apleacă peste el :

— Unde ești lovit, camarade ?

Recrutul mișcă doar ochii ; e prea slăbit ca să răspundă.

Cu băgare de seamă îi tăiem pantalonii. Băiatul geme.

— Ușurel, ușurel ; o să fie bine.

Dacă are o rană în burtă, nu trebuie să bea nimic. N-a vărsat ; semn bun. Îi dezvelim șoldul. E o tocătură de carne cu țăndări de oase. A fost izbit la încheietură. Băiatul ăsta n-o să mai poată umbla niciodată.

Cu degetul umezit îl frec la tîmplă și-i dau o înghițitură. În ochii lui se ivește un licăr. Abia acum vedem că și brațul drept îi sîngerează.

Kat sfîșie două pachete de fești, în benzi late, ca să poată acoperi rana. Eu caut o bucată de stofă, ca să-l bandajez pe deasupra. Dar nu mai avem nimic ; de aceea fac încă o tăietură în pantalonii rănitului, ca să iau o fîșie din izmene și să încropesc un bandaj din ea. Dar băiatul n-are izmene. Mă uit mai bine la el ; e recrutul bălan de adineauri.

Între timp Kat a scos, din buzunarele unui mort, alte pachete de fești, pe care le punem, cu băgare de seamă, pe rană. Și-i spun băiatului care ne privește țintă :

— Ți-aducem acum o brancardă.

Dar el deschide gura și șoptește :

— Stați aici...

Kat răspunde :

— Ne întoarcem numaidecît. Plecăm numai ca să aducem o targă pentru tine.

Nu se poate ști dacă a înțeles ; scîncește ca un copil în urma noastră :

— Nu plecați...

Kat își întoarce capul și mormăie :

— N-ar fi mai bine, într-un caz ca ăsta, să pui mîna pe revolver, ca să se sfîrșească ?

E clar că băiatul nu va putea suporta transportul, iar peste cel mult cîteva zile se va curăța. Dar tot ce-a suferit pînă acum nu va fi nimic față de cele ce va îndura pînă ce-și va da sufletul. Acum e încă amețit și nu simte

nimic. Peste un ceas va fi un ghemotoc de dureri insuportabile și gura lui va fi doar urlet. Zilele pe care le mai are de trăit vor fi pentru el o tortură bezmetică. Și cui îi vor folosi aceste cîteva zile, dacă le va mai avea ori ba ?

Dau din cap :

— Da, Kat, ar trebui un revolver.

— Dă-l încoa, zice el, oprindu-se.

E hotărît, se vede cît de colo. Ne uităm în jur — dar nu mai sîntem singuri. În fața noastră se adună un pîlc de oameni ; din pîlnii și gropi se ivesc capete.

Aducem o targă.

Katczinsky scutură din cap :

— Băieți așa tineri...

Și repetă :

— Băieți atît de tineri și de nevinovați...

*

Pierderile noastre sînt mai mici decît era de presupus : cinci morți și opt răniți. A fost doar un bombardament scurt. Doi din morții noștri zac într-unul din mormintele răscolite ; n-avem decît să astupăm groapa la loc.

Pornim înapoi. Muți, pășim unul după altul în șir indian. Răniții sînt duși la postul sanitar. Dimineața e tulbure, infirmierii aleargă cu numere și hîrtiuțe, răniții gem. Începe să plouă.

După o oră ajungem la camioanele noastre și ne suim. Avem acum mai mult loc decît la venire.

Ploaia se întețește. Desfacem foi de cort și ni le punem pe cap. Apa răpăie pe ele. Șuvoaiele se preling pe laturi. Camioanele hurducă prin hîrtoape, iar noi ne legănăm încoace și încolo, pe jumătate adormiți.

Doi oameni din față au niște prăjini în formă de furci. Ei ne feresc de sîrmele de telefon care atîrnă de-a curmezișul șoselei, atît de jos încît ne-ar putea despărți capetele de trup. Cei doi din față le prind la timp în furci și le ridică deasupra noastră. Auzim strigătul lor : „Atențiune — sîrmă !“ și, ațipiți, ne lăsăm pe vine și ne ridicăm din nou.

Camioanele se înșiruie monoton unele după altele; monotone sînt strigătele, monoton cade ploaia. Cade pe capetele noastre și pe capetele morților din tranșee, pe trupul micului recrut cu rana mult prea mare pentru șoldul lui; cade pe mormîntul lui Kemmerich, cade pe inimile noastre.

O bubuitură răsună undeva. Tresărim cu privirea încordată, cu mîinile din nou pregătite ca să ne aruncăm peste marginea camionului în șanț.

Dar nu se mai întîmplă nimic. Auzim doar, monotone, strigătele: „Atențiune — sîrmă!". Ne lăsăm pe vine — ațipim din nou.

V

E greu să omori păduchii unul cîte unul, cînd ai cu sutele. Sînt cam tari și veșnicul trosnit între unghii devine plicticos. De aceea, Tjaden a agățat de-o sîrmă, deasupra unui muc de lumînare aprinsă, capacul unei cutii de vacs. În tigăița asta aruncă păduchii — păduchii pocnesc și s-a sfîrșit.

Stăm roată, cu cămășile pe genunchi, cu pieptul gol în aerul cald, cu mîinile la lucru. Haie are un soi de păduchi deosebit de fini : au o cruce roșie pe cap. De aceea susține că i-a adus din lazaretul de la Thourhout și anume de la un medic maior în persoană. Mai spune că are de gînd să întrebuințeze pentru unsul cizmelor grăsimea ce se adună în căpăcelul de tablă — și gluma asta îl face să se prăpădească de rîs o jumătate de ceas.

Dar azi n-are succes ; pe noi ne preocupă cu totul altceva.

Zvonul s-a adeverit. Himmelstoss a sosit. Ieri și-a făcut apariția ; i-am și auzit binecunoscutul glas. Cică în patrie ar fi făcut-o de oaie, culcînd cam prea vîrtos cîțiva recruți în noroi. Fără știrea lui se afla printre ei fiul președintelui de consiliu. Asta i-a frînt gîtul.

Aici o să vadă pe dracul. De ceasuri întregi, Tjaden analizează pe toate fețele felul cum îi va răspunde. Haie se uită gînditor la laba lui de urs și-mi face cu ochiul. Păruiala de atunci a fost apogeul vieții lui ; mi-a spus că și acum o mai visează uneori.

*

Kropp și Müller stau la taifas. Kropp a capturat de unul singur o gamelă plină cu linte, probabil de la bu-

cătăria geniștilor. Müller îi aruncă ocheade pofticioase, se stăpînește însă și întreabă :

— Ce-ai face tu, Albert, dacă acum deodată s-ar încheia pacea ?

— Nici pomeneală de așa ceva ! i-o tăie Albert scurt.

— Bine, dar dacă totuși s-ar încheia ? stăruie Müller. Ce-ai face ?

— Pe-aici mi-ar fi drumul ! mîrîie Kropp.

— Mai e vorbă ! Și apoi ?

— M-aș îmbăta, zice Albert.

— Dă-o naibii ; vorbesc serios.

— Și eu, ripostează Albert. Altceva ce-ai vrea să fac ?

Și pe Kat îl interesează problema. Îi cere lui Kropp tributul lui de linte, îl capătă, cugetă apoi cîtva timp și declară :

— Firește, nu-i o idee rea să te îmbeți, dar după aceea, tușți în primul tren — și drept la mămica. Pace, măi omule ; pace, măi Albert...

— Caută în portvizitul lui de mușama o fotografie și o arătă mîndru celor dimprejur :

— Bătrîna mea !

Apoi o pune la loc și înjură :

— Afurisit, păduchiosul ăsta de război !

— Ție-ți vine ușor să vorbești, mă amestec eu. Ai nevastă și copii.

— Asta așa-i, încuviințează el. Trebuie să mă dau peste cap ca să le fac rost de mîncare.

Rîdem.

— Asta n-o să-ți lipsească niciodată, Kat. Căci la nevoie te pui pe rechiziții.

Müller e flămînd și nu se dă încă bătut. Îl zgîlțîie pe Haie Westhus din visurile lui de cotonogeli :

— Tu ce-ai face, Haie, dacă s-ar încheia pacea acum ?

— În primul rînd — intervin eu — ar trebui să te bată la sînge, pentru că te-ai apucat să vorbești de asemenea lucruri aici. Cum îți veni ?

— Uite-așa, ca baliga pe acoperiș ! răspunde Müller laconic și-i repetă lui Haie Westhus întrebarea.

Dar pentru Haie e prea grea. El își clatină capul pistruiat :

— Care va să zică, atunci cînd n-o să mai fie război ?

— Da, mă. Repede ai înțeles !

— Atunci am avea iarăși muieri, hî ?

Lui Haie îi lasă gura apă.

— Și asta.

— Măi să fie al dracului ! explodează acum Haie și fața i se însuflețește. Apăi atunci aș agăța o bucățică faină, știți, una ca un jandarm, cu tot ce trebuie ca s-o poți ține bine în labe, și pe urmă drept în pat cu ea ! Vă dați seama, mă băieți : perne de puf și pat cu somieră ! Opt zile n-aș mai trage pantalonii pe mine.

Toți tac. Imaginea e prea amețitoare. Fiorii ne trec din creștet pînă-n tălpi. În sfîrșit, Müller își revine și întreabă :

— Și după aia ?

Pauză. Apoi Haie răspunde cam confuz :

— Dacă aș fi subofițer, aș mai rămîne la prusaci și aș capitula.

— Haie, îți lipsește o doagă, pufnesc eu.

El mă întreabă cu glas domol :

— Ai lucrat vreodată la turbă ? Ia încearcă o dată.

Și cu vorbele astea își scoate lingura din carîmbul cizmei și o vîră în gamela lui Albert.

— Mai rău decît săpatul tranșeelor în Champagne nu poate să fie, răspund eu.

Haie mestecă și rînjește :

— Dar durează mai mult. Și nu poți chiuli.

— Bine, Haie, dar acasă tot e mai bine.

— Așa și așa, face el.

Și, cu gura căscată, cade pe gînduri. Poți să-i citești pe față ce gîndește. O biată colibă în mijlocul smîrcurilor de turbă ; muncă grea în arșița cîmpiei sterpe, din zori pînă seara ; simbria, ca vai de lume ; haine murdare de argat...

— În armată, pe timp de pace, n-ai nici o grijă, glăsuiește el. În fiecare zi mîncare, căci altfel faci tăraboi ; ai patul tău, la fiecare opt zile rufe curate ca un domnișor ; îți faci serviciul de subofițer, uniformă frumoasă ; iar seara pe-aci ți-e drumul : drept la cîrciumă !

Haie e grozav de mîndru de ideea lui. Se îndrăgostește de ea :

— Și cînd ai împlinit doisprezece ani de serviciu, ești un om căpătuit și te faci jandarm. Toată ziua-bună-ziua, numai plimbări.

Îl trec năduşelile la gîndurile astea de viitor :

— Ia gîndește-te cum se poartă toți cu tine : fiecare îți face cinste, ăsta cu un coniac, ălălalt cu o jumătățică. Că de, cu jandarmul toată lumea vrea să se aibă bine.

— Dar tu n-ai să ajungi niciodată subofițer, măi Haie, îl apostrofează Kat.

Haie îl privește aiurit și tace. În capul lui se perindă acum, desigur, serile limpezi de toamnă, duminicile pe bărăgan, clopotele satului, după-amiezile și nopțile petrecute alături de fete, gogoșile de hrișcă, ceasurile de taclale în neștire la cîrciumă...

De atîta fantezie, nu știe cum să se mai descurce ; de aceea mîrîie supărat :

— Cine naiba vă pune să întrebați tîmpenii de astea ?

Își trece cămașa peste cap și se încheie la tunică.

— Tu ce-ai face, Tjaden ? trîmbițează Kropp.

Tjaden știe doar una și bună :

— Aș face pe dracu-n patru, să nu-mi scape Himmelstoss.

Dorința lui cea mai aprinsă ar fi, pasămite, să-l închidă într-o cușcă și, în fiecare dimineață, să-l snopească în bătăi. Întorcîndu-se spre Kropp, visează :

— Eu în locul tău aș căuta să mă fac locotenent. Atunci ai putea să-i freci ridichea, pînă cînd i-ar ieși și mațele prin șezut.

— Dar tu, Detering ? se interesează Müller mai departe.

Adevărat dascăl de școală, Müller ăsta, cu întrebările lui ! Dar Detering e zgîrcit la vorbă. La întrebarea asta, însă, răspunde. Se uită în sus și rostește doar o singură frază :

— Aș pica tocmai bine, la strînsul bucatelor.

Și cu vorbele astea se ridică și plecă.

Detering își face griji. Femeia lui trebuie să ducă în spinare toată gospodăria. Colac peste pupăză, i s-au rechiziționat și doi cai. În fiecare zi citește ziarele care ne sosesc, ca să vadă dacă nu cumva plouă prin părțile

lui, în Oldenburg. Pentru că, în acest caz, nu s-ar mai putea cără fînul în hambare.

În clipa aceasta apare Himmelstoss. Vine drept spre grupul nostru. Fața lui Tjaden se umple de pete. Cît e de lung, se întinde în iarbă și, de emoție, închide ochii.

Himmelstoss e cam nesigur ; mersul i se încetinește. Apoi însă tot vine spre noi. Nici unul nu se gîndește să se ridice. Kropp îl privește cu interes.

Himmelstoss se află acum în fața noastră și așteaptă. Și, pentru că niciunul dintre noi nu scoate o vorbă, articulează el un „da" cu semn de întrebare.

Trec alte cîteva secunde ; se vede bine că Himmelstoss nu știe ce atitudine să ia. Cea mai mare plăcere i-ar face să ne pună în pas alergător. Se pare că a învățat totuși că frontul nu e cazarmă. Mai încearcă o dată, dar fără să se adreseze tuturor, ci numai unuia, în speranța că în felul ăsta va primi răspuns. Kropp e cel mai aproape de dînsul. Pe el îl onorează deci :

— Așadar tot pe-aici ?

Dar Albert nu-i e prieten. Răspunde scurt :

— Ceva mai demult decît dumneata, pare-mi-se.

Mustața roșcovană pîlpîie :

— Nu mă mai cunoașteți ?

Acum își deschide ochii Tjaden :

— Ba da.

Himmelstoss se întoarce spre el :

— Ești Tjaden, nu ?

Tjaden își saltă capul :

— Dar tu știi ce ești ?

Himmelstoss pică din cer :

— De cînd ne tutuim ? Mi se pare că n-am stat încă niciodată împreună într-un șanț.

Himmelstoss nu știe cum să iasă din încurcătură. La dușmănia asta fățișă nu s-a așteptat. Dar deocamdată se ferește ; pesemne i-o fi spus cineva prostia cu împușcarea pe la spate.

La întrebarea cu șanțul, Tjaden, de furie, devine glumeț :

— A, nu ; acolo ai stat tu singur.

Acum începe și Himmelstoss să clocotească. Dar Tjaden i-o ia repede înainte. Nu se lasă pînă nu spune tot ce are pe inimă :

— Ai vrea să știi ce ești ? Ești un porc, asta ești ! E mult de cînd am vrut să ți-o spun.

Satisfacția multor luni de zile sticlește în ochii lui scăpărători cînd zvîrle cuvîntul „porc".

Dar și Himmelstoss se dezlănțuie :

— Ce vrei, pezevenghiule, lepră spurcată ? Drepți ! Și lipește copita cînd vorbești cu superiorul !

Tjaden răspunde cu un gest superb :

— Poți să iei pe loc repaus, Himmelstoss. Rupeți rîndurile !

Himmelstoss a devenit un regulament de instrucție în delir. Nici Kaiserul n-ar putea fi mai ofensat. Răcnește :

— Tjaden, în exercițiul funcțiunii îți ordon să te ridici !

— Altceva ? întrebă Tjaden.

— Ai de gînd să execuți ordinul ori ba ?

Tjaden, fără să-și dea seama, răspunde calm și definitiv cu cel mai celebru citat din clasici [1]. Și totodată îi arătă dosul.

Himmelstoss se depărtează în pas alergător.

— Te dau pe mîna curții marțiale !

Îl vedem dispărînd în direcția cancelariei.

Haie și Tjaden intonează împreună un duet de urlete, ca niște adevărați săpători de turbă. Haie rîde cu atîta poftă că-și scrîntește falca și amuțește brusc, cu gura căscată. Albert trebuie să-i repeadă un ghiont, ca să-i pună falca la loc.

Kat e îngrijorat :

— Dacă te raportează, o pățești.

— Crezi c-o să raporteze ? întrebă Tjaden.

— Lege ! întăresc eu.

— Umfli cel puțin cinci zile de carceră grea, adăugă Kat.

Asta nu-l tulbură pe Tjaden :

---

[1] Aluzie la o replică din piesa *Götz von Berlichingen* de Goethe, unde eroul rostește cuvintele : „Pupă-mă în..."

— Cinci zile de carceră sînt cinci zile de odihnă.

— Şi dacă te toarnă la temniţă ? întrebă Müller, care e om cu socoteală.

— Atunci, cît voi sta la gherlă, n-o să mai fie război pentru mine.

Tjaden e un copil norocos. Nu ştie de griji. Pleacă cu Haie şi Leer, ca să nu fie găsit în vîltoarea primei emoţii.

*

Müller tot n-a isprăvit. Se adresează din nou lui Kropp :

— Dacă te-ai întoarce acum acasă, Albert, ce-ai face ?

Kropp a mîncat pe săturate şi de aceea e mai îngăduitor :

— Cîţi am mai fi în clasa noastră ?

Socotim : din douăzeci, şapte sînt morţi, patru răniţi, unul la balamuc. Am fi deci cel mult opt.

— Trei dintr-ăştia sînt locotenenţi, precizează Müller. Crezi că vreunul din ei i-ar mai permite lui Kantorek să-l bruftuiască ?

Nu credem ; de altfel nici noi nu l-am mai lăsa să ne facă de două parale.

— „Ce părere ai despre cele trei acţiuni paralele din *Wilhelm Tell ?*“ îşi aminteşte subit Kropp şi-l pufneşte rîsul.

— „Care erau ţelurile Ligii din Göttingen ?“ întreabă deodată şi Müller, foarte sever.

— „Cîţi copii a avut Carol Temerarul ?“ intervin eu, calm.

— „Dumneata ai să rămîi toată viaţa un tercheaberchea, Baumer !“ orăcăie Müller.

— „Cînd a fost bătălia de la Zama ?“ vrea să ştie Kropp.

— „Dumneata eşti cu desăvîrşire lipsit de seriozitate morală, Kropp ! Stai jos. Trei minus !“ i-o retez eu.

— „Care erau îndatoririle pe care Licurg le socotea cele mai importante pentru stat ?“ susură Müller, făcîndu-se că-şi îndreaptă nişte ochelari pe nas.

— „Cum se zice : «Noi germanii ne temem de Dumnezeu, dar de nimic altceva pe lume» sau «Noi germanii...» ?“ le dau eu de gîndit.

— „Cîți locuitori are Melbourne ?“ ciripește Müller.

— „Cum vrei să ajungi la ceva în viață dacă nu știi asta ?“ îl întreb eu pe Albert, indignat.

— „Ce se înțelege prin coeziune ?“ se rățoiește el la mine.

Din toate astea nu știm acum mai nimic. Nici nu ne-au folosit vreodată. Vezi că la școală nu ne-a învățat nimeni cum se aprinde o țigară pe ploaie și vînt, cum se face foc cu lemne ude — sau că e mai bine să vîri baioneta în burtă, pentru că acolo nu se înțepenește ca în coaste.

Müller zice gînditor :

— La ce bun ? Tot o să trebuiască să ne întoarcem pe băncile școlii.

Părerea mea e că lucrul acesta e exclus :

— Poate c-o să dăm un examen rezumativ, de mîntuială.

— Dar și pentru asta trebuie să te pregătești. Și chiar dacă treci examenul, ce brînză ai făcut ? Să fii student, e tot un drac. Dacă n-ai bani, trebuie să tocești.

— Tot e ceva mai bine. Mofturi sînt doar lucrurile pe care te obligă să le înveți.

Kropp a sesizat starea noastră de spirit :

— Cum să mai ia cineva în serios lucrurile astea, după ce a fost ca noi pe front ?

— Totuși trebuie să ai o profesie ! obiectează Müller, de parcă ar fi Kantorek în persoană.

Albert își curăță unghiile cu briceagul. Sîntem uluiți văzînd la el apucăturile astea de filfizon. Dar Albert își curăță unghiile pentru că l-au năpădit gîndurile. Pune briceagul la o parte și declară :

— Tocmai asta e. Kat și Detering și Haie au să se întoarcă la meseriile lor, pentru că le-au avut și înainte. Tot așa și Himmelstoss. Dar noi n-am avut nici una. După cele de aici — și arătă cu mîna spre front — cum o să ne deprindem cu o profesie ?

— Ar fi bine să trăiești ca rentier și să locuiești singur într-o pădure, sugerez eu, dar mă rușinez îndată de grandomania asta.

— Ce-o să se întîmple cînd ne vom întoarce ? întrebă Müller și pînă și el e consternat.

Kropp dă din umeri :

— Știu și eu ? Să fim întîi acolo, că vedem noi.

Toți sînt nedumeriți.

— Dar ce-am putea face ? întreb eu.

— Eu n-am poftă de nimic, răspunde Kropp sastisit. Într-o bună zi tot mori ; atunci de ce să te mai ostenești ? Și apoi, nici nu cred c-o să ne mai întoarcem vreodată.

— Cînd stau să mă gîndesc, Albert — spun eu după cîtva timp, rostogolindu-mă pe spate — aș vrea, cînd voi auzi cuvîntul pace — și ar fi cu adevărat pace — să fac ceva nemaipomenit, și gîndul acesta mi se suie la cap. Ceva, înțelegi, care să merite să fi stat aici în mijlocul urgiei. Numai că nu-mi pot imagina nimic. Toate pe care le văd realizabile, toate chestiile în legătură cu profesia și cu studiile și cu salariul și așa mai departe mă dezgustă, căci au fost și înainte și sînt respingătoare. Nu găsesc nimic — nu găsesc nimic, Albert !

Și deodată, toate mi se par inutile și disperate. Se gîndește și Kropp la asta :

— O să fie destul de greu pentru noi toți. Crezi că ăi de-acasă nu se gîndesc uneori și ei cu grijă la astea ? Doi ani de împușcături și de grenade — de așa ceva nu te poți lepăda după aceea, ca de un ciorap...

Cădem de acord că sîntem toți în aceeași situație, dar nu numai cei de-aici : peste tot, fiecare om din categoria noastră, unul mai mult, altul mai puțin. E soarta comună a generației noastre.

Albert concretizează :

— Războiul ne-a stricat. Nu mai sîntem buni de nimic.

Are dreptate. Nu mai sîntem tineri. Nu mai vrem să cucerim lumea. Sîntem niște fugari. Fugim de noi înșine. De viața noastră. Am avut optsprezece ani, am început să îndrăgim lumea și viața — și a trebuit să tragem cu pușca în ele. Primul obuz care a explodat

ne-a lovit drept în inimă. Sîntem izolaţi de activitate, de năzuinţe, de progres. Nu mai credem în ele, credem în război.

*

Cancelaria e în plină frămîntare. Se pare că Himmelstoss a pus-o în stare de alarmă. În capul coloanei tropăie majurul cel grăsun. E nostim că aproape toţi plutonierii-majori reangajaţi sînt graşi.

După el vine, însetat de răzbunare, Himmelstoss. Cizmele îi strălucesc în soare.

Ne ridicăm. Majurul pufneşte :

— Unde e Tjaden ?

Se înţelege că nimeni nu ştie. Himmelstoss se zgîieşte urît la noi :

— Ba ştiţi ! Numai că nu vreţi să spuneţi. Haide, deschideţi pliscul !

Majurul se uită iscoditor împrejur, dar Tjaden u se vede nicăieri. Atunci încearcă pe altă cale :

— Peste zece minute, Tjaden să se prezinte la cancelarie.

Cu vorbele astea se îndepărtează ; Himmelstoss, cu un pas în urma lui.

— Am impresia că la viitoarea săpare de tranşee un sul de sîrmă o să-mi pice din mînă pe picioarele lui Himmelstoss, prevede Kropp.

— O să mai petrecem straşnic cu el, rîde Müller.

Asta ne e acum ambiţia supremă : să-i arătăm unui factor poştal părerea noastră.

Intru în baracă şi-i povestesc lui Tjaden cele întîmplate, ca să se poată ascunde.

Apoi căutăm alt loc de tolăneală şi ne aşezăm pe jos ca să jucăm cărţi. Căci la asta ne pricepem de minune : să jucăm cărţi, să înjurăm şi să facem război. Nu e prea mult pentru nişte oameni de douăzeci de ani — e prea mult pentru nişte oameni de douăzeci de ani.

După o jumătate de ceas, Himmelstoss se înfiinţează din nou în faţa noastră. Nimeni nu-l bagă în seamă. Întreabă de Tjaden. Noi ridicăm din umeri.

— Dar voi de ce nu vă duceţi să-l căutaţi ? stăruie el.

— Care „voi" ? întrebă Kropp.

— Voi, ăştia.

— Vă poftesc să nu ne tutuiţi, rosteşte Kropp, cu glas de colonel.

Himmelstoss pică din cer :

— Dar cine vă tutuieşte ?

— Dumneavoastră !

— Eu ?

— Da.

Himmelstoss fierbe. Se uită la Kropp bănuitor, pentru că n-a priceput ce-a vrut să spună. În tot cazul, nu e tocmai sigur pe poziţie şi încearcă să ne cîştige :

— Mă rog, nu l-aţi găsit ?

Kropp se lungeşte în iarbă şi întreabă :

— Dumneavoastră aţi mai fost vreodată pe front ?

— Asta nu te priveşte ! îl repede Himmelstoss. Cer să mi se răspundă la întrebare.

— Cu plăcere ! se învoieşte Kropp, ridicîndu-se. Vedeţi micii nouraşi din partea aceea ? Sînt de la proiectilele antiaerienei. Acolo am fost noi ieri. Cinci morţi, opt răniţi. Şi în fond a fost o nimica toată. Data viitoare cînd veţi veni şi dumneavoastră cu noi, fiecare om, înainte de a muri, se va prezenta în faţa dumneavoastră, va lua poziţia de drepţi şi, reglementar, cu glasul sacadat, va rosti : „Vă rog să-mi daţi voie să rup rîndurile ; vă rog să-mi îngăduiţi să mor !" Oameni ca dumneavoastră am aşteptat noi aici pe front !

Apoi Kropp se aşază din nou şi Himmelstoss piere, ca o cometă.

— Trei zile de închisoare, opinează Kat.

— Data viitoare e rîndul meu, îl anunţ eu pe Albert.

Dar s-a sfîrşit. În schimb, seara la apel, se face anchetă. În cancelarie se află locotenentul nostru Bertinck şi ne cheamă unul după altul.

Trebuie să depun şi eu ca martor şi explic de ce s-a răzvrătit Tjaden. Chestia cu udatul patului face impresie. Himmelstoss e adus de faţă şi eu repet mărturia.

— E adevărat ? îl întreabă Bertinck pe Himmelstoss.

Himmelstoss se zbate, se sucește, dar trebuie să recunoască în cele din urmă, după ce Kropp a făcut aceeaşi declaraţie.

— De ce n-a raportat nimeni atunci ? întreabă Bertinck.

Tăcem ; locotenentul știe, firește, și singur că la cazarmă n-are rost să reclami asemenea fleacuri. Dar există oare măcar posibilitatea unei reclamații la cazarmă ? Locotenentul pare că-și dă seama de acest lucru, căci, înainte de toate, îl face pe Himmelstoss cu ou și cu oțet, atrăgîndu-i încă o dată energic atenția că frontul nu e cazarmă. Apoi îl mustruluiește și mai aspru pe Tjaden, care umflă o predică zdravănă și trei zile arest simplu. Lui Kropp, făcîndu-i cu ochiul, locotenentul îi dă o singură zi de arest.

— Nu se poate altfel, îi spune cu regret.

E om cu scaun la cap.

Arestul simplu e plăcut. Localul a fost cîndva coteț de găini ; arestații pot primi și vizite ; știm noi ce trebuie să facem, ca să ajungem la ei. Arestul sever ar fi fost în beci. La început existase și obiceiul de a ne lega de copaci, dar acum pedeapsa asta a fost oprită. Uneori se întîmplă chiar să fim tratați omenește.

Un ceas după ce Tjaden și Kropp se află îndărătul rețelelor de sîrmă, ne ducem la ei. Tjaden ne salută cotcodăcind. Apoi, pînă noaptea, jucăm cărți.

Bineînțeles că, de cîștigat, cîștigă Tjaden, ageamiul.

*

La plecare Kat mă întreabă :

— Ce-ai zice de niște friptură de gîscă ?

— N-ar fi rău, răspund.

Ne suim într-un furgon de muniții. Transportul costă două țigări. Kat și-a memorat bine locul. Orătăniile sînt ale unui stat-major de regiment. Iau hotărîrea să umflu eu gîsca și cer instrucțiuni. Cotețul se află îndărătul zidului, închis numai cu un țăruș.

Kat ține mîinile, eu îmi proptesc un picior pe ele și mă cațăr peste zid. Între timp Kat face de strajă.

Cîteva minute stau pe loc, ca să-mi deprind ochii cu întunericul. Apoi zăresc cotețul. Mă furișez tiptil pînă la el, pipăi țărușul, îl scot și deschid ușa.

Deosebesc două pete albe. Două gîşte ; asta-i cam albastru : dacă iei una, gîgîie cealaltă. Prin urmare amîndouă — dacă sînt iute de mînă, merge strună.

Cu un salt, mă reped la ele. Pe una o apuc numaidecît, în clipa următoare şi pe a doua. Ca un descreierat le izbesc cu capetele de perete ca să le ameţesc. Se pare însă că n-am destulă vlagă. Gîştele ţipesc şi lovesc cu picioarele şi cu aripile. Mă lupt cu disperare — dar, sfinte dumnezeule, ce puteri are o asemenea gîscă ! Se zbat amîndouă de mă aruncă încoace şi încolo. În întuneric petele astea albe sînt oribile ; e ca şi cînd braţele mele ar fi căpătat aripi, şi aproape că mi-e teamă să nu mă înalţ în văzduh ; parcă aş avea două baloane în mîini.

Deodată se dezlănţuie o gălăgie infernală ; una dintre gîşte a apucat să tragă puţin aer în piept şi cîrîie acum ca un ceas deşteptător. Înainte de a-mi da seama ce se întîmplă, disting paşi repezi şi lipăind afară, mă pomenesc izbit cu putere, cad la pămînt şi aud un mîrîit furios. E un dulău. Mă uit într-o parte ; e gata să mă înhaţe de gît. Fac numaidecît pe mortul, am însă totodată grijă să-mi vîr repede bărbia în gulerul vestonului.

E un dog. După o veşnicie, îşi trage capul înapoi şi se aşază lîngă mine. Dar de cum încerc să mă mişc, mîrîie. Chibzuiesc. Singurul lucru ce-l pot face este să scot revolverul. Trebuie să dispar de aici, înainte de a veni cineva. Centimetru cu centimetru apropii mîna de armă.

Am impresia că trec ceasuri. Din răstimp în răstimp, cîte o mişcare uşoară şi un mîrîit ameninţător ; apoi o clipă de aşteptare şi altă încercare. Cînd apuc în sfîrşit revolverul, mîna începe să-mi tremure. O apăs de pămînt şi-mi ticluiesc planul : întîi sus mîna cu revolverul, apoi — mai înainte ca dulăul să mă poată înhăţa — trag şi... pe-aci mi-e drumul !

Îmi umplu încet plămînii cu aer şi mă liniştesc. Apoi îmi ţin răsuflarea, cu un zvîcnet salt revolverul, o detunătură, dulăul se aruncă chelălăind într-o parte, mă reped la uşa coteţului şi mă împiedic de una din gîştele fugite.

În goană reușesc s-o apuc, cu toate puterile o azvîrl peste zid și mă cațăr și eu. Dulăul și-a revenit și dă să se arunce asupra mea. Ca fulgerul, zvîcnesc pe partea cealaltă și mă trîntesc la pămînt. La zece pași de mine se uită Kat, cu gîsca în brațe. De cum mă vede, o tulim.

În sfîrșit ne putem trage sufletul. Gîsca e moartă; Kat a omorît-o cît ai zice pește. Vrem s-o frigem imediat, ca să nu bage nimeni de seamă. Eu aduc oale și lemne din baracă și ne tupilăm într-un mic șopron părăsit, pe care l-am dibuit mai demult pentru asemenea treburi. Astupăm bine unica ferestruică. Înăuntru e un fel de plită: pe niște cărămizi, o placă de fier. Facem focul.

Kat jumulește gîsca și o curățâ. Fulgii îi punem cu grijă la o parte. Vrem să ne facem două perniță cu inscripția: „Fie-ți somnul bun și în bubuit de tun".

Focul de artilerie de pe front zumzăie în jurul refugiului nostru. Lumini pîlpîie peste fețele noastre, umbre joacă pe pereți. Uneori răsună cîte o bubuitură înfundată și șopronul se cutremură. Bombe din avioane. La un moment dat auzim țipete înăbușite. Probabil că o baracă a fost lovită în plin.

Avioanele zbîrnîie; se aude țăcănit de mitraliere. Dar de la noi nu pătrunde nici o rază de lumină care să poată fi văzută.

Astfel ședem unul în fața celuilalt, Kat și cu mine, doi ostași în uniforme ponosite, frigînd o gîscă în puterea nopții. Nu vorbim mult, dar avem unul pentru celălalt atenții mai gingașe decît îmi închipui că pot avea niște îndrăgostiți. Sîntem doi oameni, două minuscule scînteie de viață, afară e noapte și pîndește cercul morții. Noi stăm la marginea lui, în primejdie și totuși ocrotiți; peste mîini ni se prelinge grăsime de gîscă, inimile noastre sînt una lîngă alta; în scînteierea unui foc domol, luminile și umbrele sentimentelor trec de la unul la altul. Ce știe el despre mine — ce știu eu despre el? Înainte, nici unul din gîndurile unuia n-ar fi fost identic cu al celuilalt — acum stăm în fața unei gîște, simțim viața din noi și sîntem atît de aproape, că nu mai e nevoie să vorbim despre lucrul acesta.

Durează mult pînă se frige o gîscă, chiar dacă e tînără și grasă. De aceea schimbăm mereu locurile. Unul o stropește, iar celălalt doarme. Un miros amețitor se răspîndește încetul cu încetul în șopron. Zgomotele de afară se înlănțuie, devin vis, dar un vis în care amintirile nu se sting. Pe jumătate adormit, îl văd pe Kat ridicînd și coborînd linguna ; mi-e drag ; îmi sînt dragi umerii și statura lui colțuroasă și încovoiată — și în același timp văd îndărătul lui păduri și stele, și un glas duios rostește cuvinte ce mă liniștesc, pe mine soldatul care, cu cizmele lui mari, cu raniță și centirom, pășește mititel sub cerul înalt, pe drumul ce i se așterne în față ; care uită lesne și numai rareori mai e trist ; care merge mereu înainte sub cerul nemărginit al nopții.

Un soldat mititel și un glas duios — și dacă l-ar mîngîia cineva, poate că nici n-ar mai înțelege așa ceva soldatul cu cizmele mari, cu inima împietrită care merge înainte pentru că poartă cizme și a uitat totul, afară de mersul înainte. Nu sînt oare la orizont flori și un peisaj atît de pașnic încît soldățelului îi vine să plîngă ? Nu sînt oare acolo imagini pe care nu le-a pierdut pentru că nici nu le-a avut vreodată, tulburătoare și totuși pierite pentru el ? Nu sînt oare acolo cei douăzeci de ani ai lui ?

Mi-e fața umedă ; unde mă aflu ? Kat stă dinaintea mea ; umbra lui uriașă, cocîrjată, se așterne peste mine ca o pătură. Și Kat vorbește încet, cu un zîmbet pe buze, și se întoarce la foc.

Apoi zice :

— E gata.

— Bine, Kat.

Mă scutur. În mijlocul șopronului se află friptura rumenă. Ne scoatem furculițele pliante și bricegele și ne tăiem fiecare cîte o pulpă. O mîncăm cu pîine cazonă, pe care o muiem în sos. Mîncăm încet, cu poftă.

— Îți place, Kat ?

— Grozav ! Dar ție ?

— Grozav, Kat.

Sîntem fraţi şi ne oferim unul altuia bucăţile cele mai bune. După aceea eu îmi aprind o ţigaretă, iar Kat o ţigară de foi. A mai rămas mult din gîscă.

— Ce zici, Kat ? Să nu ducem cîte o bucată lui Kropp şi Tjaden ?

— S-a făcut ! răspunde el.

Tăiem o porţie şi o învelim cu grijă în hîrtie de ziar. Restul am vrea să-l luăm cu noi în baracă, dar Kat rîde şi zice doar : „Tjaden !“

Îmi dau seama că trebuie să ducem totul. Pornim spre coteţ ca să-i trezim pe cei doi. Mai înainte, însă, punem fulgii bine.

Kropp şi Tjaden se uită la noi ca la o fata morgana. Apoi măselele încep să scrîşnească : Tjaden ţine în gură, cu amîndoă mîinile, ca pe o muzicuţă, o aripă de gîscă, şi mestecă. Apoi soarbe grăsimea din oală şi plescăie :

— Să ştiţi că asta n-am să v-o uit toată viaţa !

Pornim spre baraca noastră. Şi iată iarăşi cerul înalt cu stele şi zorile, care se ivesc, şi eu trec pe sub el, soldat cu cizme mari şi burta plină, un mic soldat în revărsat de zi — iar lîngă mine, încovoiat şi colţuros, păşeşte Kat, camaradul meu.

Silueta barăcii se apropie de noi în faptul zilei, ca un somn bun şi negru.

VI

Umblă zvonuri despre o ofensivă. Pornim spre front cu două zile mai devreme ca de obicei. În drum trecem pe lîngă o școală părăduită de bombardament. De-a lungul laturii mai lungi se întinde un zid înalt, dublu, de coșciuge stivuite, noi-nouțe, albe și nelustruite. Miros încă a rășină, a brad și a pădure. Sînt cel puțin o sută.

— Da' grozave pregătiri pentru ofensivă s-au mai făcut ! exclamă Müller cu uimire.

— Astea-s pentru noi, bombăne Detering.

— Ține-ți fleanca ! îl repede Kat.

— Tu să fii mulțumit dacă te vei alege măcar cu un sicriu, rînjește Tjaden. Tare mă tem că numai foaia de cort o s-o găsească bună pentru mutra ta de pupăză scăpată dintr-o baracă de dare la semn !

Fac și ceilalți glume ; glume lugubre, căci n-avem încotro. La urma urmei, sicriele sînt pentru noi, nici vorbă. În chestii de astea, organizarea merge strună.

Frontul, peste tot, e numai freamăt.

În prima noapte încercăm să ne orientăm. E destulă liniște ca să putem auzi camioanele din dărătul tranșeelor inamice urnind fără încetare pînă în zori. Kat spune că nu vin să ia, ci aduc : trupe, muniții, tunuri.

Artileria engleză a fost întărită ; asta auzim numaidecît. La dreapta fermei sînt acum cel puțin patru baterii de 20,5, mai multe decît înainte, iar îndărătul ciotului de plop s-au clădit aruncătoare de mine. Au fost aduse și numeroase drăcovenii de-alea mici franțuzești, cu focoase percutante.

Ne e inima grea. Două ceasuri după ce ne-am instalat în tranșee sîntem bombardați de către propria noastră

artilerie. E a treia oară în decurs de patru săptămîni. Dacă ar fi erori de ochire, n-ar spune nimeni nimic, dar pricina este că țevile tunurilor s-au lăbărțat de prea mult uzaj ; împroașcă pînă și în sectorul nostru, atît de nesigure au devenit tragerile. În noaptea asta, din cauza lor, avem doi răniți.

*

Frontul e o colivie în care trebuie să aștepți, cu nervii biciuiți, ce se va întîmpla. Ne aflăm sub grila traiectoriilor de obuze și trăim în încordarea nesiguranței. Deasupra noastră planează hazardul. Cînd vine un proiectil, pot să mă ghemuiesc, atîta tot ; unde va cădea, nu pot nici să știu, nici să dirijez.

Hazardul acesta e pricina care ne face nepăsători. Mă aflam acum cîteva luni într-un adăpost și jucam cărți ; după aceea m-am ridicat și m-am dus să vizitez pe niște cunoscuți dintr-alt adăpost. Cînd am revenit, n-am mai găsit nici urmă din adăpostul unde jucasem ; un obuz căzut în plin l-a făcut una cu pămîntul. M-am întors la al doilea adăpost și am sosit tocmai bine ca să dau o mînă de ajutor la dezgroparea lui ; în lipsa mea, fusese astupat și el de o explozie.

Tot atît de întîmplător cum pot fi lovit de moarte, tot astfel rămîn în viață. Într-un adăpost blindat pot fi făcut ciulama, iar pe cîmp deschis să stau zece ore sub foc de baraj și să scap nevătămat. Fiecare soldat rămîne în viață numai datorită unui număr nesfîrșit de hazarduri. Și fiecare soldat crede și se încrede în hazard.

*

Trebuie să ne ferim pielea. În ultima vreme, de cînd tranșeele nu prea mai sînt în ordine, șobolanii s-au înmulțit grozav. Detering e de părere că apariția lor e cel mai sigur indiciu c-o să fie lată.

Șobolanii de aici sînt deosebit de respingători pentru că sînt foarte mari. Fac parte din categoria acelora care se numesc șobolani de cadavre. Au capete hidoase,

nude, cu trăsături ostile, și îți se face rău numai cînd le vezi cozile lungi și golașe.

Par a fi foarte flămînzi. Aproape tuturor camarazilor le-au ciugulit din pîine. Kropp și-a pus-o pe a lui sub cap, învelită bine în foaia de cort, dar nu poate dormi, pentru că șobolanii îi aleargă peste obraz ca să ajungă la pîine. Detering a vrut să fie șiret; a prins de tavan o sîrmă subțire și și-a agățat de ea sacul cu pîine. Noaptea, aprinzînd lanterna de buzunar, vede sîrma bălăbănindu-se încoace și încolo. Pe pîine sta călare un șobolan gras.

În cele din urmă punem capăt tărășeniei. Colțurile de pîine, roase de șobolănime, le tăiem cu grijă; de aruncat toată bucata nici gînd, căci ar însemna să n-avem ce mînca mîine.

Feliile tăiate le îngrămădim la mijloc pe pămînt. Fiecare își scoate sapa și stă gata să lovească. Detering, Kropp și Kat și-au pregătit lanternele.

După cîteva minute auzim primii pași și întîile ronțăieli. Zgomotul se întețește, și acum sînt multe piciorușe care calcă mărunt. Subit, lanternele își fulgeră lumina, iar noi izbim cu toții în grămada neagră care se împrăștie chiăind în toate direcțiile. Sîntem mulțumiți de succes. Adunăm cu sapele resturile de șobolani, le aruncăm peste marginea tranșeei și ne punem din nou la pîndă.

Încă de cîteva ori ne reușește lovitura. După aceea însă, șobolanii încep să bage de seamă sau au mirosit sîngele. Nu se mai întorc. Totuși, a doua zi, fărîmiturile de pîine de pe jos au dispărut.

În sectorul vecin, șobolanii au atacat doi motani mari și un cîine, i-au mușcat, i-au omorît și i-au mîncat.

*

A doua zi, ni se distribuie brînză de Olanda. Fiecare primește aproape un sfert de calup. Asta e pe de o parte bine, pentru că Olanda e o brînză delicioasă — dar pe de altă parte e semn rău, deoarece pînă acum, de cîte ori ni s-au dat calupuri de-acestea cu coaja roșie, ne-am aflat în preajma unor zile foarte grele. Bănuiala ni se

întăreşte şi mai mult cînd primim şi rachiu. Deocamdată îl bem ; dar prea bine nu ne simţim.

În cursul zilei împuşcăm pe întrecute şobolani şi tăiem frunză la cîini. Proviziile de cartuşe şi de grenade de mînă ne sînt sporite. Baionetele le revizuim noi înşine. Căci sînt unele care, pe partea neascuţită, au dinţi de fierăstrău. Cînd cei de dincolo prind pe vreunul cu aşa ceva, îl lichidează pe loc. În sectorul vecin au fost găsiţi oameni de-ai noştri, cărora li s-au tăiat nasurile şi li s-au scos ochii cu aceste baionete-fierăstraie. După aceea gura şi nasul le-au fost umplute cu talaş şi oamenii au murit sufocaţi.

Cîţiva recruţi mai au baionete de felul acesta ; le îndepărtăm şi le dăm altele în loc.

E drept că baioneta a pierdut din importanţă. La atac e acum uneori moda de a se înainta numai cu grenade de mînă şi cu sapele. Sapa tăioasă e o armă mai uşoară şi mai funcţională ; nu numai c-o poţi înfige sub bărbie, dar ai şi posibilitatea de-a lovi cu ea, şi anume cu mai multă eficacitate ; îndeosebi cînd nimereşti piezişş între umăr şi gît, poţi spinteca lesne pînă la piept. Baioneta, în schimb, rămîne uneori înfiptă, şi atunci eşti nevoit să-l loveşti pe celălalt cu putere în burtă ca s-o scoţi ; între timp te pomeneşti uneori tu însuţi străpuns de o baionetă. Ba, cîteodată, se întîmplă ca baioneta să se şi înţepenească.

Noaptea ni se semnalizează lansare de gaze. Aşteptăm atacul şi stăm cu măştile pregătite, gata să ni le smulgem de pe faţă în clipa cînd se va ivi prima umbră.

Se crapă de zi fără să se fi întîmplat ceva. Mereu uruitul ucigător de nervi — convoaie, convoaie, camioane, camioane — ce-or fi concentrînd ? Artileria noastră scuipă obuze peste obuze în direcţia aceea, dar uruitul nu se curmă, uruitul nu se curmă...

Avem feţele obosite şi ne ferim să ne uităm unii la alţii.

— O să fie ca la Somme ; acolo am avut după aceea şapte zile şi şapte nopţi de bombardament neîntrerupt, zice Kat posac.

I-a pierit umorul de cînd sîntem aici, şi asta-i rău, căci Kat e o deşcă a frontului şi are mirosul fin. Numai

Tjaden e voios ; se bucură de porțiile mari și de romul ce-l primim ; ba e chiar de părere c-o să ne întoarcem tot atît de nesupărați cum am venit și că n-o să se întîmple absolut nimic.

Aproape că așa s-ar și părea. Trece o zi după alta.

Stau noaptea în pîlnie, în post de ascultare. Deasupra mea, fuzeele și umbrelele luminoase se înalță și coboară. Sînt cu ochii în patru, încordat ; inima îmi bate ca un ciocan. Tot timpul mă uit la ceasornicul cu cadran luminos ; arătătoarele nu vor să înainteze. Somnul mi se lasă pe pleoape ; îmi mișc în cizme degetele de la picioare, ca să rămîn treaz. Nu se întîmplă nimic pînă cînd îmi vine schimbul — numai uruitul de roți, dincolo. Încetul cu încetul ne liniștim și jucăm toată vremea scat [1] și maus [2]. Poate avem noroc.

Ziua, cerul e plin de baloane captive. Se zvonește că ăi de dincolo vor aduce și aici tancuri și aviație de infanterie la atacuri. Asta ne interesează însă mai puțin decît ceea ce se povestește despre noile aruncătoare de flăcări.

*

Ne trezim în toiul nopții. Pămîntul huie. Greu bombardament e îndreptat asupra noastră. Ne tupilăm prin colțuri. Distingem proiectilele de toate calibrele.

Fiecare se îngrijește de efectele sale și se asigură din minut în minut că le are la-ndemînă. Adăpostul de sub pămînt se cutremură ; noaptea e numai muget și trăsnet. În scăpările de-o clipă, ne uităm unii la alții și scuturăm capetele cu fețe palide și buze încleștate.

Fiecare simte cum proiectilele grele sfîntecă parapetul tranșeei, cum răscolesc pereții și zdruncină cel mai înalt rînd al blocurilor de beton. Deosebim izbitura mai surdă și mai sălbatică, asemănătoare cu lovitura de labă a unei fiare dezlănțuite, cînd obuzul lovește tranșeea în plin. Dimineața, cîțiva recruți sînt verzi la față și vomită. Nu sînt încă deprinși.

[1, 2] Jocuri de cărți (n.t.).

Încet-încet se prelinge în adăpostul din adîncuri o lumină dezgustător de cenușie, făcînd să pălească fulgerele exploziilor. E dimineață. În focul de artilerie se amestecă acum și mine percutante. Sînt cele mai turbate zguduituri ce s-au pomenit vreodată. În locul unde se prăvălesc fac masacru.

Schimburile pornesc afară, observatorii se întorc împleticindu-se, stropiți cu noroi, tremurînd. Unul se întinde mut într-un colț și mănîncă ; altul, un rezervist, plînge cu hohote : de două ori a zburat peste parapet din pricina presiunii de aer a exploziilor, fără să se aleagă cu nimic altceva decît cu un șoc nervos.

Recruții se uită la el. Asemenea lucruri sînt grozav de molipsitoare ; trebuie să fim cu băgare de seamă, căci vedem buze care au început să pîlpîie. Bine că se face ziuă ; poate că atacul va începe înainte de amiază.

Focul nu slăbește de fel. Obuzele cad și în spatele nostru. Cît poți vedea cu ochii țîșnesc arteziene de glod și de fier. Bombardamentul acoperă o întindere foarte mare.

Atacul nu se dezlănțuie, dar focul continuă. Încetul cu încetul asurzim. Nu mai vorbește aproape nimeni. Nici nu ne-am putea înțelege.

Tranșeea noastră e ca și dispărută. În multe locuri nu e mai înaltă de o jumătate de metru și-i toată ciuruită de găuri, pîlnii și mormane de pămînt. Drept în fața adăpostului nostru explodează un obuz. Imediat se face întuneric. Sîntem îngropați și trebuie să ne dezgropăm. După un ceas, ieșirea e iarăși liberă, iar noi sîntem ceva mai calmi, pentru că am avut de lucru.

Comandantul companiei vine la noi și ne anunță că două adăposturi au pierit. Recruții se liniștesc cînd îl văd. Și comandantul ne mai spune că deseară se va face o încercare de a se aduce mîncare.

Asta e o mîngîiere. Nimeni nu s-a gîndit la mîncare, afară de Tjaden. Acum însă se apropie iarăși ceva din lumea de afară ; dacă e vorba să se aducă alimente, înseamnă că nu-i chiar atît de grav, gîndesc recruții. Noi nu le spulberăm iluzia ; știm că hrana e tot atît de importantă ca muniția și că numai de aceea se face tot posibilul ca ea să ne fie adusă.

Încercarea dă însă greș. Pornește altă echipă. Se întoarce și ea. În cele din urmă, li se alătură și Kat care pleacă, dar pînă și el revine cu treaba nefăcută. Nimeni nu poate răzbi ; nici coada unui cîine nu-i destul de subțire ca să se poată strecura prin focul acesta.

Strîngem cureaua și mestecăm de trei ori mai mult fiecare îmbucătură. Totuși nu ne săturăm ; ne e o foame sălbatică. Eu îmi păstrez o coajă de pîine ; miezul îl mănînc, iar coaja rămîne în raniță ; din cînd în cînd ronțăi puțin din ea.

*

Noaptea e insuportabilă. Nu putem dormi, holbăm ochii în beznă și picotăm. Tjaden regretă că am lăsat șobolanilor bucățelele de pîine mușcate de ei. Trebuia să le păstrăm pentru noi. Acum le-am fi putut mînca. Ne lipsește și apa, dar încă nu atît de mult.

Spre dimineață, însă pe întuneric, se produce neliniște. Prin deschizătura de la intrare năvălește o droaie de șobolani și se cațără pe pereți. Lanternele de buzunar luminează vermuiala. Toți strigă, înjură și lovesc. Este, după atîtea ceasuri, prilejul de a descărca toată furia și disperarea, care s-au îngrămădit în noi. Fețele sînt crispate, brațele izbesc, șobolanii chițăie, ne vine greu să ne oprim, era cît pe-aci să ne lovim unii de alții.

Efortul ne-a istovit. Ne lungim și așteptăm din nou. Mare mirare că în adăpostul nostru n-avem încă pierderi. E una din puținele cazemate care mai rezistă.

Un subofițer se ivește de-a bușilea ; are o pîine la subsuoară. Trei oameni au reușit să se strecoare în puterea nopții și să aducă o mînă de provizii. Ei au raportat că bombardamentul continuă cu aceeași violență formidabilă și că se întinde pînă la pozițiile artileriei. E un mister de unde au atîtea tunuri cei de dincolo.

Trebuie să așteptăm — să aștptăm. La amiază se produce incidentul pe care l-am prevăzut tot timpul. Unul din recruți are o criză. L-am observat de mult mișcîndu-și dinții neîncetat, strîngîndu-și și încleștîndu-și pumnii. Ochii aceștia holbați înnebuniți, îi cunoșteam

prea bine. În ultimele ceasuri băiatul se liniștise numai în aparență : se prăbușise în el însuși ca un copac putred.

Acum se ridică, se tîrăște nebăgat în seamă prin încăpere, se oprește un moment și dă să se furișeze spre ieșire. Mă sucesc spre el și-l întreb :

— Încotro ?

— Mă întorc numaidecît, îmi răspunde, voind să treacă pe lîngă mine.

— Mai stai puțin, că focul a început să se domolească.

Recrutul trage cu urechea ; privirea i se limpezește o clipă. Apoi, însă, devine din nou tulbure ; ochii îi sticlesc ca ai unui cîine turbat. Tace și mă dă la o parte.

— Un moment, camarade ! strig la el.

Kat devine atent. În clipa în care recrutul mă înghiontește, Kat îl înșfacă și-l ținem amîndoi. Dar pe dată el începe să se zbată :

— Dați-mi drumul, lăsați-mă să ies, vreau să plec de-aici !

Nu ascultă de nimic și lovește în jur ; gura îi e umedă și stropește cuvintele, vorbe fără șir, pe jumătate înghițite. E un acces de teamă — teama de adăpost : are senzația că se va înăbuși și nu-i mînat decît de un singur imbold : să iasă. Dacă l-am lăsa, ar porni undeva, fără acoperire. Nu e primul.

Deoarece e cu desăvîrșire sălbăticit și ochii au și început să i se dea peste cap, n-avem încotro : trebuie să-l batem ca să-și revină. O facem repede și fără milă, reușind să-l potolim măcar pentru moment. Ceilalți au pălit privind : să sperăm că lecția îi va învăța minte. Bombardamentul acesta bezmetic e mai presus de puterile nefericiților de lîngă noi : de la centrul de recrutare au nimerit într-un haos, care și unui om în vîrstă i-ar putea scoate peri albi.

Aerul sufocant ne cade și mai rău pe nervi după incidentul acesta. Zacem parcă în propriul nostru mormînt, așteptînd doar să fim acoperiți de pămînt.

Deodată, ceva bubuie și trăsnește înfricoșător ; cazemata pîrîie din toate încheieturile sub un obuz, din fericire mai ușor, căruia stîlpii de beton i-au rezistat. E o bubuitură metalică. înfiorătoare ; pereții se clatină, în

jurul nostru zboară armele, căştile, pămînt, noroi şi pulbere. Fum de pucioasă pătrunde de afară. Dacă nu ne aflam în adăpostul acesta solid, ci într-unul din cele uşoare, cum se fac acum, în clipa asta n-ar mai fi fost nimeni în viaţă.

Dar şi aşa, efectul e destul de afurisit. Recrutul de adineauri are un nou acces de furie şi alţi doi i se alătură. Unul din ei scapă şi o rupe la fugă. Avem de furcă totuşi cu cei rămaşi. Eu mă reped după fugar, întrebîndu-mă dacă e nimerit să-l împuşc în picioare ; în aceeaşi clipă, ţiuie ceva, mă arunc la pămînt şi, cînd mă ridic, peretele tranşeei e căptuşit cu schije fierbinţi, bucăţi de carne şi zdrenţe de uniformă. Mă tîrăsc înapoi.

Primul recrut pare a fi înnebunit de-a binelea. Se izbeşte cu capul ca un berbec de perete, ori de cîte ori i se dă drumul. La noapte va trebui să încercăm să-l transportăm la liniile dinapoi. Deocamdată îl legăm, dar în aşa fel ca la atac să-i putem da numaidecît drumul.

Kat propune să jucăm cărţi... Ce să facem ? Poate că aşa ne va fi mai uşor. Dar nu izbutim ; ciulim urechile la fiecare explozie mai apropiată şi greşim la număratul levatelor sau nu răspundem la culoare. Trebuie să ne lăsăm păgubaşi. Stăm ca într-un cazan care duduie îngrozitor pentru că e lovit din toate părţile.

Încă o noapte. Sîntem acum năuciţi de încordare. O încordare mortală, care ne zgîrîie măduva spinării ca un cuţit cu tăişul ştirb. Picioarele nu ne mai ţin, mîinile ne tremură, trupul e o pieliţă subţire peste o nebunie anevoie stăpînită, peste un urlet fără de sfîrşit, care stă să izbucnească din noi. Nu mai avem carne şi muşchi, nu ne mai putem privi, sîntem îngroziţi ca de ceva fără înţeles. Şi atunci ne încleştăm buzele — o să treacă — o să treacă — poate c-o să scăpăm.

*

Subit, exploziile de obuze din preajma noastră încetează. Bombardamentul continuă, dar e îndreptat acum asupra poziţiilor din spate ; tranşeea noastră e liberă. Luăm grenadele de mînă, le aruncăm în faţa tranşeei şi sărim afară. Focul concentric a încetat, dar avem în schimb îndărătul nostru foc de baraj. Atacul a sosit.

Nimeni n-ar crede că în pustiul acesta răvăşit ar mai putea fi oameni ; dar acum răsar pretutindeni din tranşee căşti de oţel, iar la cincizeci de metri de noi a şi fost aşezată o mitralieră care începe imediat să ţăcăne.

Reţelele de sîrmă ghimpată sînt sfîrtecate. Totuşi, mai pot stăvili într-o măsură oarecare. Vedem trupele de asalt apropiindu-se. Artileria noastră trage de zor. Mitralierele pîrîie, puştile trosnesc. Cei de dincolo îşi croiesc drum. Haie şi Kropp încep cu grenadele de mînă. Aruncă una după alta, cît pot de repede ; le sînt înmînate cu inelele desfăcute. Haie aruncă la şaizeci de metri, Kropp la cincizeci, asta-i bine stabilit şi de cea mai mare importanţă. Cît timp se află în pas alergător, cei de dincolo nu pot face mai nimic, decît numai cînd ajung la treizeci de metri.

Recunoaştem feţele crispate, căştile turtite : sînt francezi. Au ajuns la rămăşiţele reţelei de sîrmă şi au de pe acum pierderi vizibile. Un şir întreg e culcat la pămînt de mitraliera de lîngă noi ; după aceea avem o serie de rateuri la armele de foc şi ei se apropie.

Văd pe unul dintre ei prăbuşindu-se într-o capcană, cu faţa în sus. Corpul i se face mototol, mîinile rămîn agăţate de parcă ar vrea să se închine. Apoi trupul cade lat şi numai mîinile retezate de gloanţe, cu cioturile braţelor, atîrnă de sîrmă.

În clipa cînd ne retragem, se înalţă de la pămînt trei capete. Sub una din căşti, o bărbuţă neagră şi doi ochi îndreptaţi ţintă asupra mea. Ridic mîna, dar nu pot arunca grenada sub privirea acestor ochi ciudaţi ; într-o clipă de sminteală, întreaga bătălie se învîrteşte ca un circ în jurul meu, în jurul acestor doi ochi care sînt singurii în nemişcare ; apoi capul se saltă puţin, văd o mînă, o mişcare — şi grenada mea zboară într-acolo, drept la mijloc.

Fugim înapoi ; aşezăm capcane în tranşee şi lăsăm grenade de mînă, cu inelele desfăcute, în urma noastră, ca să ne asigure în retragere explozii după explozii. Din poziţia următoare trag mitralierele.

Ne-am transformat în fiare. Nu luptăm ; ne apărăm doar, ca să nu fim nimiciţi. Nu aruncăm grenadele împotriva oamenilor — ce ştim noi în asemenea momente

de astfel de lucruri ? De dincolo, cu mîini și cu căști, ne fugărește moartea ; după trei zile putem să-i vedem pentru întîia oară fața ; după trei zile putem, pentru întîia oară, să ne apărăm contra ei ; sîntem cuprinși de o furie nebună, nu mai așteptăm neputincioși pe eșafod, putem distruge și ucide ca să ne salvăm — ca să ne salvăm și să ne răzbunăm.

Ne ghemuim îndărătul fiecărui colț, îndărătul fiecărui par al rețelei de sîrmă ghimpată, și aruncăm mănunchiuri de explozii la picioarele celor care vin, înainte de a fugi mai departe. Detunăturile grenadelor de mînă ne oțelesc brațele, picioarele ; chirciți, ca pisicile alergăm, învăluiți de talazul acesta care ne poartă, care ne sălbăticește, care face din noi tîlhari de drumul mare, ucigași, diavoli dacă vreți ; talazul acesta care ne înmulțește puterile în toiul fricii, al mîniei, al setei de viață, care caută salvarea noastră și luptă pentru ea. Tatăl tău de-ar fi printre cei de acolo, și n-ai șovăi să-i arunci grenada în piept !

Tranșeele din prima linie sînt lăsate în părăsire. Dar mai pot fi ele numite tranșee ? Sînt ciuruite, spîrcuite — n-au mai rămas decît frînturi, gropi legate între ele prin galerii, cuiburi de pîlnii, atît și nimic mai mult. Însă pierderile celor de dincolo se amplifică. Nu s-au așteptat la atîta rezistență.

Se apropie ceasul amiezii. Soarele dogorește ; nouă ne pică sudoarea în ochi ; o ștergem cu mîneca și uneori e amestecată cu sînge. Apare prima tranșee, ceva mai bine păstrată. E înțesată și gata pentru contraatac ; în ea găsim adăpost. Artileria noastră deschide foc nimicitor și stăvilește înaintarea.

Liniile din spatele nostru stau pironite. Nu pot înainta. Atacul e spulberat de artileria germană. Stăm la pîndă. Bombardamentul sare la o sută de metri mai departe și putem porni din nou înainte. Lîngă mine i se retează unui fruntaș capul. Omul mai aleargă cîțiva pași, în vreme ce sîngele îi țîșnește din gîtlej ca o fîntînă arteziană.

Nu ajungem la lupte corp la corp; cei de dincolo trebuie să se retragă. Dăm din nou peste resturile tranşeelor noastre şi trecem mai departe.

O, întoarcerile acestea! Ai ajuns la poziţiile de rezervă, mai apărate, ai vrea să te furişezi în ele, să dispari — şi trebuie să te întorci şi să intri din nou în iureşul urgiei. Dacă în clipele acesteq n-am acţiona ca nişte automate, am rămîne pe loc, istoviţi, apatici. Dar sîntem atraşi iarăşi înainte, fără pic de vlagă în noi şi totuşi înnebuniţi, sălbatici şi fioroşi, puşi pe ucidere, căci acum cei de dincolo ne sînt duşmani de moarte, puştile şi grenadele lor sînt îndreptate împotriva noastră; dacă nu-i distrugem noi, ne distrug ei!

Pămîntul negru, scurmat, mărunţit, pămîntul negru, care luceşte gras sub razele soarelui, e fundalul acţiunii fără preget a unor automate îndobitocite; gîfîitul nostru e zbîrnîitul unui arc ce se destinde, buzele sînt uscate, capul e mai tulbure ca după o noapte de beţie cruntă — aşa pornim înainte, abia ţinîndu-ne pe picioare, iar în sufletele noastre sfîşiate, ciuruite, sfredeleşte chinuitor de insistent imaginea pămîntului brun, cu soarele unsuros, cu soldaţii morţi sau în spasme, care zac aici ca şi cum aşa ar fi firesc să fie, şi care ne apucă de picioare şi urlă cînd sărim peste ei.

Nu mai avem nici un simţămînt unii pentru alţii, aproape că nu ne recunoaştem cînd vreunul trece în carne şi oase pe dinaintea privirii noastre rătăcite. Sîntem nesimţitori, nişte morţi care, datorită unei scamatorii, a unei magii periculoase, mai pot alerga şi ucide.

Un tînăr francez rămîne în urmă, e ajuns, ridică mîinile, într-una mai ţine revolverul — nu se ştie dacă vrea să tragă sau să se predea — o lovitură de sapă îi spintecă obrazul. Altul vede asta şi încearcă să fugă; o baionetă îi şuieră în spate. El sare în sus şi, cu braţele desfăcute, cu gura larg deschisă în ţipăt, se prăbuşeşte înainte, iar în spinarea lui se bălăbăneşte baioneta. Un al treilea aruncă arma, se ghemuieşte pe jos cu mîinile la ochi. Acesta rămîne înapoi, împreună cu alţi cîţiva prizonieri, ca să care răniţi.

Deodată, în acţiunea noastră de urmărire, ajungem la poziţiile duşmane.

Sîntem atît de aproape de inamicii în retragere, încît reuşim să ajungem aproape în acelaşi timp cu ei. Datorită acestui fapt avem pierderi mici. O mitralieră chelălăie, dar e amuţită de o grenadă de mînă. Oricum, cele cîteva secunde au fost de ajuns ca să prilejuiască alor noştri cinci răni în burtă. Cu patul puştii, Kat face piftie din faţa unui servant al mitralierei, rămas teafăr. Pe ceilalţi îi înjunghiem mai înainte ca ei să poată scoate grenadele de mînă. Apoi bem însetaţi apa de răcire din mitralieră.

Pretutindeni clămpănesc cleşti care taie sîrma, pocnesc scînduri peste reţele, iar noi sărim prin intrările înguste în tranşee. Haie înfige sapa în gîtul unui francez uriaş şi aruncă prima grenadă ; cîteva secunde ne tupilăm în dosul unui parapet, apoi porţiunea în linie dreaptă a tranşeei din faţa noastră rămîne goală. Oblic peste colţ şuieră grenada următoare şi ne croieşte drum ; pe cînd fugim, cad în tranşee încărcături întregi ; pămîntul se scutură, duduie, fumegă şi scînceşte ; ne poticnim de zdrenţe alunecoase de carne, de trupuri moi ; eu mă prăbuşesc într-o burtă despicată peste care e aşezat un chipiu ofiţeresc, curat, nou-nouţ.

Bătălia conteneşte. Contactul cu inamicul se pierde. Întrucît aici nu ne vom putea menţine, ne retragem sub ocrotirea focului de artilerie în poziţiile noastre dinainte. Nici nu ne dăm bine seama cum, în zorul cel mare, înainte de a ne cărăbăni, am izbutit să ne mai aruncăm în tranşeele din apropiere şi să punem mîna pe cît am putut, mai ales pe cutiile cu conserve de carne şi cu unt.

Ajungem teferi. Pentru moment, din cealată parte nu se mai dă alt atac. Mai bine de o oră stăm lungiţi, gîfîind, şi ne odihnim fără ca vreunul să scoată o vorbă. Sîntem atît de sleiţi de puteri că, deşi ne e o foame cumplită, nici nu ne gîndim la conserve. Abia încetul cu încetul redevenim ceva asemănător cu oamenii.

Conservele de carne ale celor de dincolo sînt vestite pe tot frontul. Ele sînt uneori chiar motivul principal al unui atac prin surprindere din partea noastră, căci hrana de la noi e îndeobşte proastă ; ne e veşnic foame.

În total, am şterpelit cinci cutii. Oamenii de dincolo sînt hrăniţi excepţional ; o duc ca în rai, faţă de noi, flă-

mînziţii, cu pîrlita noastră de marmeladă de sfeclă ; la ei, carnea e pe toate drumurile, n-au decît să întindă mîna. Haie a mai înhăţat şi o franzelă subţire, franţuzească, şi şi-a vîrît-o sub centură, ca pe o sapă. Într-un colţ, franzela e puţin mînjită de sînge, dar n-ai decît să tai bucăţica asta, şi gata.

Mare noroc că ne-a picat tocmai acum ceva bun de mîncat ; vom mai avea nevoie de forţele noastre. A te sătura e tot atît de important ca o tranşee solidă ; de aceea sîntem atît de gămani, mîncarea ne poate salva viaţa.

Tjaden a capturat şi două bidoane de coniac. Le trecem din mînă în mînă.

*

Începe reculegerea de seară.

Se înnoptează şi din pîlnii suie aburi. S-ar zice că toate aceste găuri sînt pline de taine fantomatice. Aburul alb se tîrăşte cu sfială, înainte de a cuteza să treacă peste marginea fiecărei pîlnii. Apoi se întinde în fîşii lungi din pîlnie în pîlnie.

E răcoare. Sînt în post şi caut să străung bezna cu ochii. Mi-e inima leşuită, ca totdeauna după un atac, şi de aceea îmi vine greu să stau singur cu gîndurile mele. Nu sînt gînduri propriu-zise ; sînt amintiri care mă copleşesc în sfîrşeala de acum şi-mi dau o stare de spirit ciudată.

Umbrelele luminoase se înalţă spre cer — şi în mintea mea apare un tablou. Seară de vară. Mă aflu în gangul boltit al catedralei, privind la tufişurile înalte de trandafiri, înflorite în mijlocul micii grădini episcopale, unde sînt îngropaţi canonicii. De jur împrejur, se înşiruie statui ce împodobesc locurile de popas ale călugărilor cînd se roagă. Nimeni nu-i de faţă — o linişte nesfîrşită a cuprins acest pătrat înflorit ; soarele străluceşte cald pe lespezile groase, cenuşii ; pun mîna pe ele şi le simt căldura. Deasupra colţului din dreapta al acoperişului de şindrilă se înalţă, în albastrul mat şi moale al serii, turnul verde al catedralei. Între micii stîlpi însoriţi ai gan-

gurilor boltite ce înconjoară grădina, stăruie întunericul răcoros, pe care-l au numai bisericile, iar eu mă aflu acolo și visez că la douăzeci de ani voi cunoaște toate acele lucruri tulburătoare care vin de la femei.

Tabloul e uluitor de aproape, mai că mă atinge înainte de a se mistui în fulgerarea următoarei rachete luminoase.

Înșfac arma și mi-o îndrept pe umăr. Țeava e jilavă; o strîng bine în mînă și mărunțesc umezeala cu degetele.

Între luncile dindărătul orașului nostru, se înalță, lîngă o gîrlă, un șir de plopi bătrîni. Se vedeau de departe și, măcar că nu se aflau decît pe un singur mal, li se zicea aleea plopilor. Îi îndrăgisem încă de pe vremea cînd eram doar niște prichindei; ne atrăgeau în chip inexplicabil; zile întregi stăteam lîngă ei, ascultîndu-le foșnetul lin. Ședeam sub frunzișul lor pe mal, cu picioarele spînzurate în vălurețele reci și limpezi ale gîrlei. Mireasma curată a apei și susurul vîntului din plopi ne stăpîneau închipuirea. Îi iubeam nespus și imaginea acelor zile face ca și azi, înainte de a mi se șterge din minte, să-mi bată inima mai tare.

E ciudat că toate amintirile care ne revin au două însușiri. Sînt totdeauna învăluite în tăcere — asta e și puterea lor — și, chiar dacă în realitate n-au fost la fel de tăcute, nouă ni se pare că au fost. Sînt năluciri fără glas, care vorbesc cu priviri și gesturi discrete și mute — și tăcerea lor e atît de zguduitoare, încît mă silește acum să mă apuc de mînecă și să strîng arma cu putere, ca să nu mă las furat de tulburare și de ispita în care trupul meu ar vrea să se topească și să piară, domol, trecînd spre forțele mute dinapoia lucrurilor.

Iar dacă sînt atît de tăcute e pentru că ne par atît de neînțelese. Pe front nu există tăcere, și vuietul lui obsedant ajunge atît de departe încît nu scăpăm niciodată de el. Chiar în taberele și cantonamentele dinapoi, zumzetul și duduitul surd al bombardamentelor ne țiuie veșnic în urechi. Nu ajungem niciodată într-un loc destul de depărtat, ca să nu le mai auzim. Zilele acestea, însă, au fost de-a dreptul de nesuportat.

Tăcerea e pricina pentru care icoanele trecutului nu ne stîrnesc atît de mult dorințe, cît tristețe — un dor

urîaș, negrăit. Toate aceste imagini au trăit cîndva, aievea, dar nu se vor mai întoarce niciodată. Au pierit, sînt dintr-o altă lume, o lume care pentru noi nu mai există. În cazărmi, treziseră în sufletele noastre un clocot sălbatic, răzvrătit, pentru că acolo fuseseră încă legate de noi, iar noi mai depindeam de ele, după cum și ele depindeau de noi, chiar dacă împrejurările ne despărțiseră. Acolo, imaginile acestea se înfiripau din cîntecele ostășești pe care le cîntam cînd, între trandafiriul zorilor și siluetele negre ale pădurilor, porneam în marș, la instrucție, pe cîmp ; erau amintiri impetuoase, care se găseau în noi și izvorau din noi.

Aici însă, în tranșee, le-am pierdut. Nu se mai deșteaptă în inimile noastre ; sîntem morți, iar amintirile se profilează undeva departe în zare, sînt năluciri, un miraj bizar care ne amăgește, de care ne temem și pe care-l îndrăgim fără speranță. E puternică amăgirea aceasta, și tot atît de puternică este și setea noastră de ea, dar e inaccesibilă și știm prea bine că e tot atît de inutilă ca nădejdea de a deveni general.

Și, chiar dacă acest peisaj al tinereții noastre ne-ar mai fi redat cumva, prea puțini dintre noi am ști ce să facem cu el. Efluviile delicate și tainice, care circulau între el și noi, nu pot reînvia. Ne-am afla în acest peisaj și ne-am plimba prin el ; ne-am aminti, l-am iubi și ne-am înduioșa în fața lui. Dar ar fi la fel ca atunci cînd cădem pe gînduri în fața fotografiei unui camarad mort : sînt trăsăturile lui, e fața lui, și zilele pe care le-am petrecut cu dînsul retrăiesc o viață amăgitoare în amintirea noastră ; și, totuși, nu mai e el.

N-am mai putea fi legați de acest peisaj al tinereții noastre, așa cum am fost cîndva. Fiindcă nu conștiința frumuseții și atmosferei lui ne-a atras atunci, ci conviețuirea, acel sentiment de comuniune, de înfrățire cu toate lucrurile și întîmplările vieții noastre, care ne demarca și ne făcea totdeauna oarecum neînțeleasă lumea părinților noștri — pentru că într-un fel eram mereu afectuos atașați de el, integrați în el, și cele mai mici lucruri ne călăuzeau, în cele din urmă, spre căile infinitului.

Poate că era doar privilegiul tinereții noastre — nu vedeam încă împrejmuiri și nu admiteam nicăieri un sfîrșit ; aveam în noi așteptarea sîngelui, care se contopea cu zilele noastre.

Astăzi ne-am plimba în peisajul tinereții, ca niște călători. Sîntem hărțuiți de evenimente ; am învățat să găsim diferențele, întocmai ca neguțătorii și necesitățile, întocmai ca măcelarii. Nu mai sîntem lipsiți de griji : am devenit înspăimîntător de nepăsători. Ne-am găsi în mijlocul peisajului ; dar l-am trăi oare ?

Sîntem părăsiți, ca niște copii și încercați, ca oamenii bătrîni. Sîntem vulgari și triști și superficiali — mi se pare că sîntem pierduți.

*

Mîinile mi se răcesc și pielea se înfioară ; cu toate astea, noaptea e caldă. Numai ceața e rece, ceața neliniștitoare, care se lipește de morții din preajma noastră și suge ultima picătură de viață din ei. Mîine vor fi palizi și verzi, iar sîngele lor închegat și negru.

Umbrelele luminoase continuă să suie pe cer, aruncîndu-și razele nemiloase asupra decorului împietrit din jur, plin de cratere și de lumină înghețată ca a lunii. Sîngele de sub pielea mea îmi învîrtejește gîndurile, învăluindu-le în teamă și neliniște. Și ele își pierd cumpătul și încep să tremure, vor căldură și viață. Gîndurile nu pot trăi fără mîngîiere și amăgire ; se încîlcesc în fața deznădejdei.

Aud clămpănit de vase de bucătărie și mă cuprinde pe dată o poftă cumplită de mîncare caldă ; știu că mi-ar face bine și m-ar liniști. Cu greu, mă silesc să aștept pînă ce-mi vine schimbul.

După aceea, mă întorc în adăpost și găsesc o cană cu arpacaș. E gătit cu grăsime multă și gustos ; îl mănînc pe-ndelete. Dar rămîn tăcut, deși ceilalți sînt mai bine dispuși, pentru că bombardamentul a amuțit.

Zilele trec și fiecare ceas e neverosimil și totuși firesc. Atacurile alternează cu contraatacuri și, pe cîmpul dintre tranșee, ciuruit de pîlnii, se îngrămădesc cu încetul tot mai mulți morți. Pe răniții care nu sînt prea departe de noi îi putem ridica în majoritatea cazurilor. Unii însă trebuie să zacă multă vreme — și-i auzim murind.

Pe unul îl căutăm zadarnic două zile în șir. Bănuim că e întins pe burtă și că nu se poate suci ; altfel este inexplicabil de ce nu-l găsim ; căci numai cînd cineva strigă cu gura lipită de pămînt e greu să se determine direcția de unde vin strigătele.

Are, desigur, o rană păcătoasă, una din rănile acelea afurisite, care nu sînt destul de grave ca să slăbească trupul atît de repede încît rănitul să se stingă pe jumătate amețit, și nici destul de ușoare, ca să poată suporta durerile, cu speranța că se va lecui. Kat e de părere că omul căutat de noi are sau bazinul sfărîmat, sau o rană în șira spinării. La piept nu poate fi rănit, căci n-ar avea atîta putere să strige, iar dacă rana ar fi în altă parte l-am vedea mișcîndu-se.

Cu încetul, glasul îi răgușește. Și glasul acesta are un sunet atît de dureros că poate veni de oriunde. În prima noapte ies de trei ori din tranșee oameni de la noi. Dar de îndată ce-și închipuie că au nimerit direcția și se tîrăsc într-acolo, glasul — cînd îl aud din nou — e cu totul în altă parte.

Pînă în zori căutăm zadarnic. Ziua cercetăm cîmpul cu binoclul ; nu descoperim nimic. A doua zi, strigătele omului slăbesc ; se simte că buzele și gura i s-au uscat.

Comandantul companiei a făgăduit o permisie specială, și trei zile pe deasupra, aceluia care-l va găsi. E un stimulent puternic, dar noi am face și altminteri tot ce e cu putință, căci țipetele sînt oribile. Kat și Kropp se duc o dată și după amiază. Cu ocazia asta, lui Albert un glonte îi lovește sfîrcul unei urechi. Și tot degeaba ; se întorc cu mîinile goale.

Ce-i mai ciudat e că înțelegem tot ce strigă. La început a strigat numai „ajutor" ; în a doua noapte are probabil febră și vorbește cu soția și copiii săi ; auzim

de repetate ori, numele Elise. Azi plînge, doar. Seara, glasul se stinge într-un fel de cîrîit. Noaptea însă geme încă, încetişor. Îl auzim atît de bine, pentru că vîntul bate înspre tranşeea noastră. Dimineaţa, cînd credem că şi-a dat de mult sufletul, pătrunde încă o dată pînă la noi o horcăitură gîlgîită.

Zilele sînt dogoritoare şi morţii stau neîngropaţi. Nu-i putem ridica pe toţi ; nu ştim unde să-i ducem. Îi îngroapă obuzele. Unora li se umflă burţile ca nişte baloane. Şi ele fîşîie, rîgîie şi zvîcnesc. Gazele colcăie încă pe dinăuntru.

Cerul e albastru şi fără nori. Seara se face zăduf şi căldura se înalţă din pămînt. Cînd vîntul suflă spre noi, aduce miros greu de sînge, dezgustător de dulceag, răsufletul acela de moarte al pîlniilor, care pare un amestec de cloroform şi putrefacţie, şi ne pricinuieşte ameţeli şi vărsături.

*

Nopţile se liniştesc şi începe goana după inelele de aramă ale grenadelor şi după umbrelele de mătase ale rachetelor franceze. De ce sînt atît de căutate inelele grenadelor, n-ar putea nimeni să spună. Colecţionarii declară doar, laconic, că sînt preţioase. Unii duc cu ei, atunci cînd pornim înapoi, atît de multe, că umblă gheboşaţi şi abia ţinîndu-se pe picioare.

Haie, cel puţin, dă un motiv : vrea să le trimită logodnicei lui, ca înlocuitoare de jartiere. Asta, bineînţeles, dezlănţuie o ilaritate uriaşă în rîndurile frizonilor ; se bat pe genunchi : Tii, ce glumă, fir-ar să fie ; năzdrăvanul de Haie e un şmecher de n-are pereche. Îndeosebi Tjaden nu-şi mai vine în fire ; ţine în mînă inelul cel mai mare şi-şi trece mereu piciorul printr-însul, ca să arate cît loc mai rămîne :

— Măi Haie, măi ! Dar aia a ta trebuie să aibă nişte pulpe... nişte pulpe...

Şi, în gînd, se urcă ceva mai sus :

— ...ba are desigur şi un... ca... ca de elefant !

Nu se mai satură :

— Cu asta aș vrea să joc odată fripta pe furate, al dracului să fiu dacă te mint !

Haie e radios că logodnica lui are asemenea succes și declară mulțumit de sine și lapidar :

— Da, e mișto !

Umbrelele de mătase pot fi folosite mai practic. Din trei sau patru iese o bluză, după mărimea pieptului. Kropp și cu mine le întrebuințăm ca batiste. Ceilalți le trimit acasă. Dacă femeile ar ști cu cîte primejdii se adună uneori aceste zdrențe subțiri, ar da spaima în ele.

Kat îl surprinde pe Tjaden în momentul cînd, foarte liniștit, încearcă să scoată cu lovituri de ciocan inelele de pe un obuz neexplodat. În mîna oricui, obuzul ar fi sărit în aer ; Tjaden însă, ca totdeauna, are noroc.

O dimineață întreagă, doi fluturi se zbenguiesc în fața tranșeei noastre. Sînt galbeni și au puncte roșii pe aripile de culoarea lămîii. Cum de s-or fi rătăcit pînă aici ? Cît vezi cu ochii, nu e nici o buruiană și nici o floare. Se odihnesc pe dinții unui craniu. Tot atît de nepăsătoare sînt și păsărelele care s-au obișnuit de mult cu războiul. În fiecare dimineață se înalță ciocîrlii între cele două rînduri de tranșee. Acum un an erau cîteva care au și clocit, reușind chiar să-și crească puii.

Șobolanii ne dau acum pace în adăposturi. S-au mutat în fața noastră — știm și de ce : acolo se îngrașă. Unde vedem unul, îl împușcăm. Noaptea auzim din nou, dincolo, uruit de camioane. În cursul zilei, bombardamentul e normal, așa că putem repara tranșeele. Avem și distracții ; de ele au grijă aviatorii. Zi de zi, numeroase lupte au spectatorii lor.

Avioanele de luptă nu ne supără, însă pe cele de observație le urîm de moarte, fiindcă ele ne aduc focul de artilerie de dincolo. Cîteva minute după ce-au apărut, plouă cu șrapnele și obuze peste noi. Din pricina asta pierdem unsprezece oameni într-o singură zi ; printre ei, cinci sanitari. Doi sînt atît de tocați, încît Tjaden spune că ar putea fi luați cu lingura de pe peretele tranșeei și îngropați în gamelă. Altuia i s-a retezat pîntecele, cu picioare cu tot. Îndoit pe piept, mort, stă aplecat peste marginea tranșeei ; fața îi e galbenă, de ceară, iar peste

barba stufoasă îi arde încă ţigarea. Şi arde pînă ce i se stinge pe buze.

Deocamdată, îngrămădim morţii într-o pîlnie mare. Sînt pînă acum trei straturi unul peste altul.

*

Subit, tunurile încep să duduie din nou. Peste puţin ne aflăm iarăşi în încremenirea încordată a aşteptării inactive.

Atac, contraatac, lovitură, contralovitură — cuvinte ca oricare altele, şi totuşi cît înţeles au în ele! Pierdem mulţi oameni, mai ales recruţi. În sectorul nostru se aduc din nou rezerve. De astă dată, e unul din regimentele noi, aproape numai băieţi tineri din ultimele contingente mobilizate. N-au aproape nici o pregătire militară; numai teoretic au putut învăţa cîte ceva înainte de a fi trimişi pe front. E adevărat că ştiu ce e o grenadă de mînă, dar de adăposturi n-au habar; în tot cazul nu se pricep să le descopere; o ondulaţie a solului trebuie să aibă o înălţime de cel puţin o jumătate de metru ca să poată fi văzută de ei.

Deşi avem absolută nevoie de întăriri, recruţii ne dau mai multă bătaie de cap decît ajutor. Nu ştiu să se descurce în sectorul acesta greu atacat şi cad ca muştele. Războiul de poziţii din momentul de faţă cere cunoştinţe şi experienţă; trebuie să ai pricepere în legătură cu terenul; trebuie să percepi cu urechea tipul proiectilelor, zgomotele şi efectele lor; trebuie să poţi determina cu anticipaţie unde vor cădea, cum împrăştie mitraliile şi în ce fel poţi să te aperi.

Bineînţeles, băieţandrii din noile rezerve nu ştiu mai nimic despre toate astea. Sînt decimaţi pentru că abia pot deosebi un şrapnel de un obuz; sînt seceraţi pentru că ascultă înfricoşaţi urletul obuzelor mari, neprimejdioase, care cad departe îndărătul nostru, şi nu sesizează ţiuitul uşor şi fluierat al celor mici, care explodează deasupra noastră şi ne împroaşcă de sus. Se îngrămădesc ca oile, în loc să se împrăştie, şi pînă şi răniţii sînt împuşcaţi, ca iepurii, de către aviatori.

Feţele palide de napi, mîinile neputincios încleştate, vitejia jalnică a acestor bieţi căţeluşi, care totuşi pornesc şi atacă, a acestor bravi căţeluşi, care sînt atît de intimidaţi că nu îndrăznesc nici măcar să strige tare, iar atunci cînd cad, cu pieptul, cu burţile, cu braţele şi picioarele sfîrtecate, scîncesc încet după mama lor şi încetează imediat, cînd se uită cineva la ei.

Feţele lor de mort, ascuţite şi cu tuleiele din barba abia mijită, au îngrozitoarea lipsă de expresie a copiilor defuncţi.

Ţi se pune un nod în gît, cînd îi priveşti cum se năpustesc şi aleargă şi cad. Ai vrea să le tragi o bătaie pentru că sînt atît de proşti, şi să-i iei în braţe şi să-i duci din locurile acestea unde n-au ce căuta. Poartă şi ei cizme, tunici şi pantaloni cenuşii ; dar celor mai mulţi uniforma le e prea largă, li se bălăbăneşte pe corp ; au umerii prea înguşti, trupurile prea firave ; nu s-au găsit uniforme potrivite pentru asemenea măsuri de copii.

Fiecărui leat vechi îi revin cinci pînă la zece recruţi.

Un atac cu gaze, dezlănţuit prin surprindere, mătură pe mulţi. N-au ajuns încă să ghicească la ce trebuie să se aştepte. Găsim o întreagă tranşee plină de capete învineţite şi de buze negre. Într-o pîlnie, şi-au scos măştile prea curînd ; nu ştiau că gazele zăbovesc mai multă vreme la fund ; văzînd pe cei de sus fără măşti, şi le-au scos şi ei şi au înghiţit destul ca să-şi pîrjolească plămînii. Starea lor e disperată ; icnind, scuipînd sînge şi sufocîndu-se, mor unii după alţii.

*

Într-o galerie de tranşee, mă pomenesc deodată nas în nas cu Himmelstoss. Ne ghemuim în acelaşi şanţ. Toţi aşteaptă, cu răsuflarea oprită, să înceapă atacul.

În clipa cînd ţîşnesc din tranşee, cu toate că sînt crispat de încordare, mă fulgeră un gînd : unde e Himmelstoss ? Sar repede înapoi în şanţ şi-l găsesc într-un colţ, cu o mică zgîriietură de glonţ, făcînd pe rănitul. Faţa îi e răvăşită, ca de om bătut. Are un acces de frică.

fiindcă și el e nou pe front. Dar mă înnebunește gîndul că în clipa asta recruții cei tineri sînt la atac, iar el e aici.

— Afară ! mă zborșesc la el.

Nu se mișcă ; numai buzele îi tremură și mustața îi joacă.

— Afară ! repet.

Himmelstoss își strînge picioarele sub el, se lipește de perete și-și arată colții ca o javră.

Îl apuc de braț și vreau să-l salt cu anasîna în sus. El icnește. Atunci nu-mi mai pot strunii nervii. Îl înhaț de guler, îl scutur ca pe un sac, de-i zboară capul încoace și încolo, și-i răcnesc în obraz :

— Afară, secătură ! Vrei să tragi chiulul ? Cîine ! Gîde !

Ochii lui Himmelstoss devin sticloși. Îl lovesc cu capul de perete.

— Vită ! îi strig, repezindu-i una în coaste. Porcule !

Și-l împing din tranșee, cu capul înainte.

Un nou lanț de trăgători de-ai noștri trece chiar atunci. Un locotenent e în mijlocul lor. Ne vede și strigă :

— Înainte, înainte ! Alipiți-vă ! Alipiți-vă !

Și ce n-a fost în stare cotonogeala mea a înfăptuit vorba asta. Himmelstoss a auzit glasul superiorului, se uită în jur și, trezindu-se brusc, se alătură trăgătorilor.

Îl urmez și-l văd sărind : este iarăși aprigul Himmelstoss din cazarmă, ba chiar l-a întrecut pe locotenent și e în fruntea tuturor.

*

Foc concentric, foc de baraj, perdea de foc, mine, gaze, tancuri, mitraliere, grenade de mînă — vorbe, vorbe, dar ele cuprind toată groaza lumii.

Fețele noastre au făcut coajă, gîndirea noastră e pustiită, sîntem obosiți de moarte ; cînd începe atacul, unii trebuie loviți cu pumnii ca să se trezească și să meargă cu ceilalți ; ochii sînt injectați, mîinile zdrelite, genunchii sîngerează, coatele au numai julituri.

Trec săptămîni — luni — ani ? Sînt numai zile. Vedem timpul din preajma noastră pierind pe chipurile fără culoare ale muribunzilor, băgăm mîncare în noi, alergăm, zvîrlim grenade, împușcăm, ucidem ; trîndăvim

în neștire, sîntem bicisnici și apatici, iar dacă ne mai ține ceva în picioare e faptul că există alții mai bicisnici, mai apatici, mai tembeli care ne privesc cu ochii holbați ca pe niște zei, care au harul de a scăpa uneori de la moarte.

În puținele ceasuri de acalmie, îi instruim și pe ei :

— Vezi oala aia care se clatină ? E o mină care se apropie ! Stai pe loc, că de data asta trece dincolo. Dar dacă vine așa, tunde-o, băiete ! Se poate fugi din fața unei mine.

Le ascuțim urechile, ca să cunoască zuruitul viclean al micilor proiectile care abia se pot auzi ; vor trebui să le deosebească din mijlocul hărmălăii, ca și cum ar fi un zumzet de țînțar ; îi învățăm că sînt mai primejdioase decît cele mari, pe care le auzi cu mult înainte. Le arătăm cum să se ascundă de avioane, cum să facă pe morții cînd sîntem surprinși de un atac, cum trebuie să mînuiască grenadele ca să explodeze cu o jumătate de secundă înainte de izbire ; îi învățăm să se arunce fulgerător în pîlnie, cînd vin obuze percutante ; le demonstrăm cum se poate desființa o întreagă tranșee cu ajutorul unui mănunchi de grenade de mînă ; le explicăm deosebirea dintre durata de explozie a grenadelor inamicului și ale noastre ; îi facem atenți asupra sunetului bombelor cu gaze și le arătăm toate tertipurile care-i pot ajuta să scape de la moarte.

Ei ne urmăresc cu atenție, sînt ascultători — dar cînd urgia se dezlănțuie din nou se poartă totuși, mai totdeauna, din pricina emoției, la fel de greșit ca înainte.

Haie Westhus e transportat cu spinarea zobită ; la fiecare răsuflare plămînul iese din rană. Mai pot să-i strîng mîna.

— S-a zis cu mine, Paul ! geme el și de durere își mușcă brațul.

Vedem trăind oameni fără țeastă ; vedem alergînd soldați cu amîndouă picioarele retezate ; se duc poticnit, pe cioturile în țăndări, pînă la groapa cea mai apropiată ; un fruntaș se tîrăște doi kilometri pe mîini, trăgînd după el genunchii zdrobiți ; altul pleacă la ambulanță și mațele îi curg peste mîinile care vor să le rețină ; vedem oameni fără gură, fără fălci, fără obraz ; găsim pe unul

care, timp de două ceasuri, își strînge între dinți artera brațului, ca să nu piardă tot sîngele ; soarele răsare, noaptea coboară, șrapnelele țiuie, viața s-a sfîrșit.

Însă bucățica de pămînt răscolită pe care ne aflăm a fost menținută împotriva forțelor inamice mult mai numeroase, și numai cîteva sute de metri au fost cedate. Dar, pentru fiecare metru, socotim cîte un mort.

*

Ne-a venit schimbul. Roțile se învîrtesc sub noi, sîntem posaci, și cînd se aude strigătul : „Atențiune — sîrmă !", ne lăsăm pe vine. A fost vară cînd am trecut pe aici, copacii erau încă verzi ; dar acum par tomnatici, iar nopțile sînt sure și umede. Camioanele se opresc, coborîm, grămadă pestriță, un rest din multe nume. Pe lături — umbre negre — se află oameni care strigă numere de regimente, numere de companii. Și la fiecare strigare se dezlipește cîte o grămăjoară, o biată grămăjoară infimă de soldați palizi și răpănoși, o grămăjoară îngrozitor de mică, o rămășiță îngrozitor de mică.

Acum strigă cineva numărul companiei noastre ; se aude că e glasul comandantului ; așadar a scăpat cu viață, are doar brațul în eșarfă. Ne ducem la el ; recunosc pe Kat și Albert. Ne aliniem, ne rezemăm unii de alții și ne privim.

Și încă o dată, încă o dată auzim strigîndu-se numărul nostru. Poate să strige mult și bine, nu se aude pînă în lazarete și în pîlnii.

Încă o dată :

— Compania a doua la mine !

Și apoi mai încet :

— Nimeni altul din compania a doua ?

Glasul tace și e cam răgușit cînd întreabă :

— Ăștia-s toți ?

Apoi ordonă :

— De la dreapta spre stînga, numărați !

Dimineața e cenușie, a fost vară cînd am plecat, și eram o sută cincizeci de oameni. Acum ne e frig, e toamnă, frunzele foșnesc, glasurile flutură obosite : „Un' — doi — trei — patru", iar la treizeci și doi amuțesc.

Și tăcerea se prelungește mult, pînă ce glasul întreabă
— Încă cineva ?
Și așteaptă și zice apoi încet :
— Cîte patru...
Și totuși se întrerupe și nu poate spune decît : „Compania a doua...“, trudnic : „Compania a doua... pas de voie“.
O coloană — o coloană scurtă păşeşte în faptul zilei.
Treizeci și doi de oameni.

VII

Ne trimit în spatele frontului, mai departe ca de obicei, la un centru de recrutare, pentru ca rîndurile noastre să fie completate din nou. Compania noastră are nevoie de peste o sută de oameni.

Deocamdată, umblăm haihui, cînd n-avem instrucție. După două zile vine și Himmelstoss. I-a pierit piuitul de cînd a fost în tranșee. Ne propune să ne împăcăm. Eu sînt gata, căci l-am văzut dînd o mînă de ajutor cînd l-au transportat pe Haie Westhus cu spinarea zdrobită. Și pentru că, pe lîngă asta, vorbește ca un om cu scaun la cap, nu facem nazuri cînd ne poftește la cantină. Numai Tjaden e bănuitor și rezervat.

Dar se dă și el pe brazdă, cînd Himmelstoss ne anunță că va înlocui pe bucătorul care pleacă în concediu. Și, ca dovadă, scoate din buzunar un kilogram de zahăr pentru noi și o litră de unt pentru Tjaden personal. Ba se și îngrijește ca în următoarele trei zile să fim detașați la bucătărie, la curățatul cartofilor și napilor. Mîncarea ce ne-o servește acolo e excelentă hrană ofițerească. Așa că, în clipa asta, avem iarăși cele două lucruri care-i trebuie ostașului ca să fie fericit: mîncare bună și odihnă. În fond, cînd te gîndești, destul de puțin. Acum cîțiva ani ne-am fi disprețuit grozav pentru așa ceva. Acum, însă, sîntem aproape mulțumiți. Totul e obișnuință; chiar și viața din tranșee.

Obișnuința aceasta este explicația că părem a uita atît de repede. Alaltăieri am fost în mijlocul pîrjolului, astăzi vorbim prostii și ne facem trebușoarele în spatele frontului, mîine pornim din nou în prima linie. De fapt, nu uităm nimic. Cîtă vreme sîntem siliți să ne facem veacul pe front, zilele trăite în tranșee, de îndată ce

s-au scurt, cad la fund ca niște pietroaie, pentru că sînt prea grele ca să ne putem gîndi imediat la ele. Dacă am face-o, ne-ar omorî ; căci de un lucru mi-am dat bine seama : groaza se poate îndura dacă faci pe niznaiul — te ucide însă dacă te gîndești la ea.

Întocmai cum devenim fiare, din clipa cînd intrăm în tranșee, pentru că asta e singura posibilitate de a trăi acolo, tot așa devenim mucaliți de duzină și niște puturoși sadea, cînd trecem la odihnă. Nici nu s-ar putea altfel ; e aproape o obligație. Vrem să trăim cu orice preț ; prin urmare nu-i cazul să ne împovărăm cu sentimente care sînt poate decorative în timp de pace, dar aici n-au ce căuta. Kemmerich e mort, Haie Westhus trage să moară, cu trupul lui Hans Kramer or să aibă de furcă în ziua de apoi ca să-l încleieze la loc din coate fărîmele în care l-a sfîrtecat un obuz ; Martens nu mai are picioare, Meyer e mort, Marx e mort, Beyer e mort, Hämmerling e mort, o sută douăzeci de oameni zac undeva, ciuruiți de gloanțe... Afurisită afacere ; dar ce ne mai privește pe noi ? Noi trăim. Dacă i-am putea salva, ar fi cu totul altceva ; atunci puțin ne-ar păsa dacă ne-am prăpădi noi înșine : ca leii ne-am repezi ; căci găsim în noi, cînd vrem, puteri uriașe ; de frică nu prea știm — teamă de moarte, da, cunoaștem, însă asta-i altă mîncare de pește, e ceva trupesc.

Dar camarazii noștri sînt morți, nu-i putem ajuta, dorm în pace — cine știe ce ne mai așteaptă pe noi De aceea nu dorim decît să ne tolănim, și să dormim, și să mîncăm cît putem băga în noi, și să bem, și să fumăm, pentru ca timpul să nu ne treacă în neștire. Viața e scurtă.

*

Grozăvia frontului piere de cum îi întoarcem spatele și începem să ne batem joc de ea cu glume vulgare și amarnice : cînd moare cineva, spunem că și-a încuiat șezutul, și tot așa vorbim despre toate ; asta ne ferește să nu înnebunim ; și cîtă vreme privim lucrurile astfel, ne putem împotrivi.

Dar nu uităm! Cele ce apar în ziarele de război, despre umorul sănătos al trupelor care, pasămite, au început să organizeze chiar și mici baluri de îndată ce scapă din urgia bombardamentelor, sînt minciuni gogonate. Nu facem asta pentru că avem umor, ci avem umor pentru că altfel ne-am curăța. Ne dăm seama că urciorul nu va mai merge mult la apă, și de aceea umorul e în fiecare lună mai mușcător.

Iar eu mai știu că, atîta vreme cît ne vom afla în război, tot ce se duce la fund în noi, ca niște pietroaie, se va trezi după război, și abia atunci va începe răfuiala pe viață și pe moarte.

Zilele, săptămînile, anii de aici se vor întoarce cîndva, și camarazii noștri morți se vor scula atunci din morminte și vor mărșălui alături de noi; capetele ne vor fi limpezi, vom avea o ținută, și astfel vom păși înainte, cu camarazii morți lîngă noi, cu anii de front îndărătul nostru: împotriva cui, împotriva cui?

*

Prin locurile acestea a trecut acum cîtva timp un teatru de front. Pe un gard de scînduri se afla încă afișe colorate de la reprezentațiile de atunci. Kropp și cu mine zăbovim în fața lor și ne zgîim la ele. Nu putem înțelege că mai există așa ceva. Pe afiș e înfățișată o fată în rochie deschisă de vară, cu un cordon roșu de lac pe șolduri. Se reazemă cu o mînă de o balustradă, iar în cealaltă își ține pălăria de paie. Poartă ciorapi albi și pantofi albi, pantofi micuți cu barete și tocuri înalte. Îndărătul ei scînteiază marea albastră cu cîteva valuri înspumate, iar într-un colț se rotunjește luminos un golfuleț. E o minunăție de fată, cu nasul subțire, cu buze roșii și picioare lungi, neînchipuit de curată și de îngrijită; se îmbăiază desigur de două ori pe zi și n-are niciodată negru sub unghii. Poate cel mult, cîteodată, puțin nisip de pe plajă.

Lîngă ea e un tînăr cu pantalonii albi, veston albastru și caschetă de iaht, dar el ne interesează mai puțin.

Fata de pe gardul de scînduri e pentru noi un adevărat miracol. Uitasem că mai există așa ceva și nici

acum nu ne credem ochilor. În tot cazul, de ani de zile, n-am mai văzut asemenea lucru, nici măcar ceva asemănător ca frumuseţe, seninătate şi fericire. Asta este pacea, aşa trebuie să fie, simţim emoţionaţi.

— Ia te uită la pantofii ăştia uşurei ; n-ar putea umbla cu ei nici măcar un kilometru, îndrug eu, dar îmi dau numaidecît seama că am spus o prostie, căci numai un nătărău se poate gîndi la marş în faţa unei asemenea imagini.

— Cîţi ani să aibă ? întreabă Kropp.

Eu evaluez :

— Cel mult douăzeci şi doi, Albert.

— Păi, în cazul ăsta ar fi mai mare decît noi. N-are mai mult de şaptesprezece, ascultă-mă pe mine !

Ne trec fiori.

— Ce zici, Albert ? Asta ar fi ceva, nu ?

El dă din cap :

— Acasă am şi eu o pereche de pantaloni albi.

— Pantaloni albi ! îl îngîn eu. Dar o fată ca asta...

Ne cercetăm cu privirea unul pe celălalt, de sus pînă jos. Dar nu-i mare lucru ce vedem : fiecare poartă o uniformă decolorată de soare, peticită şi murdară. Ar fi o nebunie să ne comparăm.

De aceea îl zgîriem mai întîi, de pe gardul de scînduri, pe junele cu pantaloni albi, dar cu băgare de seamă, ca să nu ne atingem de fată. În felul acesta, parcă tot am obţinut ceva. Apoi Kropp propune :

— Ce-ar fi să ne ducem la despăduchere ?

Eu nu prea sînt de acord, deoarece la despăduchere se strică efectele şi peste două ceasuri păduchii reapar. Dar, după ce ne cufundăm din nou în contemplarea afişului, mă declar gata. Ba merg chiar şi mai departe :

— Am putea să încercăm în acelaşi timp să facem rost şi de nişte cămăşi curate.

Albert, însă, declară dintr-un motiv oarecare :

— Ar fi mai bine să căutăm obiele.

— Da, şi obiele. Să mergem chiar acum ; poate ne învîrtim de ceva.

Dar în momentul acesta se apropie, tălălăind, Leer şi Tjaden ; văd şi ei afişul şi, cît ai clipi, convorbirea

devine trivială. Leer a fost primul din clasa noastră care a avut legături intime cu o femeie și ne-a povestit după aceea amănunte excitante despre cele întîmplate. În fața afișului, el se entuziasmează în felul lui și Tjaden îi ține isonul din răsputeri.

N-aș putea spune că lucrul acesta ne scîrbește. Cine nu vorbește măscări nu e soldat ; numai că, în clipele astea, felul lor de-a vorbi nu-i tocmai pe placul nostru ; de aceea ne tragem la o parte și ne îndreptăm spre hala de despăduchere, cu sentimentul că e un magazin de fină lenjerie bărbătească.

*

Casele în care sîntem cartiruiți se află în apropiere de canal. Dincolo de canal sînt iazuri împrejmuite de păduri de plopi ; dincolo de canal sînt și femei.

Casele din partea noastră au fost evacuate. În partea cealaltă, însă, se văd din cînd în cînd locuitori.

Seara înotăm. Deodată apar pe mal trei femei. Merg încet și nu întorc capul, cu toate că ne scăldăm fără chiloți.

Leer le strigă. Ele rîd și se opresc ca să se uite la noi. Le aruncăm, în franțuzeasca noastră stricată, tot felul de cuvinte care ne trec prin cap, talmeș-balmeș, la iuțeală, numai ca să nu plece. Nu sînt desigur cuvinte prea delicate, dar altele nu avem de unde cunoaște.

Între cele trei femei e una subțire, oacheșă. Cînd rîde, i se văd dinții sclipind. Are mișcări repezi și fusta îi joacă pe picioare. Deși apa e rece, sîntem foarte vioi și ne străduim să le interesăm, ca să mai stea. Încercăm să spunem lucruri glumețe și ele răspund, fără ca noi să le înțelegem ; rîdem și le facem semne cu mîna. Tjaden e mai chibzuit. Dă fuga în casă, aduce o pîine neagră cazonă și o înalță deasupra capului.

Asta are mare efect. Femeile dau din cap și ne poftesc să mergem la ele. Dar asta n-avem voie. E strict

interzis să călcăm pe malul celălalt. Pe poduri sînt pretutindeni santinele. Fără permis nu putem face nimic. Le tălmăcim deci să vină ele la noi ; dar toate scutură din cap și arată spre poduri. Nici ele nu sînt lăsate să treacă.

Se întorc, o iau încet în susul canalului, mereu de-a lungul malului. Le însoțim înotînd. După cîteva sute de metri cotesc și arată spre o casă ceva mai la o parte, pitită între arbori și tufișuri. Leer întreabă dacă acolo stau.

Ele rîd — da, acolo le e casa.

Le strigăm c-o să venim cînd n-au să ne poată vedea santinelele. La noapte. Noaptea asta.

Ele ridică mîinile, lipesc o palmă de alta, își culcă obrazul pe ele și închid ochii. Au înțeles. Cea subțire și oacheșă face cîțiva pași de dans. Una blondă ciripește :

— Pîine... bun...

Confirmăm cu însuflețire c-o să le aducem. Dar nu numai pîine, ci și alte bunătăți ; dăm ochii peste cap și le descriem prin gesturi. Leer e cît p-aci să se înece, vrînd să le demonstreze că le va aduce o bucată de salam. Dacă ar fi nevoie, am fi în stare să le promitem un întreg depozit de alimente. Ele se depărtează și mai întorc de cîteva ori capul. Ne cățărăm pe mal în partea noastră, ca să vedem dacă intră într-adevăr în casa în care ne-au arătat-o, căci s-ar putea foarte bine să ne fi mințit. Apoi ne aruncăm din nou în apă și facem calea întoarsă.

Fără permis, n-are voie nimeni să treacă pe pod ; de aceea, la noapte, ne vom duce înot. Emoția se cuibărește în noi și ne răpește toată liniștea. Nu mai putem sta locului și ne ducem la cantină. Acolo se găsește din întîmplare bere și un fel de punci.

Bem punci și povestim aventuri fantastice, pe care nu le-am avut niciodată și cu care ne mințim unii pe alții. Fiecare e dispus să-l creadă pe celălalt și așteaptă nerăbdător să născocească la rîndu-i ceva și mai și. Mîinile ne sînt neliniștite, fumăm nenumărate țigări, pînă ce Kropp zice :

— În definitiv, am putea să le ducem și cîteva țigări.

Imediat le punem în capele și le păstrăm acolo.

Cerul se învîrtește ca un măr necopt. Sîntem patru, dar numai trei pot merge ; de aceea trebuie să scăpăm de Tjaden și-l cinstim cu rom și punci pînă ce se clatină pe picioare. Cînd se întunecă, pornim spre casă cu Tjaden în mijlocul nostru. Ardem ca focul și pofta de aventură clocotește în noi. Pentru mine va fi fata cea subțire și oacheșă ; pe celelalte le-am împărțit de asemenea în bună înțelegere.

Tjaden se năruie pe saltea și începe să sforăie. O dată se trezește și se uită la noi cu un rînjet atît de șiret că ne cuprinde spaima ca nu cumva să se fi prefăcut și punciul cu care l-am tratat să fi fost de pomană. Dar Tjaden se prăbușește din nou pe saltea și readoarme.

Fiecare dintre noi, ceilalți trei, pregătește cîte o pîine întreagă și o învelește în hîrtie de ziar. Punem în pachet și țigările și, alături de ele, trei bucăți zdravene de lebăr, pe care le-am primit chiar astă-seară. E un cadou destul de frumos.

Deocamdată, vîrîm toate lucrurile în cizme, fiindcă trebuie să le luăm cu noi, cizmele, să nu călcăm cumva în sîrmă și cioburi pe malul celălalt. Cum însă pînă acolo mergem înot, n-avem nevoie de altă îmbrăcăminte. De altfel, e întuneric și casa nu-i prea departe.

Pornim cu cizmele în mînă. Intrăm repede în apă, ne întindem pe spate și înotăm, ținînd cizmele pline de daruri deasupra capului.

Pe malul celălalt ne suim cu băgare de seamă, scoatem pachetele și tragem cizmele în picioare. Lucrurile aduse le luăm sub brațe. Și așa, uzi, goi, numai cu cizmele pe noi, pornim în trap. Găsim casa numaidecît. Stă mută și întunecată în mijlocul tufișurilor. Leer cade peste o rădăcină și-și zgîrie coatele.

— Nu face nimic, zice vesel.

Ferestrele au obloane. Ne furișăm în jurul casei și încercăm să vedem prin crăpături. Apoi devenim nerăbdători. Kropp are subit o clipă de șovăială :

— Ce ne facem dacă-i un maior cu ele ?

— O tulim și bună pace, rînjește Leer. Să citească numărul regimentului aici...

Și se bate cu palma pe șezut.

Ușa casei e deschisă. Cizmele noastre bocănesc zgomotos. Se crapă o ușă, dinăuntru răzbate lumină, o femeie dă speriată un țipăt. Noi facem : *„Pst, pst — camarade — bon ami...“* [1] și săltăm pachetele, privind-o cu ochii rugători.

Le vedem acum și pe celelalte două. Ușa se deschide de tot și lumina cade pe noi. Ne recunosc și toate trei rîd cu poftă de înfățișarea noastră. Se îndoaie de șale și se cocîrjează în pragul ușii de atîta rîs. Ce mlădioase le sînt mișcările !

— *Un moment !* face apoi una dintre ele.

Dispar din fața noastră și ne aruncă tot felul de țoale, cu care ne acoperim cît putem de bine. După aceea ne dau voie să intrăm. În odaie arde o lămpiță, e cald și miroase ușor a parfum. Despachetăm lucrurile și, ca să le dăm. Ochii le lucesc : se vede că le e foame.

Apoi ne simțim cu toții puțintel intimidați. Leer face gestul de a mînca. Asta înviorează din nou atmosfera, femeile aduc farfurii și cuțite și se reped la bucățile de lebăr. Dar înainte de a îmbuca, ridică mai întîi fiecare felioară, cu admirație, în aer, iar noi sîntem foarte mîndri.

Revarsă asupra noastră clipocitul vorbirii lor — nu prea înțelegem ce spun, dar ne dăm seama că sînt cuvinte pline de bunăvoință. Poate că și părem foarte tineri. Cea subțire și oacheșă mă mîngîie pe păr și spune ceea ce spun toate femeile franceze :

— *La guerre — grand malheur — pauvres garçons...* [2]

Eu o țin de braț și-mi afund gura în palma ei. Degetele îmi cuprind fața. Deasupra mea sînt ochii ei tulburători, arămiul cald al pielii și buzele roșii. Gura rostește cuvinte pe care nu le înțeleg. Nici ochii nu-i înțeleg bine ; spun mai multe decît ne așteptam venind aici.

Alături sînt camere. Îndreptîndu-mă într-acolo, îl văd pe Leer cu blonda, gălăgios și agresiv. Nu-i de mirare : se pricepe. Dar eu — eu sînt pierdut într-un vis depărtat,

---

[1] În franțuzească stricată : „Pst, pst — camarad — prieten bun“ (n.t.).

[2] Războiul — mare pacoste — bieții băieței (fr.) (n.t.)

molcom și năvalnic, și mă dau lui întreg. Dorințele mele sînt împletite ciudat în pofte și abdomen. Mă cuprinde amețeala, căci aici nu e nimic de care să mă pot crampona. Cizmele le-am lăsat tustrei la ușă, ni s-au dat în schimb papuci, și acum nu mai am nimic care să-mi redea siguranța și obrăznicia soldatului : nici armă, nici centiron, nici uniformă, nici capelă. Mă las în voia necunoscutului, întîmplă-se ce s-o întîmpla — căci, oricum, mi-e totuși puțintel teamă.

Fata subțire și oacheșă își saltă sprîncenele cînd cugetă, dar le ține nemișcate cînd vorbește. Uneori sunetul de pe buzele ei nu devine cuvînt întreg, ci se înecă sau, numai pe jumătate format, vibrează deasupra mea : are traiectorie de cometă. Ce-am știut cu pînă azi despre asemenea lucruri — ce știu acum despre ele ? Cuvintele acestei limbi străine, din care abia dacă înțeleg ceva, îmi dau un soi de somnolență, care face ca odaia să se estompeze într-o lumină difuză, amăruie ; numai chipul de deasupra mea trăiește cu contur precis.

Ce multiplă e o față ca asta, care încă acum un ceas mi-a fost străină, iar acum se apleacă peste mine cu o duioșie care nu izvorăște dinlăuntru, ci din noapte, din univers, din sînge, și pare doar a se îmbina cu ea. Lucrurile din cameră, atinse de această răsfrîngere, capătă o înfățișare deosebită, și mă cuprinde respectul pentru pielea mea albă cînd lumina lămpii cade pe ea, iar mîna ei arămie și răcoroasă mi-o dezmiardă.

Ce diferite sînt toate acestea de cele ce se petrec în bordelurile pentru soldați, unde avem voie să ne ducem și unde facem coadă. N-aș vrea să mă gîndesc la asemenea lucruri, dar fără voie îmi fulgeră prin minte și mă înspăimîntă, căci s-ar putea să nu mă mai pot dezbăra niciodată de ele.

Apoi, însă, simt buzele femeii subțiri și oacheșe și-mi apăs gura pe ele, închid ochii și aș vrea să sting astfel totul, războiul și groaza și vulgaritatea, ca să mă trezesc tînăr și fericit ; mi-amintesc imaginea fetei de pe afiș și, o clipă, mi se pare că toată viața mea depinde de

cucerirea ei... Cu atît mai adînc mă cufund în braţele care mă cuprind — poate că se va produce o minune.

. .

După aceea, nu ştiu cum, sîntem iarăşi cu toţii împreună. Leer e radios. Ne luăm rămas bun din toată inima şi ne tragem cizmele. Aerul nopţii ne răcoreşte trupurile înfierbîntate. Plopii se înalţă în beznă şi foşnesc. Luna e pe cer şi pe apa canalului. Nu alergăm ; mergem unul lîngă altul cu paşi mari.

Leer zice :

— Ce să spun : a meritat o pîine !

Eu nu mă pot decide să vorbesc : nu sînt nici măcar voios.

Deodată auzim paşi şi ne ascundem îndărătul unui tufiş.

Paşii se apropie, trec pe lîngă noi. Vedem un soldat în pielea goală, numai cu cizme în picioare, ud ca şi noi la venire, cu un pachet sub braţ, alergînd în galop drept înainte. Este Tjaden în plină viteză. A şi dispărut.

Rîdem. Mîine o să înjure.

Nevăzuţi de nimeni, ajungem la sacii noştri de paie.

*

Sînt chemat la cancelarie. Comandantul companiei îmi dă ordinul de serviciu pentru plecarea mea în permisie şi foaia de drum — şi-mi urează călătorie bună. Mă uit la ordin, să văd cîtă permisie am. Şaptesprezece zile — paisprezece de permisie şi trei pentru drum. E prea puţin şi întreb dacă pentru călătorie nu mi se pot acorda cinci zile. Bertinck arată spre ordinul de serviciu. Abia acum observ că nu sînt obligat să mă întorc imediat pe front. După terminarea permisiei trebuie să mă prezint mai întîi la şcoala din tabăra de pe bărăgan.

Ceilalaţi mă invidiază. Kat îmi dă sfaturi cum să încerc să mă învîrtesc :

— Dacă eşti şmecher, acolo rămîi.

Aş fi preferat să plec abia peste opt zile, fiindcă atît mai stăm aici, şi aici e bine.

Se înțelege că trebuie să le fac cinste la cantină. Sîntem cu toții puțin cherchelițí. Eu mă întristez ; voi lipsi șase săptămîni ; e un mare noroc, firește, dar cum va fi cînd mă voi întoarce ? O să-i găsesc pe toți ? Haie și Kemmerich lipsesc de pe acum — cui îi va mai veni rîndul ?

Bem și-mi plimb privirea de la unul la altul. Albert stă lîngă mine și fumează, e vioi, am fost totdeauna împreună ; în față e Kat cu umerii lui căzuți, cu policarul mai gros decît la alți muncitori și cu glasul domol ; Müller cu dinții ieșiți în afară și cu rîsul lui ca un lătrat ; Tjaden cu ochii de șoarece ; Leer care-și lasă o barbă cît toate zilele și pare de patruzeci de ani.

Peste capetele noastre plutește fum gros. Ce s-ar face ostașul fără tutun ? Cantina e un refugiu, iar berea e mai mult decît o băutură : e semnul că te poți întinde în voie și fără nici o primejdie. Ceea ce și facem : ne lungim picioarele cît putem și scuipăm copios în jurul nostru, de ți-e mai mare dragul. Ce senzație ciudată, cînd te gîndești că mîine plec !

Noaptea ne mai ducem o dată pe malul celălalt al canalului. Aproape că mi-e teamă să-i spun femeii subțiri și oachește că plec și că în ziua cînd mă voi întoarce o să fim desigur cu totul în altă parte ; că prin urmare n-o să ne mai vedem niciodată. Dar ea dă doar din cap și se face că nu știe despre ce e vorba. La început nu pot înțelege, dar apoi pricep. Leer are dreptate : dacă plecam pe front, ar spune cu siguranță :„*pauvre garçon*“, dar pe unul care pleacă în permisie nu-l plînge, nu-i atît de interesant. Ducă-se la dracu cu ciripitul și cu sporovăitul ei ! Îți imaginezi cine știe ce miracol și, cînd colo, totul n-a fost decît pentru o pîine.

A doua zi, după ce mă întorc de la despăduchere, pornesc spre linia ferată de front. Albert și Kat mă însoțesc. În stație mi se spune că pînă la plecarea trenului mai am de așteptat cîteva ceasuri. Ceilalți doi trebuie să se întoarcă la unitate. Ne luăm rămas bun.

— Serviciu ușor, Kat ! Serviciu ușor, Albert !

Ei pleacă și, din drum, îmi mai fac de cîteva ori semne cu mîna. Siluetele lor se micșorează. Le cunosc

fiecare pas, fiecare mișcare ; i-aș recunoaște de la cea mai mare depărtare. Apoi dispar.

Mă așez pe raniță și aștept.

Deodată, mă cuprinde o nerăbdare sălbatică : să plec cît mai repede.

*

Zăbovesc în multe gări, stau la rînd în fața multor cazane cu ciorbă, mă ghemuiesc pe multe scînduri — apoi însă priveliștile de afară încep să-mi strîngă inima, devin cunoscute și tulburătoare. Peisajul alunecă de-a lungul ferestrelor înserate ; apar sate cu acoperișuri de stuf, trase ca niște șepci peste casele construite din scînduri încrucișate și proaspăt văruite, lanuri de grîne care lucesc ca sideful în lumina oblică, livezi și hambare și tei bătrîni.

Numele gărilor devin noțiuni la care mi se cutremură inima. Trenul duduie și pufăie, stau la fereastră și mă țin de stinghiile ramei. Numele acestea sînt jaloanele tinereții mele.

Cîmpii întinse, ogoare, ogrăzi — o căruță trece singuratică pe șosea, profilîndu-se pe orizontul paralel cu ea. O barieră, îndărătul căreia așteaptă țărani ; fete care fîlfîie mîinile ; copii care se joacă lîngă terasamentul căii ferate ; drumuri care duc spre interiorul țării, drumuri nedesfundate, fără artilerie.

E seară și, dacă trenul n-ar urui atît de tare, aș țipa. Cîmpia se desfășoară oblu și, pe albastrul pal, începe să se deseneze în depărtare silueta coamelor de munți. Recunosc profilul caracteristic al muntelui Dolben, creasta lui colțuroasă care se întrerupe brusc în locul unde se curmă linia pădurilor. Îndărătul lui trebuie să apară orașul.

Dar acum lumina roșie-aurie se revarsă estompată deasupra lumii, trenul duruie la o curbă și apoi la încă una — și, fantomatici, șterși, nebuloși se ivesc plopii încă departe, în șir lung, unii după alții, plăsmuiți din umbră, din lumină și nostalgie.

Cîmpul se învîrtește încet împreună cu ei, trenul îi ocolește, distanțele dintre pomi se micșorează, formînd acum un tot și, o clipă, văd numai unul singur ; apoi

ceilalți apar iarăși dindărătul celui din față și zăbovesc încă multă vreme, numai ei, pe fundalul cerului, pînă ce sînt acoperiți de primele case.

Un pasaj de nivel. Stau la fereastră și nu mă pot dezlipi. Ceilalți își pregătesc lucrurile pentru coborîre. Rostesc încet numele străzii peste care trecem — Bremerstrasse — Bremerstrasse...

Biciclişti, trăsuri, oameni ; e o stradă cenușie, cu un pasaj cenușiu sub calea ferată — și ea mă îmbrățișează de parcă ar fi mama.

Apoi trenul se oprește și iată gara, cu larma, cu strigătele și cu tăblițele ei. Îmi salt raniţa în spinare și-i închei cîrligele, iau pușca în mînă și cobor din vagon, poticnindu-mă.

Pe peron privesc împrejur ; nu cunosc pe nimeni dintre cei care forfotesc încoace și încolo. O soră de la Crucea Roșie îmi oferă ceva de băut. Întorc capul ; prea îmi surîde prostește, pătrunsă de importanța ei : Uitați-vă la mine, dau unui soldat o cană cu cafea. Îmi spune și „camarade“ — asta îmi lipsea !

În fața gării însă, văd gîrla care aleargă pe lîngă stradă, care țîșnește vijelios din stăvilarele de la puntea morii. Alături e vechiul foișor cu patru colțuri, în fața lui teiul cel mare, iar în zare amurgul.

Aici am stat adesea cu băieții — cît e de atunci ? Pe podul acesta am trecut cu ei și am tras în piept mireasma rece și putredă a apei stătute ; ne-am aplecat deasupra apei liniștite de dincoace de stăvilar, unde alge și plante cățărătoare erau agățate de stîlpii podului — iar dincolo de stăvilar, în zilele calde, am gustat cu încîntare priveliștea apelor înspumate, pălăvrăgind despre profesorii noștri.

Păşesc pe pod, mă uit în dreapta și în stînga ; apa e încă plină de alge și se prăvălește ca și atunci, boltindu-se cu sclipiri argintii ; în foișor sînt și acum călcătoare cu brațele goale în fața rufelor albe și dogoarea fiarelor de călcat năpădește din ferestrele deschise. Cîini umblă haihui pe uliţa îngustă ; la porțile caselor stau oameni care se uită după mine, cînd trec atît de murdar și de împovărat.

La cofetăria asta am mîncat înghețată cu băieții și am învățat să fumăm. Pe ulița asta, care alunecă acum pe lîngă mine, cunosc fiecare casă, băcănia, drogheria, brutăria. Apoi ajung la ușa cafenie cu clanță uzată și mîna mi se face grea. O deschid : răcoarea dinăuntru mă izbește ciudat și-mi împăienjenește ochii.

Scara, sub cizmele mele, trosnește. Sus se deschide o ușă și cineva privește peste balustradă. Știu, e ușa de la bucătărie, și înăuntru se prăjesc chiftele de cartofi ; toată casa e plină de mirosul lor. Firește — doar e sîmbătă, și probabil că sora mea cea mare e aceea care s-a aplecat să vadă cine vine. O clipă mă simt rușinat și las capul în piept, apoi scot casca și mă uit în sus. Da, e sora mea mai mare.

— Paul ! strigă ea. Paul... !

Dau din cap, rănița se izbește de balustradă și pușca mi se pare nespus de grea.

Soră-mea deschide furtunos o ușă și strigă :

— Mamă, mamă, a venit Paul !

Nu mai pot face nici un pas. „Mamă, mamă, a venit Paul."

Mă lipesc de perete și strîng în mîini, cu toată vlaga din mine, casca și arma. Le strîng cît pot, dar nu mai sînt în stare să mă mișc ; scara îmi fuge din fața ochilor, mă lovesc la picioare cu patul puștii și-mi încleștez furios dinții, dar n-am nici o putere în fața acestor cuvinte strigate de sora mea ; nimic nu mă poate face să trec peste ele. Mă străduiesc cu toată ființa să rîd și să vorbesc, dar nu pot scoate nici un sunet din gîtlej, și stau astfel pe scară, nefericit, nevolnic, într-o încordare groaznică, și nu vreau, și totuși lacrimile mi se rostogolesc pe față, unele după altele.

Soră-mea se întoarce și mă întreabă :

— Dar ce ai ?

Atunci mă reculeg și dau fuga pînă sus în antreu. Îmi proptesc arma într-un colț, reazem rănița de perete și pun casca deasupra. Pînă și de centironul cu tot ce atîrnă de el trebuie să mă lepăd. Apoi spun furios :

— Dă-mi odată o batistă !

Ea îmi dă una din șifonier și mă șterg pe față. Deasupra mea, pe perete, atîrnă caseta de sticlă cu fluturi prinși cîndva de mine.

Acum aud glasul mamei. Vine din dormitor.

— Nu s-a sculat încă ? o întreb pe soră-mea.

— E bolnavă, îmi răspunde.

Intru la ea, îi dau mîna și spun cît pot mai liniștit :

— Am venit, mamă.

Mama zace mută în semiîntuneric. Apoi mă întreabă speriată, și simt cum privirea ei mă pipăie :

— Ești rănit ?

— Nu, sînt în permisie.

Mama e foarte palidă. Mă feresc să fac lumină.

— Ce proastă sînt ! zice. Plîng, în loc să mă bucur.

— Ești bolnavă, mamă ? o întreb.

— Azi o să mă dau puțin jos din pat, răspunde ea și se întoarce spre soră-mea care trebuie să alerge mereu în bucătărie ca să nu i se ardă mîncarea : Desfă și borcanul cu dulceață de coacăze... Știu că-ți plăcea, nu ? mă întreabă.

— Da, mamă, n-am mai mîncat de mult dulceață de coacăze.

— Parc-am fi bănuit c-ai să vii, rîde soră-mea. Avem mîncarea ta favorită, chiftele de cartofi — și acum și cu dulceață de coacăze !

— Păi nu-i azi sîmbătă ? răspund.

— Așează-te lîngă mine, zice mama.

Mă privește. Mîinile ei sînt albe și bolnăvicioase și înguste în comparație cu ale mele. Rostim numai cîteva cuvinte și-i sînt recunoscător că nu mă întreabă nimic. Ce i-aș putea spune ? Tot ce-a fost cu putință s-a întîmplat. Am scăpat teafăr și sînt acum lîngă dînsa. Iar în bucătărie e soră-mea, care pregătește masa de seară și cîntă.

— Băiatul meu drag, zice mama încet.

N-am fost niciodată prea afectuoși în familia noastră ; asemenea lucruri nu se obișnuiesc la oamenii săraci care trebuie să muncească din greu și au de luptat cu grijile. Ei nici nu pot concepe așa ceva ; nu le place să repete de mai multe ori ceea ce știu cu toții. Cînd mama îmi spune „băiatul meu drag", e tot atît de mult ca atunci cînd alta

ar face mai știu eu ce. Sînt sigur că borcanul cu dulceață de coacăze e singurul pe care-l are de luni de zile și că l-a păstrat anume pentru mine, la fel ca și biscuiții cam vechi pe care mi-i dă acum. Probabil că i-a căpătat la o ocazie și i-a pus numaidecît deoparte pentru mine.

Stau lîngă patul ei și prin fereastră licăre, cafenii și aurii, castanii din grădina restaurantului de peste drum. Răsuflu adînc și-mi spun : „Ești acasă, băiete, ești acasă". Dar o anumită stînjeneală nu se dezlipește de mine ; nu mă pot deprinde chiar cu toate. Aici e mama, aici e sora, aici e caseta cu fluturi și colo pianul de mahon — dar eu nu sînt încă pe de-a întregul acasă. E un văl și un pas între mine și celelalte.

De aceea ies din odaie, mă întorc cu ranița la patul mamei și despachetez ce-am adus : o brînză întreagă de Olanda, pe care mi-a procurat-o Kat, două pîini cazone, trei litre de unt, două cutii cu pastă de ficat, o jumătate de kilogram de untură și un săculeț cu orez.

— Astea au să vă prindă bine, cred...

Ele dau din cap :

— Duceți lipsă mare pe aici ? mă informez.

— Da, nu prea e belșug. Dar voi pe front aveți de-ajuns ?

Zîmbesc și arăt lucrurile aduse :

— Nu totdeauna chiar atît de mult, dar, de bine, de rău, merge.

Erna iese cu alimentele. Mama îmi apucă deodată mîna și întrebă cu glasul îngăimat :

— A fost tare rău pe front, Paul ?

Mamă, ce vrei să-ți răspund ? Tot nu vei putea să pricepi și nici nu vei înțelege vreodată. Mă întrebi dacă a fost rău ? Tu, mamă ? Scutur din cap și spun :

— Nu, mamă, nu așa de rău. Sîntem mulți împreună și atunci nu-i așa de rău.

— Da, dar acum de curînd a fost pe-aici Heinrich Bredemeyer și a povestit că pe front e o grozăvie, mai ales de cînd cu gazele alea și cu toate celelalte.

Mama spune asta ! Mama care spune : „cu gazele alea și cu toate celelalte". Nu știe nimic, e doar îngrijorată din pricina mea. Să-i spun că, odată, am găsit trei tranșee inamice, cu oameni încremeniți în poziția lor, ca loviți

de dambla ? La parapete, în adăposturi, oriunde se aflau, oamenii stăteau sau zăceau cu feţele vinete, morţi.

— Ah, mamă, se povestesc atît de multe, răspund eu. Bredemeyer înşiră şi el verzi şi uscate. Nu vezi ? Sînt sănătos tun.

Îngrijorarea tremurîndă a mamei îmi redă liniştea pierdută. Acum pot umbla prin casă, pot vorbi şi răspunde, fără teamă că va trebui să mă reazem brusc de perete pentru că lumea se înmoaie ca guma, iar vinele se fac ca iasca.

Mama doreşte să coboare din pat ; pînă atunci trec în bucătărie la soră-mea.

— Ce are ? o întreb.

Ea dă din umeri :

— Zace de cîteva luni, dar nu ne-a dat voie să-ţi scriem. Au văzut-o mai mulţi medici. Unul dintre ei a spus că s-ar putea să fie cancer.

*

Mă duc la comisariatul militar să-mi anunţ sosirea. Umblu agale pe străzi. Ici şi colo mă opreşte cîte unul. Dar nu zăbovesc mult, căci nu vreau să mă întind la vorbă.

Cînd mă întorc de la cazarmă, aud pe cineva strigîndu-mă cu glas tare. Dus pe gînduri, mă uit să văd cine e şi mă pomenesc nas în nas cu un maior. Se răsteşte la mine :

— Nu ştii să saluţi ?

— Mă iertaţi, domnule maior — răspund încurcat — nu v-am văzut.

El răcneşte şi mai tare :

— Nici să vorbeşti cumsecade nu ştii ?

I-aş pocni una în mutră, dar mă stăpînesc, căci altfel mi s-ar duce dracului permisia ; lipesc deci călcîiele şi glăsuiesc :

— S'trăiţi, domnule maior, nu v-am văzut.

— Altă dată să-ţi bagi minţile în cap, behăie el. Cum te cheamă ?

Îi spun numele. Faţa lui stacojie şi buhăită scapără încă de indignare :

— Ce regiment ?

Raportez regimentul. Dar încă nu s-a săturat :

— Unde staționați ?

Acum, însă, m-am săturat eu și răspund :

— Între Langemark și Bixschoote.

— Cum asta ? întrebă uluit.

Îi explic că am venit abia acum un ceas în permisie — și-mi închipui că de data asta o să-și vadă de drum. Dar mă înșel. Se înfurie și mai tare :

— Ai vrea poate să introduci aici năravuri de pe front ? Mută-ți gîndul ! La noi, slavă Domnului, e ordine !

Apoi comandă :

— Douăzeci de pași înapoi, marș-marș !

O furie surdă începe să mocnească în mine. Dar nu pot să-i fac nimic, fiindcă ar ordona să fiu arestat imediat. Mă năpustesc deci în goană înapoi, mă întorc spre dînsul și, la șase metri în fața lui, zvîcnesc într-un salut tăios și nu-mi iau mîna de la capelă decît șase metri în urma lui.

Maiorul mă cheamă din nou și-mi comunică acum amabil că mă va ierta de data asta. În poziție de drepți îi arăt recunoștința mea.

— Rupeți rîndurile ! comandă.

Pocnesc din călcîie, execut întoarcerea și-o iau din loc.

Asta mi-a stricat toată seara. Mă grăbesc să ajung acasă și arunc uniforma într-un colț ; avusesem de altfel de la început intenția asta. Apoi scot din dulap hainele civile și mă îmbrac cu ele.

Am pierdut obișnuința și mă simt stingherit. Costumul e cam scurt și strîmt ; am crescut în armată. Gulerul și cravata îmi fac mizerii. În cele din urmă mă ajută soră-mea să mi-o leg. Ce ușor e un astfel de costum ! Am impresia că umblu în izmene și cămașă.

Mă uit în oglindă. E un tablou ciudat. Un băiețandru ars de soare, ceva mai dezvoltat, mă privește plin de uimire.

Mama e bucuroasă că m-am îmbrăcat civil ; se simte astfel mai apropiată de mine. Tata, însă, ar prefera să-mi pun uniforma, ar vrea să mă ia așa cu dînsul la cunoștințele lui.

Dar eu refuz.

*

E minunat să stai undeva liniștit, bunăoară în grădina restaurantului de peste drum, sub castani, lîngă popicărie. Frunzele cad pe masă și pe jos, puține deocamdată, cele dintîi. Am în fața mea o halbă ; obiceiul de a bea se dobîndește la militărie. Halba e pe jumătate goală, mai am deci cîteva înghițituri bune, reci și, afară de asta, pot comanda și o a doua halbă, și o a treia, dacă vreau. Aici nu-i nici apel, nici foc concentric, copiii birtașului se joacă în popicărie, iar cîinele își reazămă capul pe genunchii mei. Cerul e albastru și, prin frunzișul castanilor, se zărește turnul verde al bisericii Sf. Margareta.

E minunat și-mi place. Dar cu oamenii nu mă pot descurca. Singură ființă care nu întreabă nimic e mama. Însă chiar tatăl meu e cu totul altfel. Îmi cere să-i povestesc peripeții de pe front, are dorințe pe care le găsesc emoționate și năroade ; cu el nu mai am aproape nici un contact sufletesc. Ar vrea să audă mereu cîte ceva. Îmi dau seama că n-are de unde să știe că asemenea lucruri nu se pot povesti și totuși aș vrea să-i fac pe plac ; ar fi însă primejdios pentru mine să îmbrac lucrurile astea în cuvinte ; mă gîndesc cu teamă că ar lua proporții uriașe și n-ar mai putea fi strunite. Unde am ajunge dacă ne-am dumeri pe de-a întregul asupra celor ce se petrec pe front !

Mă mărginesc deci să-i istorisesc cîteva întîmplări hazlii. El însă mă întreabă dacă am fost și într-o luptă corp la corp. Îi răspund că nu și mă ridic să ies.

Dar asta nu schimbă nimic. Pe stradă, după ce m-am speriat de cîteva ori, deoarece scîrțîitul tramvaielor seamănă cu vuietul obuzelor ce se apropie, cineva mă bate pe umăr. E profesorul meu de germană care mă asaltează cu întrebările de rigoare :

— Ei, ce mai e pe front? Groaznic, groaznic, nu-i așa? Da, e oribil, dar trebuie să rezistăm. Și apoi, pe front, după cîte am auzit, sînteți cel puțin bine hrăniți. Dumneata, Paul, arăți bine, sănătos, voinic. Aici, firește, o ducem mai rău, se-nțelege, e și explicabil; tot ce-i mai bun, numai pentru soldați!

Mă duce într-un local, la o masă de prieteni. Mi se face o primire triumfală; un director îmi întinde mîna și glăsuiește:

— Așa? Vii de pe front? Cum e moralul pe-acolo? Excelent, excelent, nu?

Îi spun că fiecare ar vrea să se întoarcă acasă.

Directorul rîde zgomotos:

— Cred și eu! Dar mai întîi trebuie să-i bateți pe franțuji! Fumezi? Ține, aprinde-ți o țigară. Chelner, adu-i și tînărului nostru ostaș o halbă!

Din păcate am luat țigara și de aceea trebuie să rămîn. Toți revarsă asupră-mi numai bunăvoință, nimic de zis. Totuși sînt enervat și fumez cît pot de repede. Ca să fac cel puțin ceva, dau dintr-o dată toată halba de dușcă. Imediat mi se comandă alta: oamenii ăștia știu ce datorează unui ostaș. Acum discută ce va trebui să anexăm. Directorul cu lanț de fier la ceasornic cere cel mai mult: toată Belgia, regiunile carbonifere ale Franței și hălci mari din Rusia. Dă și motive precise pentru care e necesar să avem toate astea, și e intransigent pînă cînd toți ceilalți sînt la unison cu el. Apoi se pornește să explice unde ar trebui să înceapă străpungerea frontului din Franța și, între timp, mi se adresează mie:

— Păi, să vă mai mișcați oleacă voi cei de-acolo, că ne-am săturat de veșnicul vostru război de poziții. Scoateți-i din tranșee, ce naiba! că atunci o să se facă și pace.

Îi răspund că după părerea noastră o străpungere a frontului e imposibilă. Cei de dincolo au prea multe rezerve. Afară de asta, războiul e cu totul altfel decît așa cum și-l închipuie lumea.

El mă privește peste umăr și-mi demonstrează că nu mă pricep.

— Sigur! zice el. Din punctul de vedere al fiecărui soldat în parte. Dar e vorba de întregul complex. Și dumneata nu poți judeca asta. Nu vezi decît micul du-

mitale sector și de aceea nu ai perspectivă. Îți faci datoria, îți pui viața în primejdie, asta-i foarte onorabil — fiecare dintre voi ar merita Crucea de fier — dar înainte de toate trebuie străpuns frontul inamic din Flandra și apoi respinse trupele în jos.

Gîfîie și-și netezește barba :

— Trebuie respinse fără milă, de sus în jos. Și apoi spre Paris !

Aș dori să știu cum își imaginează asta — și golesc a treia halbă. Imediat îmi comandă încă una.

Dar nu mai stau. La plecare, directorul îmi vîră cîteva țigări în buzunar și-mi urează drum bun, dîndu-mi o palmă amicală :

— Toate cele bune ! Să sperăm că în curînd o să auzim ceva mai de soi din partea voastră.

*

Altfel mi-am închipuit concediul. Acum un an, a și fost altfel. Probabil că eu m-am schimbat de atunci. Între azi și anul trecut e o prăpastie. Anul trecut nu cunoscusem încă războiul, fusesem în sectoare mai liniștite. Astăzi bag de seamă că, fără să știu, mi s-a scîlciat sufletul. Nu-mi mai găsesc loc aici ; e o lume străină. Unii întreabă, alții nu întreabă, și acestora li se citește pe față că sînt mîndri de atitudinea lor ; ba uneori spun chiar, cu aerul lor de oameni înțelegători, că nu se poate vorbi despre asemenea lucruri. Și sînt foarte încrezuți pe chestia asta.

Cea mai mare plăcere pentru mine e să stau singur ; atunci nu mă supără nimeni. Căci toți revin mereu la același refren : ce rău merge, ce bine merge ; unuia i se pare într-un fel, celuilalt altminteri — și într-o clipă ajung la preocupările care alcătuiesc existența lor. Cu siguranță că, pe vremuri, am fost și eu așa, dar acum nu mai găsesc nici un contact cu viața asta.

Oamenii vorbesc prea mult. Au griji, teluri, năzuințe ; eu însă nu le pot concepe ca dînșii. Uneori zăbovesc cu unul dintre ei în grădinița restaurantului și caut să-i explic că, în definitiv, principalul este să stai liniștit. Ei înțeleg, firește ; mă aprobă, sînt de acord, da

numai cu vorba — numai cu vorba, din păcate! —; simt justețea celor spuse de mine, însă numai pe jumătate; restul ființei lor e în altă parte, sînt împrăștiați; nici unul nu simte un lucru cu toate fibrele inimii; de altfel nici eu nu pot exprima bine ceea ce gîndesc.

Cînd îi văd așa, în odăile lor, în birourile lor, în profesiunile lor, simt o atracție irezistibilă către toate astea, doresc să fiu și eu în mijlocul lor și să uit războiul; dar imediat mă dezgustă, e o lume prea strîmtă; cum poate umple ea viața cuiva? Ar trebui sfărîmată; căci e oare cu putință să se desfășoare astfel, cînd în clipa asta, pe front, schijele țiuie deasupra pîlniilor, iar rachetele luminoase suie spre cer, cînd răniții sînt cărați pe foi de cort, iar camarazii se lipesc de pereții tranșeelor? Sînt altfel de oameni aici, oameni pe care nu-i pot înțelege, pe care-i invidiez și-i disprețuiesc. Gîndul îmi zboară la Kat și la Albert și la Müller și la Tjaden — ce-or fi făcînd acum? Sînt poate la cantină sau poate că înoată — peste cîteva zile trebuie să plece din nou în primele linii.

*

În camera mea, îndărătul mesei, e o canapea de piele cafenie. Mă așez pe ea.

Pe pereți sînt prinse cu pioneze o mulțime de poze pe care le-am decupat pe vremuri din reviste. Printre ele, cărți poștale și desene care mi-au plăcut. În colț e o sobiță de fier. Pe peretele din față, etajera cu cărțile mele.

În camera asta am trăit înainte de a fi soldat. Cărțile le-am cumpărat treptat cu banii agonisiți din meditații. Multe dintre ele, de la anticari; toți clasicii, bunăoară; un volum legat în coperte de carton și îmbrăcat în pînză albastră costa o marcă și douăzeci de pfeningi. Pe clasici i-am cumpărat în ediții complete, căci eram conștiincios: nu-mi surîdeau „operele alese"; n-aveam încredere că editorii au selecționat ce e mai bun; de aceea cumpăram numai operele complete. Le-am citit cu cea mai onestă rîvnă, dar cele mai multe nu m-au prea entuziasmat. În schimb, prețuiam cărțile celelalte, cele moderne, care erau firește și mult mai scumpe. Pe

unele dintre ele nu le-am obținut în mod cinstit : le-am împrumutat de la alții și nu le-am mai dat înapoi, pentru că nu mă puteam despărți de ele.

Un raft al etajerei e plin cu cărți de școală. Nu prea sînt cruțate ; se vede că-s răscitite ; unele pagini lipsesc, au fost smulse, se știe pentru ce scopuri. Iar jos pe etajeră sînt îngrămădite caiete, hîrtii și scrisori, desene și încercări literare.

Aș vrea să retrăiesc în minte epoca de atunci ; că doar a rămas în odaie, o simt numaidecît, pereții au păstrat-o. Țin mîinile pe rezemătoarea canapelei ; mă fac mai comod și-mi trag și picioarele sus ; acum stau confortabil într-un colț al canapelei, în brațele ei. Ferestruica e deschisă și-mi arată imaginea familiară a străzii, cu turnul înalt al bisericii în fund. Cîteva flori sînt pe masă. Tocuri, creioane, o scoică servind drept presor de hîrtii, vechea călimară — aici nu s-a schimbat nimic.

Așa o să fie și după terminarea războiului, dacă voi avea noroc să mă întorc pentru totdeauna acasă. Ca și acum o să stau aici, o să-mi privesc odaia și o să aștept.

Sînt tulburat ; dar n-aș vrea să fiu, căci nu-i bine. Aș dori mult să simt din nou extazul, impulsul acela violent și nedefinit, ca odinioară cînd mă apropiam de cărțile mele. Aș dori ca vîntul dorințelor, care se desprindea din spinările colorate ale cărților, să mă cuprindă din nou, să topească blocul greu și amorf de plumb ce zace undeva în străfundurile mele și să-mi trezească din nou nerăbdarea, bucuria înaripată pentru lumea gîndirii — să-mi readucă pierduta sete de acțiune a tinereții.

Stau și aștept.

Îmi amintesc că trebuie să mă duc la mama lui Kemmerich ; l-aș putea vizita și pe Mittelstaedt, e desigur la cazarmă. Mă uit pe fereastră — la capătul străzii însorite se profilează vag și estompat un șir de coline care se transformă îndată într-o zi luminoasă de toamnă, în care stau la foc și, împreună cu Albert și Kat, mănînc cartofi copți în coajă.

Dar nu vreau amintirea asta și-o șterg din minte. Vreau ca acum odaia să vorbească, să mă prindă în mrejele ei și să nu-mi mai dea drumul ; vreau să simt

că aici mi-e locul și să aud totul, pentru ca atunci cînd mă voi întoarce pe front să știu că războiul se scufundă și piere de îndată ce apare valul întoarcerii acasă, că-i dus pentru totdeauna și nu ne mai macină, că n-are altă putere asupra noastră decît pe cea exterioară!

Cotoarele cărților stau lipite unele de altele. Le știu pe toate și-mi amintesc cum le-am așezat în rafturi. Le rog din ochi: Vorbiți-mi — primiți-mă — primește-mă înapoi, viață de odinioară — tu cea atît de frumoasă, cea atît de lipsită de griji — primește-mă din nou!

Aștept — aștept.

Imagini se perindă; dar nici una nu rămîne; sînt numai umbre și amintiri.

— Nimic — nimic.

Neliniștea mea sporește.

O senzație îngrozitoare de înstrăinare se naște subit în mine. Nu mai pot găsi drumul înapoi, sînt mazilit; oricît implor și mă străduiesc, nimic nu se mișcă; sînt nesimțitor și trist, ca un osîndit, și trecutul îmi întoarce spatele. Totodată mă tem să-l invoc cu prea multă stăruință, pentru că nu știu ce-ar putea să se întîmple. Sînt ostaș — la asta trebuie să mă mărginesc.

Mă ridic obosit și mă uit pe fereastră. Apoi iau o carte și o frunzăresc pentru a citi ceva. Dar o pun la o parte și aleg alta. În asta sînt pasaje subliniate. Caut, răsfoiesc, iau alte volume. Am acum un maldăr întreg lîngă mine. Alte cărți li se alătură, din ce în ce mai repede — hîrtii, caiete, scrisori.

Stau mut în fața lor. Ca în fața unui tribunal.

Abătut.

Vorbe, vorbe, vorbe — nu ajung pînă la mine.

Încet pun cărțile la loc, în golurile rămase.

S-a sfîrșit.

Îngîndurat, ies din odaie.

*

Totuși nu mă dau încă bătut. În camera mea, ce-i drept, nu mai intru, dar mă mîngîi cu gîndul că un șir scurt de zile nu trebuie să însemne neapărat un sfîrșit. Pentru asta voi avea și după aceea — mai tîrziu — timp

destul, ani de zile. Deocamdată mă duc la cazarmă să-l văd pe Mittelstaedt. Stăm în camera lui ; aerul de cazarmă nu-mi place, dar sînt obișnuit cu el.

Mittelstaedt îmi servește o noutate care mă electrizează : Kantorek a fost mobilizat ca glotaș [1].

— Închipuiește-ți, zice scoțînd cîteva țigări bune. Vin aici de la lazaret și primul peste care dau este el. Îmi întinde mîna și orăcăie : „Ia te uită ! Mittelstaedt ! Ce mai faci ?“ Îl măsor cu niște ochi cît roata carului și răspund : „Glotașe Kantorek, serviciul e serviciu și rachiul e rachiu ; asta ar trebui s-o știi dumneata mai bine ca oricine. Ia poziția de drepți cînd vorbești cu un superior“. Trebuia să-i vezi mutra ! Un amestec de castravete în oțet și obuz neexplodat. Puțin dezorientat, a încercat după aceea încă o dată să se bată pe burtă cu mine. Atunci l-am zgîlțîit ceva mai tare. Văzînd așa, a pus în bătaie bateria lui cea mai grea și m-a întrebat confidențial : „Țineți să vă aduc la cunoștință că aveți de dat un examen pentru verificarea cunoștințelor ?“ Voia să-mi aducă aminte, înțelegi ? Atunci m-am înfuriat și i-am adus și eu aminte : „Glotașe Kantorek, acum doi ani ne-ai împuiat capul pînă ce ne-am dus cu toții la centrul de recrutare ; printre noi se afla și Joseph Behm, care nu prea voia să meargă. Și Joseph Behm a căzut cu trei luni înainte de data cînd ar fi trebuit să fie mobilizat. Dacă nu erai dumneata, scăpa pînă atunci. Și-acum la stînga-mprejur ! Mai vorbim noi“. Mi-a fost ușor să fiu mutat la compania lui. Cel dintîi lucru a fost să-l duc la magazie și să-i procur un echipament boboc. O să-l vezi îndată.

Coborîm în curte. Compania e aliniată. Mittelstaedt comandă „pe loc repaus“ și inspectează.

Deodată îl zăresc pe Kantorek și abia îmi pot ține rîsul. Poartă un fel de redingotă dintr-o stofă albastră, foarte spălăcită. Pe spate și la mîneci are petice mari, de culoare mai închisă. Haina aceasta trebuie să fi fost cîndva a unui uriaș. Cu atît mai scurți îi sînt pantalonii negri, tociți ; îi ajung abia pînă la jumătatea pulpei. Dimpotrivă, bocancii sînt foarte spațioși, niște încălțări

[1] Soldat din rezervele armatei (n.r.)

străbune, tari ca fierul, cu vîrfurile îndoite în sus și, după moda veche, de încheiat cu șireturi într-o parte. În schimb, boneta e prea mică, o tichiuță ca vai de lume. îngrozitor de soioasă. Aspectul general e jalnic.

Mittelstaedt se oprește în fața lui.

— Glotașe Kantorek, ăștia-s nasturi lustruiți ? N-ai să înveți niciodată ? Insuficient, Kantorek, insuficient...

Exult de plăcere înlăuntrul meu. Exact așa îl dojenea Kantorek pe Mittelstaedt la școală, exact cu același ton : „Insuficient, Mittelstaedt, insuficient !"

Mittelstaedt continuă să-l mustruluiască :

— Uită-te la Boettcher și ia-ți exemplu de la el. Ai avea ce învăța.

Nu-mi vine a crede. E și Boettcher aici, Boettcher, portarul școlii noastre ! Și tocmai el e dat ca exemplu ! Kantorek mă săgetează cu o privire de parcă ar vrea să mă înghită. Eu însă îi rînjesc candid drept în față, ca și cînd nici nu l-aș cunoaște.

Ce mutră neroadă are cu tichiuța și cu uniforma lui ! Și o stîrpitură ca asta ne băga pe vremuri în sperieți cînd trona pe catedră și ne împungea cu vîrful creionului la verbele neregulate franțuzești, cu care tot n-am avut ce face mai tîrziu în Franța. Nu sînt nici doi ani de atunci, și iată-l acum pe glotașul Kantorek despuiat de vrajă, cu genunchii strîmbi și brațele ca niște toarte de oală, cu nasturii prost lustruiți și într-o ținută caraghioasă, un soldat imposibil. Nu-l mai pot asocia cu imaginea amenințătoare de pe catedră, și grozav aș vrea să știu ce voi face cînd prăpăditul ăsta va avea din nou dreptul să mă întrebe pe mine, deșcă veche : „Baumer, care este imperfectul verbului *aller* [1] ?"

Deocamdată Mittelstaedt îi pune pe soldați să se răspîndească în trăgători. Pe Kantorek îl numește, binevoitor, șef de grupă.

Bunăvoința asta își are însă rostul ei. La exercițiile de răspîndire în trăgători, șeful de grupă trebuie să fie totdeauna cu douăzeci de pași în fața grupei, iar cînd se comandă „Înapoi-marș !" linia de trăgători face pe loc

[1] A merge (fr.) (n.t.).

la stînga-mprejur, pe cînd șeful grupei, care se pomenește deodată cu douăzeci de pași în spatele liniei de trăgători, trebuie să se năpustească în galop, ca să ajungă din nou cu douăzeci de pași în fața grupei. Asta face laolaltă patruzeci de pași în galop marș-marș. Dar abia a ajuns, că se și comandă „Înapoi-marș !“ și șeful grupei trebuie să gonească acum alți patruzeci de pași, de data asta în direcția opusă. Astfel grupa execută confortabil doar cîte o întoarcere și cîțiva pași, pe cînd șeful grupei se fîțîie încoace și încolo ca o băsică într-o căldare. Și totul se desfășoară după una dintre faimoasele rețete ale lui Himmelstoss.

Kantorek nu se poate aștepta la altceva din partea lui Mittelstaedt, pe care l-a împiedicat odată să promoveze clasa, și Mittelstaedt ar fi un idiot să nu profite de această ocazie admirabilă, înainte de a se întoarce pe front. Parcă mori mai ușor, după ce cazarma ți-a oferit o asemenea șansă.

Deocamdată, Kantorek o zbughește încoace și încolo ca un mistreț hăituit. După cîtva timp Mittelstaedt comandă încetarea, și acum începe exercițiul atît de important al tîrîtului pe jos. Pe genunchi și în coate, cu arma în poziție reglementară, Kantorek își strecoară divinul trup prin nisip, foarte aproape de noi. Gîfîie zgomotos, și gîfîitul lui e muzică pentru urechile noastre.

Mittelstaedt îl îmbărbătează, consolîndu-l pe glotașul Kantorek cu citate din repertoriul profesorului Kantorek :

— Glotașe Kantorek, avem fericirea să trăim într-o epocă măreață ; trebuie deci să ne adunăm toate puterile și să înfruntăm uneori și cîte un neajuns.

Kantorek scuipă o bucată murdară de lemn, ce i-a intrat între dinți, și asudă.

Mittelstaedt se apleacă peste el și-i suflă pe un ton patetic și insinuant :

— Iar din pricina unor fleacuri să nu uităm niciodată grandioasele clipe prin care trecem, Kantorek !

Mă mir că nu-l văd pe Kantorek plesnind cu zgomot, mai ales că acum urmează ora de gimnastică, la care Mittelstaedt îl imită sublim, apucîndu-l de turul panta-

lonilor cînd e agățat de bara fixă, și-i trece bărbia peste stinghie, îndopîndu-l în același timp cu precepte bine simțite. Exact așa a procedat și Kantorek pe vremuri cu el.

După aceea se distribuie sarcinile următoare.

— Kantorek și Boettcher, după pîine! Luați și căruciorul cu voi.

Cîteva minute mai tîrziu, cei doi pornesc cu cărucior. Kantorek, furios, își ține capul în piept. Portarul e mîndru, pentru că are o treabă ușoară.

Manutanța e la celălalt capăt al orașului. Cei doi trebuie să străbată deci toată urbea dus și întors.

— Asta o fac de cîteva zile, rînjește Mittelstaedt. Sînt oameni care au și început să-i aștepte, ca să-i vadă cînd trec.

— Splendid! exclam eu. Și nu s-a plîns niciodată?

— A încercat! Dar comandantul nostru a izbucnit într-un hohot de rîs homeric cînd a auzit despre ce e vorba. Nu poate înghiți dascălii de școală. Și, afară de asta, mă am bine cu fiica lui.

— O să te trîntească la examen.

— Mă doare-n cot! răspunde Mittelstaedt flegmatic. De altfel, reclamația lui a fost inutilă, pentru că am putut dovedi că are de obicei sarcini ușoare.

— N-ai putea să-l freci odată în lege, ca să scoți tot untul din el? întreb eu.

— Prea e nătîntoc ca să merite așa ceva, răspunde Mittelstaedt cu superioritate și mărinimie.

*

Ce este permisia? O nesiguranță care face ca după aceea toate să fie mult mai dificile. Chiar din primele zile simți clipa despărțirii. Mama mă privește mută — numără ceasurile, știu; în fiecare dimineață e tristă. Încă o zi mai puțin! Rănița mi-a ascuns-o undeva; nu vrea s-o vadă, ca să nu-și amintească.

Ceasurile zboară repede cînd te frămîntă gîndurile. Mă smulg din vîltoarea lor și o însoțesc pe soră-mea. Se duce la abator să cumpere cîteva kilograme de oase. Asta e o mare favoare, și încă din zori oamenii se așază

la coadă ca să obțină cele cîteva ciolane. Unii leșină acolo.

Noi n-avem noroc. După ce-am așteptat cu schimbul trei ceasuri, coada se împrăștie. Oasele s-au isprăvit.

Bine măcar că-mi primesc eu rația mea. Din ea îi aduc și mamei și, în felul acesta, avem cu toții o hrană mai substanțială.

Tot mai grele devin zilele, tot mai triști ochii mamei. Încă patru zile. Trebuie să mă duc la mama lui Kemmerich.

*

Nu, asemenea lucruri nu se pot scrie. Femeia aceasta care plînge cu hohote și tremură, care mă zgîlțîie și se răstește la mine : „De ce trăiești tu, dacă el e mort ?“, care mă scaldă în lacrimile ei și strigă : „De ce-ați mai venit pe lume, copii ca voi...“, care se prăbușește pe un scaun și mă întreabă printre sughițuri : „L-ai văzut ? L-ai mai văzut ? Cum a murit ?“

Îi spun că a fost lovit de un glonț în inimă și a murit numaidecît. Dar ea se uită la mine și se îndoiește :

— Minți. Știu eu mai bine. Am simțit cît de greu a murit. I-am auzit glasul, și în fiecare noapte am trăit spaimele lui. Spune-mi adevărul ; vreau să-l știu, trebuie să-l știu.

— Nu, îi răspund, am fost lîngă el. A murit imediat.

Ea mă roagă cu glasul strivit :

— Spune-mi. Trebuie. Știu că vrei să mă consolezi cu vorbele tale, dar nu vezi că mă chinuiești mai rău decît dacă mi-ai spune adevărul ? Nu pot suporta nesiguranța ; spune-mi cum a fost, oricît de groaznic ar fi. Tot e mai bine decît ceea ce mi-aș închipui eu.

N-am să-i spun niciodată ; mai degrabă să mă toace de viu. O deplîng, dar îmi face impresia că-i și puțin cam proastă. De ce nu-i ajunge ce i-am spus ? Kemmerich e mort și rămîne mort, indiferent dacă știe ori nu știe ea cum a murit. Cînd ai văzut atîția morți, nu mai poți înțelege o asemenea revărsare de durere pentru unul singur. Spun deci pe un ton destul de nerăbdător :

— A murit imediat. Nici n-a simțit. Fața îi era liniștită de tot.

Ea tace. Apoi întreabă tărăgănat :

— Ai putea să juri ?

— Da.

— Pe tot ce ai mai sfînt ?

O, Doamne, ce mai am eu sfînt ? Lucrurile astea se schimbă repede la noi.

— Da, a murit imediat.

— Să nu te mai întorci niciodată acasă, dacă ai mințit ?

— Să nu mă mai întorc niciodată, dacă n-a murit pe loc.

Aș mai lua și nu știu cîte altele pe seama mea. Dar acum se pare că mă crede. Suspină și plînge îndelung. Îmi cere să-i spun cum s-a întîmplat și ticluiesc o poveste pe care aproape că o cred și eu acum.

Cînd să plec, mă sărută și-mi dăruiește o fotografie a lui. E în uniformă de recrut, rezemat de o masă rotundă cu picioare din crengi necojite de mesteacăn. Îndărăt, ca fundal, e pictată o pădure. Pe masă se află un țap de bere.

*

Ultima seară acasă. Toți sînt tăcuți. Mă culc devreme, iau pernele în mînă, le string la piept și-mi cufund capul în ele. Cine știe dacă voi mai dormi vreodată într-un asemenea pat moale !

Mama intră, mai tîrziu, în camera mea. Crede că dorm, și eu rămîn nemișcat, ca și cînd aș dormi de-adevăratelea. Să vorbim, să stăm treji unul lîngă altul, ar fi prea greu.

Șade lîngă mine pînă spre dimineață, cu toate că are dureri și uneori se chircește. La urmă nu mai pot rezista și mă prefac că mă trezesc din somn.

— Du-te de te culcă, mămico ; o să răcești aici.

Ea răspunde :

— De dormit, o să am timp destul și după aia.

Mă ridic în capul oaselor :

— Păi, nu plec imediat pe front, mămico. Trebuie să stau mai întîi patru săptămîni în cantonament. Și de-acolo poate să mă mai reped într-o duminică pe-aici.

Ea tace. Apoi întreabă în șoaptă :

— Ți-e tare frică ?

— Nu, mamă.

— Voiam să-ți mai spun ceva : Păzește-te de femei în Franța. Sînt stricate.

Ah, mamă, mamă ! Pentru tine am rămas copil — de ce nu pot să pun capul în poala ta și să plîng ? De ce trebuie să fiu eu totdeauna cel tare și cumpănit ? Aș vrea să plîng și eu odată și să fiu mîngîiat, că doar nici nu sînt mai mult decît un copil : în șifonier atîrnă încă pantalonașii mei de pușlan. E atît de puțin timp de atunci — de ce a trecut ?

Cît pot de liniștit îi spun :

— Acolo unde sîntem noi, mamă, nu există femei.

— Și să fii cu băgare de seamă pe front, Paul.

Ah, mamă, mamă ! De ce nu te iau acum în brațe ca să murim împreună ! Ce ființe nenorocite sîntem !

— Da, mamă, o să fiu cu băgare de seamă.

— Am să mă rog în fiecare zi pentru tine, Paul.

Ah, mamă, mamă ! Hai să ne ridicăm și să pornim înapoi de-a lungul anilor, pînă cînd toată ticăloșia asta nu va mai atîrna deasupra noastră și vom fi iarăși numai noi doi, tu și cu mine, mamă !

— Poate că vei reuși să te aranjezi în vreun loc unde-i mai puțin primejdios.

— Da, mamă, s-ar putea să fiu dat la bucătărie ; n-ar fi exclus.

— Primește orice și lasă-i pe ceilalți să vorbească...

— Nu mă sinchisesc eu de asta, mamă.

Oftează. Fața ei e ca o lumină albă în întuneric.

— Acum trebuie să te duci la culcare, mamă.

Nu răspunde. Cobor din pat și-i pun pătura pe umeri. Se reazămă de brațul meu ; are dureri. Așa o duc în odaia cealaltă. Cîteva minute mai zăbovesc la dînsa.

— Dar trebuie să te faci și tu sănătoasă, mamă, pînă cînd mă întorc eu.

— Da, da, băiatul meu.

— Să nu-mi mai trimiteți nimic, mamă. Avem des-

tulă mîncare pe front. Și vouă vă prinde mai bine aici.

Ce biată înfățișare are în patul ei, ea care mă iubește mai mult decît orice pe lume ! În momentul cînd dau să plec, îmi spune repede :

— Ți-am mai făcut rost de două perechi de indispensabili. Sînt buni, de lînă. Au să-ți țină cald. Să nu uiți să-i iei.

Ah, mamă ! Știu cît trebuie să te fi zbătut pentru aceste două perechi de indispensabili, la cîte cozi vei fi stat, cît vei fi alergat, la cîți vei fi cerșit ! Ah, mamă, mamă, cum se poate să fiu silit să plec de lîngă tine ; cine, în afară de tine, are vrun drept asupra mea ? Sînt încă aici, iar tu ești colea, în pat ; avem să ne spunem atît de multe și nu vom izbuti niciodată.

— Noapte bună, mamă.

— Noapte bună, băiatul meu drag.

Odaia e în întuneric. Răsuflarea mamei pîlpîie ca un du-te-vino, încoace și încolo. Ceasornicul își deapănă tic-tacul. Afară, pe la ferestre, vîjîie vîntul. Castanii foșnesc.

În vestibul mă poticnesc de raniţa mea, care e gata împachetată pentru că mîine trebuie să plec dis-de-dimineață.

Îmi muşc pernele, încleștez pumnii de barele de fier ale patului. Nu trebuia să vin aici. Am fost nepăsător și adeseori abătut pe front ; n-am să mai pot fi niciodată. Am fost ostaș și acum nu mai sînt decît îndurerat — de mine, de mama mea, de tot ce-i atît de trist și atît de nesfîrșit.

Nu trebuia să plec în permisie.

VIII

Barăcile cantonamentului din cîmpie îmi sînt bine cunoscute. Aici i-a făcut Himmelstoss lui Tjaden educația. Dintre oameni, însă, nu mai cunosc aproape pe nimeni ; totul s-a schimbat, ca de obicei. Doar pe cîțiva i-am văzut pe vremuri, în treacăt.

Serviciul mi-l fac ca un automat. Seara mă duc aproape totdeauna la căminul soldaților, unde se găsesc reviste pe care nu le citesc ; e însă și un pian acolo ; îl deschid uneori și cînt. Două fete servesc ; una dintre ele e tînără.

Cantonamentul e împrejmuit cu garduri înalte de sîrmă. Cînd venim tîrziu de la căminul soldaților, trebuie să avem bilet de voie. Cine se are bine cu santinela, se strecoară bineînțeles și fără.

Între tufe de ienupăr și păduri de mesteceni, facem în fiecare zi instrucție de companie. E suportabil dacă nu ni se cere mai mult. Alergi drept înainte, te arunci la pămînt, și răsuflarea ta încovoaie tijele și florile bălăriilor. Nisipul străveziu, alcătuit din nenumărate grăunțe minuscule văzute de aproape, e curat ca într-un laborator. Ai ciudata tentație de a-ți cufunda mîna în el.

Dar cel mai frumos lucru sînt pădurile cu lizierele lor de mesteceni. Își schimbă culoarea din clipă în clipă. Acum, bunăoară, trunchiurile strălucesc în albul cel mai orbitor, iar printre ele, mătăsos și aerian, plutește verdele-pastel al frunzișului ; în momentul următor totul se transformă într-un albastru opalin, care se prelinge argintiu dinspre lizieră și topește verdele ; dar într-un loc se închide brusc și devine aproape negru cînd un nor

acoperă soarele. Şi umbra lui aleargă ca o stafie de-a lungul trunchiurilor acum livide, şi mai departe, peste cîmp, pînă în zare. Între timp mestecenii scînteiază din nou ca nişte steaguri de sărbătoare cu beţe albe, pe care le încununează pîrjolul frunzişului roşu-auriu, acum.

Mă pierd uneori atît de mult în jocul acesta de gingaşe lumini şi umbre transparente, încît aproape că nu mai aud comenzile ; cînd eşti singur, începi să observi şi să îndrăgeşti natura, iar eu aici nu am multe cunoştinţe şi nici nu le doresc peste măsura obişnuită. Prea ne cunoaştem puţin, ca să facem altceva decît să stăm la taifas, iar seara să jucăm cărţi.

Lîngă barăcile noastre, se află lagărul cel mare de prizonieri ruşi. E despărţit de noi, ce-i drept, prin îngrădituri de sîrmă ; totuşi, prizonierii reuşesc să pătrundă în cantonamentul nostru. Sînt foarte sfioşi şi speriaţi, măcar că mulţi dintre ei au bărbi şi sînt nişte adevărate matahale, ceea ce îi face să semene cu nişte bernardini bătuţi şi umiliţi.

Dau tîrcoale barăcilor noastre şi caută prin lăzile de gunoi. E uşor de închipuit ce găsesc în ele. Hrana noastră e şi aşa pe sponci şi mai ales proastă ; ni se dau napi tăiaţi în şase şi fierţi în apă, cotoare de morcovi cu glodul pe ele ; cartofii pătaţi sînt mari delicatese, iar apogeul îl reprezintă supa slabă de orez, în care se zice că plutesc zgîrciuri de vacă, tăiate bucăţele, dar tăiate atît de mărunt că nu le mai găseşte nimeni.

Cu toate astea mîncăm tot, firește. Dacă vreunul dintre noi e într-o zi atît de bogat încît nu trebuie să-şi lingă farfuria, alţi zece sînt totdeauna gata să ia ce i-a rămas. Numai resturile pe care lingura nu le mai poate rîcîi sînt muiate în apă şi aruncate cu lăturile în lăzile de gunoi. La ele se mai adaugă uneori cîteva cozi de napi, felioare de pîine mucegăită şi tot felul de murdării.

Apa aceasta chioară, tulbure, soioasă e ţinta prizonierilor. Ei o scot lacomi din lăzile împuţite şi o duc cu ei sub bluze.

E ciudat să vezi atît de aproape pe aceşti duşmani ai noştri. Au feţe care te pun pe gînduri, feţe cumsecade

de țărani, frunți late, nasuri late, buze late, mîini late, părul ca lîna. Ar trebui folosiți la arat, la cosit și la culesul merelor. Par chiar mai blajini decît țăranii noștri frizoni.

E trist să le vezi mișcările cînd cerșesc un pic de mîncare. Sînt cu toții foarte slabi, căci li se dă exact cît trebuie ca să nu moară de foame. Noi înșine nu primim nici pe departe cît s-ar cuveni, ca să ne săturăm. Ei au dizenterie și, cu priviri speriate, unii ne arată pe furiș colțuri de cămașă mînjită de sînge. Spinările, grumazurile le sînt gîrbovite, genunchii îndoiți ; ochii cată pieziș, de jos în sus, atunci cînd întind mîna și, cu puținele cuvinte pe care le știu, cerșesc — cerșesc cu glasurile lor line și molcome de bas, care amintesc sobe calde și odăi de țară.

Sînt indivizi care-i lovesc cu picioarele și-i trîntesc la pămînt ; dar de aștia avem puțini. Cei mai mulți nu le fac nimic, nici nu se uită la ei. Cîteodată, ce-i drept, cînd sînt prea decăzuți, te cuprinde furia și le arzi una. Încaltea de n-ar avea asemenea priviri — cîtă jale Doamne, poate sălășlui în două globulețe atît de mici încît pot fi acoperite cu un singur deget : ochii !

Seara vin în barăci și fac schimb : tot ce posedă mai de preț dau pentru pîine. Și uneori reușesc, căci au cizme bune, pe cînd ale noastre sînt proaste. Pielea cizmelor lor cu carîmbi înalți e minunat de moale, ca iuftul. Feciorii de țărani de la noi, cărora li se trimite de acasă untură, își pot permite să le ia. Prețul unei perechi de cizme este de aproximativ două pînă la trei pîini, sau de o pîine și un cîrnat uscat nu prea mare.

Dar aproape toți rușii au dat de mult lucrurile ce le aveau. Poartă acum țoale mizerabile și caută să facă schimb cu mici sculpturi în lemn și cu obiecte confecționate de ei din schije de obuz și din spărturi de inele de aramă. Lucrurile acestea nu le produc, bineînțeles, prea mult, deși n-au fost ușor de lucrat — dar ei le dau și pentru cîteva felii de pîine. Țăranii noștri sînt încăpățînați și șireți cînd se tocmesc. Îi țin rusului bucata de pîine, sau cîrnatul, atît de multă vreme sub nas, pînă ce nefericitul îngălbenește de poftă și dă ochii peste cap ; atunci nu-i mai pasă de nimic altceva. Prada cîș

tigată e împachetată apoi de țărani cu toată încetineala de care sînt capabili ; după aceea scot din buzunar briceagul lor cel gros, taie pentru ei înșiși, domol și tacticos, o felie zdravănă de pîine din merindele de acasă și, la fiecare îmbucătură, cîte o bucată din gustosul cîrnat uscat, și se ospătează, drept recompensă pentru buna afacere realizată. E de-a dreptul provocator felul lor de a se înfrupta și mare poftă ai avea să le trăsnești cîteva în scăfîrlie. Rareori împart cu alții. De altfel ne și cunoaștem prea puțin.

*

Sînt adeseori de santinelă la ruși. În întuneric văd umbrele lor mișcîndu-se, ca niște berze bolnave, ca niște păsări mari. Vin foarte aproape de rețea și-și lipesc fețele de sîrma împletită, înfigîndu-și degetele, aidoma unor gheare, printre ochiuri. Uneori stau mulți unii lîngă alții. Și trag în piept vîntul ce vine de pe cîmp și din păduri.

Rareori vorbesc, dar și atunci numai cîteva cuvinte. Sînt mai umani și — parcă îmi vine a crede — mai înfrățiți unii cu alții decît noi. Dar asta este poate numai din pricină că se simt mai nefericiți decît noi. Și totuși, în fond, pentru ei războiul s-a sfîrșit. Deși nici să-ți duci zilele, așteptînd dizenteria, nu e viață.

Glotașii care-i păzesc spun că la început au fost mai dezghețați. Aveau — cum e cam peste tot — raporturi sexuale între ei și se pare că de multe ori s-au produs încăierări cu pumnii și cu cuțitele. Acum, însă, sînt cu totul îndobitociți și nepăsători ; cei mai mulți nici măcar onanie nu mai fac — atît de grozav au slăbit — cu toate că în alte locuri flagelul acesta e atît de răspîndit că-l practică barăci întregi.

Stau îngrămădiți în dosul rețelei ; cîteodată unul se îndepărtează clătinîndu-se, dar nu trece mult și altul îi ia locul. Cei mai mulți sînt tăcuți ; doar cîte unul cerșește cartonul unei țigări fumate.

Le văd siluetele negre. Bărbile le fîlfîie în vînt. Nu știu decît că sînt prizonieri, și tocmai asta mă tulbură. Viața lor e anonimă și fără nici o vină ; dacă aș ști mai

multe despre ei, cum îi cheamă, cum trăiesc, ce nădăjduiesc, ce-i doare, emoția mea ar avea un sens și s-ar putea transforma în comptimire. Acum însă nu ghicesc în ei decît durerea creaturii, înspăimîntătoarea melancolie a vieții și neîndurarea oamenilor.

Un ordin a făcut din aceste făpturi blajine dușmanii noștri ; tot un ordin i-ar putea schimba în prieteni. La o masă oarecare se semenează un act de către cîțiva inși pe care nu-i cunoaște nimeni dintre noi, și ani de zile ținta noastră de căpetenie e să săvîrșim fapte care altminteri întîmpină disprețul întregii lumi și sînt supuse celor mai grele pedepse. Cine ar mai putea semna asemenea acte, dacă i-ar vedea pe oamenii tăcuți de aici, cu fețele lor de copii și cubărbile lor de apostoli ? Fiecare subofițer este față de recrut, fiecare profesor de liceu față de elev, un dușman mai aprig decît ne sînt ei nouă. Și totuși, am trage din nou în ei și ei în noi, dacă ar fi liberi.

Mă cuprinde spaima ; nu se cade să merg mai departe cu asemenea gînduri. Drumul acesta duce în prăpastie. N-a venit încă ziua, dar ideea nu trebuie s-o uit ; trebuie s-o păstrez, s-o încui undeva, pînă după terminarea războiului. Inima îmi ropotește : oare asta să fie ținta, fapta cea mare, fapta unică la care m-am gîndit în tranșee, pe care am căutat-o ca supremă posibilitate de a exista după această catastrofă a întregii omeniri ; oare ea să fie menirea vieții de după război, vrednică de anii de groază pe care i-am trăit ?

Scot țigările din buzunar, le rup în două și le dau rușilor. Ei se înclină și le aprind. Pe cîteva chipuri licăre acum punctișoare roșii. Sînt liniștitoare ; arată ca ferestruicile caselor întunecate de țară, îndărtul cărora bănuiești un refugiu.

*

Zilele se scurg. Într-o dimineață cețoasă e îngropat încă un rus ; mor acum aproape zilnic cîțiva. Sînt tocmai de gardă cînd îl înmormîntează. Prizonierii cîntă un cor ; îl cîntă pe mai multe voci, dar parcă nu sînt voci, parcă ar fi o orgă ce răsună de departe de pe cîmp

Îngropăciunea se face repede.

Seara se adună din nou îndărătul rețelei și vîntul adie către ei dinspre pădurile de mesteceni. Stelele sînt reci.

Cunosc acum pe cîțiva dintre ei, care vorbesc destul de bine nemțește. În mijlocul lor e un muzicant care spune că a fost violonist la Berlin. Cînd vede că știu să cînt puțin la pian, își aduce vioara și cîntă. Ceilalți se așază și se reazemă cu spinarea de rețea. Violonistul stă în picioare și cîntă ; uneori are expresia împăienjenită pe care o vedem la unii violoniști, atunci cînd închid ochii ; apoi își leagănă iarăși instrumentul în ritm și-mi zîmbește.

Cîntă probabil melodii populare, căci ceilalți îi țin hangul, fredonînd. Par niște coline întunecate care zumzăie gros de sub pămînt. Sunetul vioarei se înalță deasupra lor ca o fată zveltă, luminoasă și singuratică. Glasurile contenesc și numai vioara se mai aude în noapte — subțire de parcă ar tremura de frig ; trebuie să stai foarte aproape de ea ; ar fi desigur mai bine într-o încăpere — aici, afară, te întristează, cînd o auzi rătăcind atît de stingheră.

*

* Nu mi se dă învoire duminică, pentru că abia am avut o permisie mai mare. De aceea în ultima duminică dinaintea plecării pe front vin în vizită la mine tata și soră-mea mai mare. Stăm toată ziua la căminul soldaților. Unde să ne fi dus ? În baracă n-avea nici o noimă. La prînz facem o plimbare pe cîmp.

Ceasurile se tîrăsc anevoie ; nu știm ce să ne spunem. Vorbim deci despre boala mamei. S-a stabilit acum precis că are cancer ; a fost și internată la spital și peste cîteva zile va fi operată. Medicii speră că se va face bine, dar noi n-am auzit niciodată să se fi vindecat cineva de cancer.

— Unde e internată ? întreb.

— La spitalul sfînta Luiza, răspunde tata.

— Ce clasă ?

— A treia. Trebuie să vedem mai întîi cît o să coste operația. De altfel, chiar ea a cerut s-o dăm la clasa a

treia. Zicea că acolo, încaltea, o să se poată distra puțin. E și mai ieftin.

— Asta înseamnă că e cu multe laolaltă. Numai de-ar putea să doarmă noaptea.

Tatăl meu dă din cap. Fața îi e istovită și brăzdată de zbîrcituri. Mama a fost de multe ori bolnavă ; la spital nu s-a dus, ce-i drept, decît atunci cînd era nevoită ; totuși ceea ce s-a cheltuit a fost mult pentru noi, și viața tatălui meu s-a trecut de fapt numai cu grijile astea.

— De-am ști măcar cît o să coste operația, zice el.

— N-ați întrebat ?

— De-a dreptul nu, asta nu se poate — n-am vrut să-l indispunem pe medic, că doar el e acela care o va opera.

Da, îmi spun eu cu amărăciune, așa sîntem noi, așa sînt oamenii săraci. Nu îndrăznesc să întrebe de preț și-și fac griji nemaipomenite din pricina asta ; dar ceilalți, cei care nu duc nici o lipsă, găsesc că e foarte natural să stabilească dinainte prețul. Și pe ei nu se supără doctorul.

— Pansamentele de după operație sînt și ele foarte scumpe, întregește tata.

— Casa de ajutor nu contribuie cu nimic ? întreb.

— Mama e de prea multă vreme bolnavă.

— Dar aveți ceva bani ?

Tata scutură din cap :

— Nu. Dar acum pot să lucrez din nou ore suplimentare.

Știu că va sta pînă la miezul nopții la masa de lucru, fălțuind și lipind și tăind. La opt seara va hăpăi cîteva îmbucături din alimentele sărăcăcioase ce li se dau pe cartele. Apoi va lua o bulină contra durerilor de cap și va continua să lucreze.

Ca să-l înviorez puțin, îi povestesc cîteva istorioare care-mi trec prin minte, glume soldățești și tot felul de anecdote cu generali și majuri cărora li s-au jucat feste.

După aceea îi conduc la gară. Îmi dau un borcan cu marmeladă și un pachet cu chifteluțe de cartofi, pe care mama le-a prăjit pentru mine înainte de a intra în spital.

Apoi ei pleacă și eu mă întorc la cantonament.

Seara ung chiftelușele cu marmelada din borcan și mănînc cîteva. Dar nu-mi face nici o plăcere. Ies ca să le dau rușilor. Îmi aduc însă aminte că au fost prăjite de mama și că poate a avut dureri cînd a stat lîngă mașina de gătit. Pun pachetul la loc în raniță și duc rușilor numai două bucăți.

IX

Călătorim de cîteva zile. Pe cer apar întîiile avioane. Trecem pe lîngă trenuri încărcate. Tunuri, tunuri. Sîntem transbordați pe linia ferată de front. Îmi caut regimentul. Nimeni nu știe de el. Undeva dorm peste noapte, undeva primesc dimineața merinde și cîteva vagi instrucțiuni. Cu ranița și cu arma, mă aștern deci din nou la drum.

Cînd sosesc, nu mai e nici unul dintre ai noștri în satul nimicit de bombardamente. Aflu că am devenit divizie volantă și că sîntem trimiși oriunde miroase a primejdie. Asta nu mă prea face să zburd de bucurie. Mi se vorbește de pierderile mari suferite de ai noștri. Mă interesez de Kat, de Albert. Nimeni nu știe de ei.

Continui să caut și rătăcesc dintr-un loc într-altul ; e un simțămînt cu totul nou. Încă o noapte, și încă una, îmi fac sălaș ca un indian. Apoi primesc indicații precise — și în aceeași după-amiază mă prezint la cancelarie.

Plutonierul-major mă reține. Compania se întoarce peste două zile ; n-are nici un rost să mă mai trimită pe front.

— Cum a fost în permisie ? mă întreabă. Bine, nu ?

— Așa și așa, îi răspund.

— Da, da, oftează majurul. Ar fi ceva minunat dacă n-ar mai trebui să ne întoarcem. Așa însă, a doua jumătate a permisiei e totdeauna stricată.

Umblu lelea și trîndăvesc pînă dimineața. Compania se întoarce, cenușie, murdară, mohorîtă, cătrănită. Sar din culcuș și mă amestec printre oameni ; ochii mei iscodesc ; iată-l pe Tjaden, colo își suflă nasul Müler iar dincoace, da, sînt Kat și Kropp. Ne punem sacii de paie

unii lîngă alții. Mă simt vinovat cînd mă uit la dînșii ; și totuși n-am nici o vină. Înainte de a ne culca, scot chifteluțele de cartofi și marmelada rămasă, ca să aibă și ei ceva.

Cele două chifteluțe care au fost la margine în pachet sînt mucegăite, dar mai pot fi mîncate. Le opresc pentru mine, iar pe cele mai proaspete le dau lui Kat și Kropp.

Kat mestecă și mă întreabă :

— Sînt de la mămica ?

Dau din cap.

— Tare bune ! exclamă molfăind. Se cunoaște numaidecît.

Sînt gata-gata să plîng. Nu mă mai recunosc pe mine însumi. Dar o să mă simt iarăși bine aici, cu Kat, cu Albert și cu ceilalți. Aici mi-e locul.

— Ai avut noroc, îmi șoptește Kropp înainte de a adormi. Se spune că vom fi trimiși în Rusia.

În Rusia ? Acolo nu mai e război.

Undeva, departe, duduie frontul. Pereții barăcii zuruie.

*

Se face curățenie mare. Apelurile se țin lanț. Sîntem inspectați pe față și pe dos. Tot ce e rupt se înlocuiește cu lucruri bune. Eu capăt o tunică pe cinste, nouă-nouță, iar Kat, firește, echipamentul întreg.

Circulă zvonul că se va încheia pacea ; însă presupunerea celorlalți e mai probabilă : vom fi trimiși în Rusia. Dar de ce am avea nevoie în Rusia de efecte mai bune ?

În sfîrșit aflăm adevărul : vine împăratul să ne treacă în revistă. De aceea toate inspecțiile și parainspecțiile de pînă acum.

*

Opt zile în șir avem impresia că ne aflăm într-o cazarmă de recruți ; la fel ca acolo se muncește și se face instrucție. Toți sîntem morocănoși și enervați, căci curățenia exagerată nu ne încîntă de fel, iar pasul de de-

filare și mai puțin. Lucruri de-astea supără pe soldat mai mult decît viața în tranșee.

În sfîrșit, iată și momentul culminant. Stăm lumînare în poziția de drepți și împăratul își face apariția. Sîntem curioși cum arată. Trece pe dinaintea noastră și eu sînt cam decepționat : după fotografii mi-l închipuiam mai înalt și mai voinic, în tot cazul, cu un glas mai tunător.

Împarte Cruci de fier și se adresează unuia și altuia. Apoi rupem rîndurile.

Mai tîrziu, stăm la taifas. Tjaden spune uimit:

— Așadar ăsta-i grangurul cel mai mare. În fața lui trebuie să stea toți smirnă, absolut toți !

Și adaugă gînditor :

— În fața lui trebuie să stea smirnă și Hindenburg, nu ?

— Păi dar ! confirmă Kat.

Tjaden n-a terminat încă. Se gîndește cîtva timp și întreabă apoi :

— Dar un rege ? Trebuie să stea și el smirnă în fața unui împărat ?

Nici unul dintre noi nu știe, dar nu credem să fie așa. La urma urmei, amîndoi sînt atît de suspuși că nu mai poate fi vorba ca unul să stea smirnă în fața celuilalt.

— Ce fleacuri îți mai trec și ție prin minte, îl ceartă Kat pe Tjaden. Principalul e că trebuie să stai tu smirnă.

Dar Tjaden e pur și simplu fascinat. Închipuirea lui, de obicei atît de firavă, se umflă acum.

— Păi să vedeți, glăsuiește el. Eu unul nu pot înțelege că un împărat trebuie să meargă la latrină întocmai ca mine.

— Ba bine că nu ! rîde Kropp.

— Ești țicnit ? se răstește Kat. Ai păduchi în căpățînă ? Dacă-i vorba de latrină, n-ai face rău să te duci chiar acum acolo, ca să-ți mai limpezești capul și să nu vorbești ca un copil de țîță.

Tjaden dispare.

— Un lucru aș vrea totuși să știu, zice Albert. Ar fi fost război și dacă împăratul s-ar fi opus ?

— De asta sînt sigur, mă amestec eu în vorbă. Se spune că la început nici n-a vrut.

— Bine, dar chiar dacă el, de unul singur, n-a izbutit, poate că s-ar fi schimbat lucrurile dacă şi alţi douăzeci, treizeci de inşi din lume ar fi spus nu.

— Bineînţeles, înţeleg eu. Decît că tocmai aceia au vrut război.

— E de-a dreptul caraghios cînd stai să te gîndeşti, continuă Kropp. Noi sîntem aici ca să ne apărăm patria. Dar şi francezii sînt aici ca să-şi apere patria. Atunci cine are dreptate ?

— Poate că şi unii şi alţii, răspund eu, fără însă să cred ceea ce spun.

— O fi, grăieşte Albert — şi-i citesc pe faţă că vrea să mă încolţească — dar profesorii şi pastorii şi ziarele noastre declară că numai noi avem dreptate, şi sper că aşa este ; însă profesorii şi pastorii şi ziarele franceze susţin la fel că numai ei au dreptate — atunci cum devine cazul ?

— Asta nu ştiu, răspund. În tot cazul e război, şi pe zi ce trece intră tot mai multe ţări în el.

Tjaden se întoarce. E tot agitat şi se amestecă imediat în vorbă, întrebînd cum se naşte un război.

— De obicei — ripostează Albert cu oarecare superioritate — atunci cînd o ţară aduce o ofensă altei ţări.

Dar Tjaden se preface tare de cap :

— O ţară ? Asta nu înţeleg. Un munte din Germania nu poate supăra un munte din Franţa. Şi nici un fluviu sau o pădure sau un lan de grîu.

— Eşti nerod sau numai faci pe prostul ? mîrîie Kropp. Nu asta am vrut să spun. Un popor jigneşte alt popor...

— Atunci eu n-am ce căuta aici, ripostează Tjaden. Eu nu mă simt jignit.

— Mai stă omul să-ţi explice ţie ceva ! izbucneşte Albert supărat. Nu părerea ta, ţărănoiule, are vreo importanţă în chestia asta.

— Dar bine, omule, ceea ce interesează e poporul în totalitatea lui, adică statul ! exclamă Müller.

— Statul ! Statul ! face Tjaden, pocnind mucalit din degete. Jandarmi, poliţie, biruri — ăsta e statul vostru. Dacă despre el vrei să vorbeşti, foarte mulţumesc.

— Aici ai nimerit-o, încuviințează Kat. Pentru întîia oară ai spus și tu ceva adevărat, Tjaden. Între stat și patrie este într-adevăr o deosebire.

— Dar patria și statul sînt unul și același lucru, precizează Kat. Patrie fără stat nu există.

— Exact, dar ia gîndește-te că noi, aproape toți, sîntem oameni simpli. Iar în Franța, așijderea, cei mai mulți sînt tot muncitori, meșteșugari sau mici slujbași. Atunci de ce un lăcătuș sau un ciubotar francez să vrea să ne atace pe noi ? Nu — treaba asta o fac numai cîrmuitorii. Eu unul nu văzusem nici pui de francuz pînă n-am venit aici, și sînt sigur că cei mai mulți francuji se găsesc în aceeași situație. Ei sînt tot atît de puțin întrebați ca și noi.

— Atunci de ce naiba o fi război ? se miră Tjaden.

Kat dă din umeri :

— Or fi existînd și oameni cărora războiul le folosește.

— Eu unul nu sînt dintre aceia, rînjește Tjaden.

— Tu nu, bineînțeles, și nici unul dintre noi cei de-aici.

— Atunci cine ? insistă Tjaden. Nici împăratului nu-i folosește războiul. Are doar tot ce-i trebuie.

— Nu spune asta, întîmpină Kat. Are ce-i trebuie, dar un război n-a avut pînă acum. Și oricare împărat mai mare are nevoie de cel puțin un război, căci altfel nu ajunge vestit. Răsfoiește cărțile tale de școală.

— Datorită războaielor devin celebri și generalii, se amestecă Detering.

— Chiar mai celebri decît împărații, întărește Kat

—Cu siguranță că îndărătul lor sînt alții — oameni care cîștigă de pe urma războaielor, mormăie Detering

— Eu cred că-i mai degrabă un fel de febră, zice Albert. Nimeni nu vrea război și totuși, deodată, izbucnește. Noi nu l-am vrut, ceilalți susțin același lucru — și cu toate astea o jumătate de omenire e încleștată în război.

— Dincolo se minte însă mai mult decît la noi, ripostez eu. Aduceți-vă aminte de foile volante ale prizonierilor, în care se spunea despre noi că mîncăm copii

belgieni. Pe ăi care scriu astfel de lucruri ar trebui să-i spînzure. Ei sînt adevăraţii vinovaţi.

Müller se ridică :

— Oricum, mai bine că războiul e aici şi nu în Germania. Uitaţi-vă numai la cîmpurile astea pline de pîlnii.

— Ce-i drept e drept, admite pînă şi Tjaden. Dar şi mai bine ar fi să nici nu existe război.

Şi pleacă mîndru pentru că ne-a înfundat şi el o dată pe noi teteriştii [1]. Părerea lui e însă tipică aici ; o întîlneşti mereu — şi nu prea ştii ce ripostă să dai, deoarece o dată cu ea încetează şi înţelegerea pentru alte corelaţii. Sentimentul naţional al ostaşului începe cu faptul că se află aici ; dar cu asta se şi sfîrşeşte ; toate celelalte le judecă practic şi din punctul lui de vedere personal.

Albert se lungeşte plictisit în iarbă :

— Cel mai bun lucru e să nu vorbeşti despre asemenea chestii.

— Cu vorba nici nu se schimbă nimic, întregeşte Kat.

Colac peste pupăză, trebuie să dăm înapoi aproape toate efectele primite şi ni se restituie vechiturile noastre. Cele bune au fost numai pentru paradă.

*

În loc să plecăm în Rusia, pornim din nou pe front. Pe drum trecem printr-o biată pădure cu trunchiurile ciopîrţite şi cu pămîntul răvăşit. În unele locuri sînt gropi îngrozitoare.

— Măi să fie ! îi spun lui Kat. Da' ştiu că au tras pe aici, nu s-au încurcat !

— Aruncătoare de mine, răspunde el şi arată în sus.

De crengile copacilor atîrnă morţi. Un soldat despuiat stă călare pe o ramificare de trunchi, are casca în cap, dar altminteri gol puşcă. Numai o jumătate dintr-însul e pe copac : partea de sus a corpului ; picioarele lipsesc.

— Ce s-o fi întîmplat aici ? întreb eu.

— Pe ăsta l-au zburat din uniformă, mormăie Tjaden.

---

[1] Expresie, însemnînd, „tineri cu termen redus" (T.T.R.), adică bacalaureaţi care făceau armata numai un an (n. t.).

Kat zice :

— Ciudat ; am mai văzut de-astea de cîteva ori. Cînd pocnește o astfel de mină, te scoate pur și simlpu din uniformă. Presiunea aerului pesemne.

Cercetez mai încolo. E într-adevăr așa. Colo spînzură cîteva zdrențe de uniformă fără om în ele ; dincoace e lipită o piftie plină de sînge, care a fost cîndva mădular omenesc. În altă parte e un trup care numai la un picior mai are o bucată de izmană, iar la gît gulerul tunicii ; altminteri e cu desăvîrșire gol ; uniforma e împrăștiată în copac. Lipsesc ambele brațe, de parcă ar fi fost deșurubate. Pe unul din ele îl găsesc la douăzeci de pași mai încolo, într-un tufiș.

Mortul zace cu fața în jos. În locul unde sînt rănile de la brațe, pămîntul s-a înnegrit de sînge. Sub picioare mușchiul e răscolit, ca și cum omul s-ar mai fi zbătut.

— Nu-i glumă, Kat ! spun eu.

— Nici cînd te alegi cu o schijă de obuz în burtă nu e glumă, mi-o întoarce el dînd din umeri.

— Să nu ne înduioșăm, glăsuiește Tjaden.

Toată povestea nu poate să se fi întîmplat de mult ; sîngele e încă proaspăt. Deoarece toți oamenii pe care-i vedem sînt morți, nu ne oprim, ci raportăm doar la primul post sanitar. La urma urmei nici nu e treaba noastră să ușurăm munca armăsarilor de brancarde.

*

E ordin să se trimită o patrulă care să observe pînă unde e ocupată poziția inamică. Din pricina concediului pe care l-am avut, încerc un simțămînt ciudat față de ceilalți și de aceea mă prezint și eu, voluntar, pentru această patrulă. Stabilim planul de acțiune, ne strecurăm printre rețelele de sîrmă și ne despărțim apoi, ca să ne tîrîm mai departe unul cîte unul. După cîteva minute găsesc o pîlnie nu prea scobită și alunec binișor înăuntru. De-aici îmi arunc ochii în jur.

Cîmpul se află sub foc de mitralieră de intensitate mijlocie. E împroșcat din toate părțile, nu prea tare, totuși suficient pentru a nu permite nimănui să-și înalțe mădularele cît de cît.

O umbrelă luminoasă se deschide. Terenul pare înfrumusețat în lumina firavă. Cu atît mai întunecată se năpustește după aceea beznа. În tranșee s-a spus adineauri că în fața noastră ar fi negri. Asta e foarte neplăcut, deoarece negrii nu pot fi văzuți în întuneric; se mai știe de altfel că sînt foarte isteți în patrulare. Totuși, lucru ciudat: acționează uneori cît se poate de nechibzuit; atît Kat și Kropp, în timpul unei patrulări, au împușcat o contrapatrulă de negri, pentru că aceștia, neputîndu-se abține de la țigări, au fumat pe drum. Kat și Albert n-au avut decît să ochească vîrfurile aprinse ale țigărilor.

Lîngă mine se prăvălește șuierînd un obuz de calibru mic. Nu l-am auzit venind și mă sperii cumplit. În aceeași clipă se naște în mine o spaimă absurdă. Sînt singur aici, în plin întuneric și aproape fără nici un ajutor — poate că dintr-o pîlnie mă pîndesc doi ochi și o grenadă de mînă e gata să mă rupă în bucăți. Caut să mă îmbărbătez. Nu-i prima oară că patrulez, iar patrularea de acum nu e prea primejdioasă. Dar e cea dintîi după permisie și, afară de asta, terenul mi-e încă destul de străin.

Caut să-mi bag în cap că tulburarea mea e o nerozie, că în întuneric nu mă pîndește desigur nimeni, pentru că altminteri mitralierele n-ar trage paralele cu solul.

Dar e zadarnic. Gîndurile mi se învîrtesc zăpăcitor în cap — aud glasul mamei care-mi spune să mă păzesc, văd pe ruși cu bărbile lor fluturînde, rezemați de rețeaua de sîrmă, mi se năluce ște imaginea luminoasă și magică a unei cantine cu scaune, a unui cinematograf din Valenciennes, văd chinuitor — oribilă în închipuirea mea — țeava cenușie, nesimțitoare, a unei carabine ce se ține după mine mută, iscoditoare, în orice parte încerc să-mi întorc capul; sudoarea îmi năvălește din toți porii.

Sînt tot în scobitura de pămînt. Mă uit la ceas: au trecut numai cîteva minute. Fruntea mi-e leoarcă, orbitele îmi sînt jilave, mîinile îmi tremură, gîfîi. Nu e decît o criză groaznică de frică, teama pur și simplu ridicolă de a-mi scoate capul și a mă tîrî mai departe.

Ca un terci se moaie în mine încordarea de pînă acum, preschimbîndu-se în dorința de a rămîne unde mă aflu. Mădularele mi s-au lipit de pămînt; fac o încercare disperată, dar nu reușesc să le dezlipesc. Mă înțeles mai tare în pămînt, nu mai pot înainta și iau hotărîrea de a rămîne pe loc.

Dar pe dată mă acoperă din nou talazul — un talaz în care e un amestec de rușine, de căință, dar și de dulce siguranță. Mă ridic puțin ca să privesc împrejur. Ochii îmi ard, atît de aprig îi înfing în beznă. O rachetă luminoasă suie pe cer — mă ghemuiesc din nou.

Duc o luptă haotică, nebună, cu mine însumi; vreau să ies din scobitura de pămînt și totuși mă rostogolesc mereu înapoi; îmi zic: „Trebuie! E vorba de camarazii tăi, nu de un ordin idiot oarecare" — și, imediat după aceea: „Dar ce mă privește? Eu n-am de pierdut decît o singură viață.."

De toate astea e vinovată numai permisia mea — mă scuz înciudat. Dar n-o cred nici eu. Simt o sfîrșeală îngrozitoare, mă ridic încet și mă proptesc în brațe, trag spinarea după mine și mă salt pe buza pîlniei, cu corpul pe jumătate în afară.

În aceeași clipă aud zgomot și zvîcnesc înapoi. Cu tot vuietul artileriei, orice zgomot suspect se distinge clar. Ciulesc urechile — zgomotul e în spatele meu. Sînt oameni de la noi care umblă prin tranșee. Aud acum și glasuri înăbușite. După intonație, cel care vorbește ar putea fi Kat.

O căldură neasemuită mă străbate subit. Vocile astea, puținele cuvinte șoptite, pașii ce se aud în tranșeea dindărătul meu mă smulg dintr-o dată din însăpimîntătoarea însingurare a fricii de moarte, căreia era cît pe-aici să-i cad pradă. Vocile astea sînt mai mult decît viața mea, mai mult decît iubirea de mamă și decît frica, sînt tot ce există pe lume mai puternic și mai ocrotitor: sînt vocile camarazilor mei.

Am încetat de a fi un crîmpei tremurător de viață, singur în beznă — țin de ei după cum și ei țin de mine, avem cu toții aceeași frică și aceeași existență, sîntem legați unii de alții în chipul cel mai simplu și mai trainic.

Aș vrea să-mi îngrop fața în glasurile lor, în aceste cîteva cuvinte care m-au salvat și care mă vor ajuta și de-acum înainte.

Cu băgare de seamă mă strecor peste marginea pîlniei și alunec ca un șarpe înainte. Pe patru labe mă tîrăsc mai departe ; merge bine ; mă orientez, privesc împrejur și-mi memorez, după lumina flăcărilor, așezarea gurilor de foc, ca să regăsesc drumul de întoarcere. Apoi încerc să prind contact cu ceilalți.

Continuă să-mi fie teamă, dar teama de acum e rezonabilă ; o prudență intensificată la maximum. Vîntul bate puternic și, prin beznă, umbre alunecă încoace și încolo la scăpărarea fiecărei descărcări de tun. Din pricina asta se vede prea puțin și prea mult. Uneori rămîn împietrit, dar nu se produce nimic. Înaintez destul de departe și fac apoi, la întoarcere, un mare ocol. N-am izbutit să iau contact cu ceilalți din patrulă. Fiecare metru care mă apropie de tranșeea noastră îmi sporește încrederea — însă ce-i drept, și graba de a ajunge cît mai curînd. N-ar fi frumos ca tocmai acum să mă aleg cu un glonț.

Deodată mă străfulgeră o nouă teamă. Nu mai recunosc direcția. Mă pitulez într-o pîlnie și caut să mă orientez. Nu o dată s-a întîmplat ca un soldat să sară fericit într-o tranșee și abia după aceea să constate că e a dușmanului.

După cîtva timp, ciulesc din nou urechile. Nici acum nu sînt pe calea cea bună. Labirintul de pîlnii mi se pare atît de încîlcit, că de emoție nu mai știu de loc încotro s-o apuc. Te pomenești că mă tîrăsc paralel cu tranșeele ; în cazul acesta pot să umblu mult și bine. De aceea fac un nou ocol.

Afurisitele astea de umbrele luminoase ! Par a arde un ceas întreg ; nu poți face nici o mișcare, că numaidecît încep să-ți țiuie gloanțele pe la urechi.

Dar n-am încotro, trebuie să ies din pîlnie. Oprindu-mă mereu, înaintez anevoie cîte un pic, mă tîrăsc ca racul pe pămînt și-mi zdrelesc mîinile în schijele colțuroase și ascuțite ca bricele. Uneori am impresia că la

orizont cerul se luminează puțin, dar asta poate fi și o simplă nălucire. Cu încetul observ însă că tîrîtul meu are un singur țel : să scap cu viață.

Un obuz trăsnește bubuind. Îndată după el, încă două. Și într-o clipă se dezlănțuie iadul. Bombardament de artilerie prin surprindere. Mitraliere încep să țăcăne. Pentru moment nu-i nimic de făcut decît să rămîn unde mă aflu. Se pare că va veni un atac. Peste tot suie rachete luminoase. Fără întrerupere.

Stau cocîrjat într-o pîlnie mare, cu picioarele în apă pînă la buntă.Dacă va începe atacul, mă voi afunda în apă, cît voi putea de adînc, cu fața în noroi, avînd grijă doar să nu mă înec. Va trebui să fac pe mortul.

Deodată aud cum focul sare înapoi. Imediat mă las în apă, cu casca pe ceafă și cu gura numai atît în afară, ca să pot răsufla.

Apoi rămîn nemișcat, căci ceva zăngănește, zdupăie și tropăie tot mai aproape — în mine nervii se fac ghem și înghețată. Zornăitul trece vijelios peste mine ; primul pîlc s-a depărtat. În creierul meu n-a zvîcnit decît un singur gînd : ce te faci dacă sare cineva în pîlnie ? Scot la iuțeală micul meu pumnal, îl strîng zdravăn în pumn și-l ascund, împreună cu mîna, în glod. Dacă va sări cineva în pîlnie, îl voi înjunghia pe loc — ăsta-i gîndul care-mi duduie ca un ciocan în creier — îi voi străpunge imediat beregata, ca să n-aibă timp să strige ; nu se poate altfel ; va fi tot atît de speriat, și tocmai din pricina spaimei o să ne aruncăm unul asupra celuilalt ; de aceea eu trebuie să fiu primul.

Acum au început să tragă și bateriile noastre. Cu furie ; atît lipsea, să mă nimerească propriile noastre obuze ; blestem și scrîșnesc din dinți în noroi ; e un acces sălbatic, după care nu mai pot decît să gem și să, implor.

Bubuiturile grenadelor îmi duduie în urechi. Dacă ai noștri dau o contralovitură, sînt salvat. Îmi înțes capul în pămînt și aud un vuiet surd care se aseamănă cu deexploziile depărtate dintr-o mină de cărbuni — apoi ridic din nou capul, ca să ascult zgomotele de-afară.

Mitralierele pîrîie. Știu că rețelele noastre de sîrmă sînt zdravene și nevătămate — unele dintre ele sînt încărcate cu curent de înaltă tensiune. Detunăturile de armă se întețesc. Inamicul nu poate răzbi, trebuie să se întoarcă.

Mă ghemuiesc din nou, încordat la culme. Clămpănitul, zăngănitul și itîrîtul se aud din nou. Un singur țipăt, asurzitor, printre toate zgomotele. Inamicul e urmărit cu gloanțe ; atacul a fost respins.

*

S-a luminat mai mult. Pe lîngă mine zoresc pași. Cei dintîi. Au trecut. Acum alții. Răpăitul mitralierelor devine lanț neîntrerupt. Dau să mă sucesc, dar în aceeași clipă duduie ceva și un corp se prăvălește cu toată greutatea în pîlnia mea, plescăind în nămol ; alunecă ; se așterne peste mine.

Nu mă gîndesc la nimic, nu iau nici o hotărîre — înfig pumnalul nebunește și simt doar un zvîcnet, după care trupul se molesește și se face mototol. Mîna mi-e cleioasă și umedă cînd îmi vin în fire.

Celălalt horcăie. Am impresia că urlă ; fiecare răsuflare a lui e ca un muget, ca un tunet — dar nu sînt decît vinele mele care pocnesc astfel. Îmi vine să-i astup gura, să i-o umplu cu pămînt, să-l mai înjunghii o dată, ca să amuțească, căci mă trădează ; dar între timp mi-am revenit de ajuns și mă simt deodată atît de slăbit, încît nu mai pot ridica mîna împotriva lui.

Mă tîrăsc deci în colțul cel mai depărtat și rămîn acolo, cu ochii holbați asupra lui, cu pumnalul în mînă, gata să mă reped din nou la el dacă se va mișca. Dar nu va mai face nimic ; se aude după horcăit.

Nu-l văd decît foarte vag. Am o singură dorință : să scap cît mai repede de pîlnie. Dacă nu mă grăbesc, va fi prea multă lumină ; chiar și acum e destul de greu. Dar cînd încerc să ridic capul, îmi dau seama de imposibilitate. Focul mitralierelor e atît de îndesat, încît aș fi ciuruit înainte de a risca un salt.

Fac încă o încercare, de rîndul ăsta cu casca, pe care o înalț puțin, ca să constat la ce înălțime trec proiec-

tilele. În clipa următoare mi-e smulsă din mînă de un glonț. Tirul e deci razant, în imediată apropiere de pămînt. Nu sînt destul de departe de poziția dușmană ca să fiu sigur că trăgătorii de acolo n-au să mă nimerească îndată ce-aș încerca s-o zbughesc.

Lumina crește. Aștept cu înfrigurare un atac din partea alor noștri. Mîinile mi s-au albit la încheieturi, atît de tare le apăs, atît de fierbinte mă rog ca focul să înceteze și camarazii mei să vină.

Minut după minut se scurge. Nu mai îndrăznesc să mă uit la mogîldeața din pîlnie. Îmi sfredelesc ochii pe lîngă ea și aștept — aștept. Proiectilele țiuie, o perdea de oțel — și nu încetează, nu încetează.

Deodată îmi zăresc mîna mînjită de sînge și mă cuprinde greața. Iau pămînt și-mi frec pielea cu el ; acum mîna e cel puțin murdară și nu se mai vede sîngele.

Bombardamentul nu contenește. În momentul acesta, e la fel de puternic și dintr-o parte și din alta. Probabil că la noi am fost de mult dat dispărut.

*

E lumină, zi cenușie, dis-de-dimineață. Horcăitul continuă. Îmi astup urechile, dar scot imediat degetele din ele, pentru că altfel nu mai pot auzi celelalte zgomote.

Mogîldeața din fața mea se mișcă. Tresar și, fără să vreau, mă uit într-acolo. Acum ochii îmi rămîn pironiți asupră-i. E un om cu o mustață mică, capul îi atîrnă într-o parte, un braț e pe jumătate îndoit și capul i-l apasă fără putere. Cealaltă mînă, lipită de piept, are urme de sînge.

E mort, îmi zic ; trebuie să fie mort, nu mai simte nimic — horcăitul pe care-l aud vine din rămășițele lui. Totuși, capul încearcă parcă să se ridice ; o clipă, geamătul e ceva mai tare, dar imediat fruntea cade iarăși pe braț. Omul nu e mort ; e pe moarte, dar n-a murit. Mă tîrăsc spre el, mă opresc, mă proptesc în mîini, alunec puțin mai încolo, aștept — încă puțin mai încolo ; un drum oribil de trei metri, lung, înspăimîntător. În sfîrșit sînt lîngă el.

Atunci deschide ochii. Probabil că m-a auzit venind și mă privește cu o expresie de nemaipomenită groază. Trupul nu mișcă, dar în căutătură e un asemenea vîrtej, încît o clipă am impresia că va avea puterea să mute și trupul din loc — la sute de kilometri de aici, cu o singură opintire. Omul e nemișcat, cu desăvîrșire liniștit; a și amuțit acum; horcăitul a încetat însă ochii țipă, urlă; în ei s-a îngrămădit toată viața din el, într-o nemaipomenită sforțare de a fugi, într-o frică groaznică de moarte, de mine.

Mă frîng din încheieturi și mă las în coate.

— Nu, nu! șoptesc.

Ochii mă urmăresc. Sînt incapabil să fac o mișcare cîtă vreme îi am în față.

Acum mîna îi alunecă încet de pe piept, numai puțin; alunecă numai cîțiva centimetri, însă mișcarea aceasta destramă obsesia ochilor. Mă aplec către el, îmi scutur capul și șoptesc: „Nu, nu, nu"; ridic o mînă, căci trebuie să-i arăt că vreau să-l ajut, și mi-o trec peste fruntea lui.

Ochii au tresărit speriați cînd mîna s-a apropiat, dar acum își pierd încremenirea, genele coboară mai jos, încordarea se destinde. Îi deschei gulerul și-i așez capul într-o poziție mai comodă.

Gura îi e pe jumătate deschisă; se străduiește să închege cuvinte. Buzele sînt uscate. N-am bidonul la mine, nu l-am luat la această patrulare. Dar e apă în noroiul din fundul pîlniei. Mă las pe vine, scot batista, o întind, o apăs pînă la fund și prind în palma făcută căuș așa gălbuie ce se strecoară prin bastistă.

Celălalt o soarbe. Îi aduc încă o dată. Apoi îi deschei vestonul, ca să-l pansez dacă se va putea. Asta trebuie s-o fac în orice caz, pentru ca oamenii de dincolo, dacă ar fi să cad prizonier, să vadă că am vrut să-l ajut și să nu mă împuște. El încearcă să se împotrivească, dar mîna îi e prea slabă. Cămașa i s-a lipit de corp; nu pot s-o dau la o parte, pentru că e încheiată la spate. Nu-mi rămîne decît s-o tai.

Caut pumnalul și-l găsesc. Dar cînd dau să tai cămașa, ochii se deschid din nou și în ei e iarăși țipătul de adineauri și expresia aceea de nebunie care mă silește

să i-i acopăr, să i-i închid — şi-i şoptesc : „Vreau să-ţi ajut, *camarade, camarade, camarade*", şi apăs pe cuvîntul din urmă, rostindu-l în franţuzeşte, ca să înţeleagă.

Are trei împuşături. Pachetele mele de feşi le acoperă acum, însă sîngele se scurge prin ele ; apăs mai tare bandajul ; omul scoate un geamăt.

E tot ce pot face. Acum trebuie să aşteptăm — să aşteptăm.

*

Groaznice ceasuri ! Horcăitul începe din nou ; ce încet moare un om ! Căci un lucru e sigur : nu mai poate fi salvat. Am încercat, ce-i drept, să-mi scot ideea din cap, dar la amiază iluzia s-a spulberat, s-a risipit la gemetele lui. Dacă nu mi-aş fi pierdut revolverul pe cînd mă tîram încoace, l-aş fi împuşcat. Să-l înjunghii, nu pot.

Pe la ora prînzului picotesc la hotarul gîndirii. Mă scurmă foamea şi-mi vine aproape să plîng că mă gîndesc la mîncare, dar nu mă pot stăpîni. De mai multe ori aduc apă muribundului şi beau şi eu din ea.

E primul om pe care l-am ucis cu mîinile mele şi pe care-l pot vedea în carne şi oase după fapta ce-am săvîrşit-o ; moartea lui e opera mea. Kat şi Kropp şi Müller au văzut şi ei oamenii omorîţi cu mîna lor ; asemenea lucruri li se întîmplă şi altora, ba chiar destul de des, în lupta corp la corp.

Mie, însă, fiecare răsuflare a muribundului îmi seacă inima. Omul acesta care moare are ceasurile de partea lui, are un cuţit invizibil cu care mă străpunge : timpul şi gîndurile mele.

Aş da nu ştiu ce, numai să rămînă în viaţă. E greu să stai nemişcat şi să fii nevoit să-l vezi şi să-l auzi.

Pe la trei după-amiază e mort.

Respir uşurat. Dar numai cîteva clipe. Tăcerea mi se pare acum mai greu de suportat decît gemetele. Aş vrea să aud din nou horcăitul — horcăitul acela sacadat,

răgușit, uneori șiret și stins, și apoi iar răgușit și zgomotos.

E absurd ceea ce fac. Dar îmi trebuie o ocupație. Îndrept mortul ca să zacă mai confortabil, deși nu mai simte nimic. Îi închid ochii. Sînt căprui ; părul e negru și puțin încrețit la tîmple.

Gura răsare cărnoasă și moale de sub mustață ; nasul e puțin coroiat, iar pielea bronzată nu mai pare acum atît de galbenă ca adineauri, cînd vietuia. O clipă, fața arată chiar aproape sănătoasă, dar îndată după aceea capătă repede expresia tuturor cadavrelor de necunoscuți, pe care le-am văzut de-atîtea ori și care seamănă unele cu altele.

Desigur că soția lui se gîndește acum la el ; nu știe ce s-a întîmplat. O să mai primească scrisori de la dînsul — căci el pare a-i fi scris de multe ori — poate o scrisoare rătăcită și peste o lună. Și ea o s-o citească, iar el, astfel, îi va vorbi.

Starea mea se înrăutățește din ce în ce ; nu-mi mai pot stăvili gîndurile. Cum o fi arătînd soția lui ? Ca femeia oacheșă, subțire, de dincolo de canal ? Acum nu-mi aparține oare mie ? Poate că-mi aparține tocmai datorită acestei întîmplări. De ce nu e în clipa asta Kantorek lîngă mine ? Să mă vadă mama acum...

Mortul ar mai fi putut trăi, cu siguranță, încă treizeci de ani, dacă eu mi-aș fi memorat mai bine drumul de întoarcere. Iar el, de-ar fi alergat cu doi metri mai la stînga, ar fi acum în tranșeea de dincolo și ar scrie o nouă scrisoare soției sale.

Dar așa nu ajung la nici un rezultat ; asta-i soarta noastră a tuturora : dacă Kemmerich și-ar fi ținut piciorul cu zece centimetri mai la dreapta ; dacă Haie s-ar fi lăsat cu cinci centimetri mai în jos...

*

Tăcerea se prelungește. Vorbesc și trebuie să vorbesc. Îi vorbesc deci lui și-i spun :

— Camarade, n-am vrut să te omor. Dacă ai mai sări o dată aici, n-aș mai face-o, în cazul în care ai fi și tu înțelegător. Dar tu ai fost pentru mine, în clipa aceea,

nu un om, ci doar o idee, o combinație care a existat în creierul meu și a dezlănțuit hotărîrea — iar eu, din pricina acestei combinații, mi-am împlîntat pumnalul în tine. Abia acum văd că ești un om ca și mine. Atunci m-am gîndit numai la grenadele, și baioneta și la armele tale — acum o văd pe soția ta, îți văd fața, văd asemănarea dintre ursitele noastre. Iartă-mă, camarade! Totdeauna ne dăm seama prea tîrziu. De ce nu ni se repetă mereu că voi cei de dincolo sînteți niște biete ființe la fel ca și noi, că mamele voastre tremură de teamă ca și ale noastre și că și voua și nouă ne e la fel de frică de moarte, că ne așteaptă aceeași mizerie, și aceeași suferință? Iartă-mă, camarade! Cum puteai să fii tu dușmanul meu? Dacă am arunca armele și uniformele acestea, ai putea să-mi fii frate, întocmai ca Albert și Kat. la douăzeci de ani din viața mea, camarade, și scoală-te; ia mai mulți, că tot nu știu ce să fac cu ei.

E liniște și frontul tace; se aude numai țăcănit de carabine. Gloanțele împînzesc cîmpul; nu se trage alandala, ci se ochește cu precizie, în toate direcțiile. Nu pot ieși din pîlnie.

— Voi scrie soției tale, spun grăbit mortului. Îi voi scrie, ca de la mine să afle; îi voi spune tot ce-ți spun ție acum, ca să nu sufere; vreau s-o ajut; și pe părinții tăi, și pe copilul tău am să-i ajut.

Tunica îi e încă pe jumătate descheiată. Pot găsi ușor portvizitul. Dar ezit să-l deschid. Înăuntru e și livretul cu numele lui. Cîtă vreme nu-i cunosc numele, voi putea să-l uit; timpul îi va șterge imaginea din mintea mea. Numele lui e însă un cui care se va înfige în mine și pe care nu voi putea să-l scot niciodată. Numele lui ar avea puterea să evoce pururea cele întîmplate, și ele se vor întoarce mereu și vor putea să se desfășoare oricînd înaintea ochilor mei.

Nehotărît, țin portvizitul în mînă. Dar îmi alunecă printre degete și se deschide. Le adun și vreau să le pun la loc, însă presiunea sub care mă aflu, nesiguranța întregii mele situații, foamea, primejdia, ceasurile din preajma mortului m-au adus la deznădejde; vreau să grăbesc deznodămîntul, să sporesc tortura și să sfîrșesc,

întocmai cum izbești de un copac o mînă care doare nebunește, indiferent ce va urma.

Sînt fotografiile unei femei și ale unei fetițe, mici fotografii de amator, luate în fața unui perete de iederă. Printre fotografii sînt și scrisori. Le scot și încerc să le citesc. Nu înțeleg mai nimic din cuprinsul lor, sînt greu de descifrat și nici nu prea știu bine franțuzește. Dar fiecare cuvînt pe care-l traduc îmi pătrunde ca un glonț în piept — ca o lovitură de cuțit în piept...

Capul meu e într-o surescitare fără seamăn. Totuși înțeleg că acestor oameni nu se cade să le scriu niciodată, așa cum plănuisem adineauri. Cu neputință. Mă mai uit o dată la fotografii ; nu sînt oameni bogați. Aș putea să le trimit anonim o sumă de bani, mai tîrziu, cînd voi cîștiga ceva. De ideea asta mă agăț, e cît de cît un reazem. Mortul e legat acum de viața mea ; de aceea trebuie să fac și să făgăduiesc totul ca să mă salvez ; jur orbește că nu voi mai trăi decît pentru el și pentru familia lui — cu buzele umede îi spun înflăcărat toate astea și în străfundurile mele se cuibărește speranța că în felul acesta mă răscumpăr și că voi putea să scap de aici — un mic vicleșug, cu gîndul că după aceea voi mai putea reveni. Și de aceea deschid livretul și citesc rar : *Gérard Duval, tipograf.*

Scriu adresa, cu creionul mortului, pe un plic, și vîr apoi totul, repede, înapoi în tunica sa.

Am ucis pe tipograful Gérard Duval. Trebuie să mă fac tipograf... tipograf...

*

După-amiază sînt mai liniștit. Teama mea a fost neîntemeiată. Numele nu mă mai tulbură. Criza trece.

— Camarade — îi vorbesc mortului din celălalt colț, însă pe un ton calm și resemnat — astăzi tu, mîine eu. Dacă scap cu viață, camarade, voi lupta împotriva răului care ne-a zdrobit amîndurora ceva : ție viața — iar mie... ? Tot viața. Îți făgăduiesc, camarade. Nu va trebui să se mai întîmple niciodată.

Soarele luminează pieziș. Sînt năucit de sfîrșeală și foame. Ziua de ieri se pierde ca într-o ceață, nu mai

scap eu vreodată de aici. Picotesc în neştire şi nici nu bag de seamă că se face seară. Amurgul coboară. Parcă mai repede ca oricînd. Încă o oră. Dacă ar fi vară, încă trei ore. Încă o oră.

Deodată încep să tremur la gîndul că ar putea interveni ceva. Nu mă mai gîndesc la mort, mi-e acum cu desăvîrşire indiferent. Subit se trezeşte în minte setea de viaţă, şi tot ce mi-am propus dispare dinaintea ei. Pentru ca totuşi vreo nenorocire să nu mă lovească tocmai acum, îngăimez ca un automat : „Voi ţine totul, voi ţine tot ce ţi-am făgăduit..." — ştiu însă de pe acum că nu-mi voi respecta cuvîntul.

Deodată îmi fulgeră prin minte că proprii mei camarazi ar putea trage în mine cînd mă voi apropia de tranşeea lor ; nu vor avea de unde să ştie că sînt eu. Voi striga, cît de curînd se va putea, ca să mă recunoască. Şi voi rămîne întins în faţa tranşeei, pînă cînd îmi vor răspunde.

Prima stea. Frontul rămîne liniştit. Răsuflu adînc şi, de emoţie, vorbesc cu mine însumi : „Nici o prostie acum, Paul — calm, calm, Paul — numai aşa poţi scăpa, Paul". Şi vorbele au efect cînd îmi pronunţ numele — e ca şi cum mi le-ar rosti altcineva — şi au astfel mai multă putere.

Întunericul se îngroaşă. Emoţia mea se potoleşte ; aştept, din prudenţă, pînă ce se înalţă primele rachete. Apoi mă strecor din pîlnie. Pe mort l-am uitat. În faţa mea e noaptea cu primele ei umbre şi cîmpul palid luminat. Ochesc o groapă ; în clipa cînd se stinge lumina rachetei ţîşnesc pînă acolo, apoi dibuiesc mai departe, dau de altă groapă, mă ghemuiesc, lunec înainte.

M-am apropiat. Deodată, la lumina unei rachete, văd ceva mişcîndu-se în sîrma ghimpată şi încremenind brusc ; rămîn pironit locului. La a doua fulgerare zăresc acelaşi lucru ; sînt desigur camarazi din tranşeea noastră. Dar rămîn prevăzător pînă ce recunosc căştile germane. Apoi strig.

Imediat după aceea, drept răspuns, mi-aud numele :

— Paul... Paul...

Strig din nou. Sînt Kat și Albert, care au plecat cu o foaie de cort să mă caute.

— Ești rănit ?

— Nu, nu !

Ne strecurăm în tranșee. Cer de mîncare și înfulec pe nerăsuflate. Müller îmi dă o țigară. Relatez în cîteva cuvinte ce-am pățit. Nu e nimic nou ; asemenea lucruri s-au mai întîmplat de nenumărate ori. Numai atacul de noapte adaugă ceva deosebit celor petrecute. Dar Kat a stat odată, în Rusia, două zile întregi în spatele frontului rusesc, pînă ce-a izbutit să răzbească și să ajungă în rîndurile noastre.

De tipograful mort nu spun nimic.

În dimineața următoare, însă, nu mai pot ține secretul. Trebuie să-l divulg lui Kat și Albert. Amîndoi mă liniștesc :

— N-ai ce face. Cum puteai să te descurci altfel ? Pentru asta ești aici !

Îi ascult cu sufletul ocrotit, mîngîiat de prezența lor. Ce nerozii am mai bodogănit în pîlnia aceea !

— Ia uită-te colo, îmi arată Kat.

La parapete stau cîțiva dintre cei mai buni țintași. Au arme cu lunetă și pîndesc sectorul de dincolo. Din cînd în cînd pocnește cîte o împușcătură.

Acum auzim strigăte :

— Lovit în plin !

— Ai văzut cum a sărit în sus ?

Sergentul Oellrich se întoarce mîndru și notează un punct pentru el. Se află în capul listei de țintași pe ziua de azi, cu trei lovituri în plin.

— Ce spui de asta ? întreabă Kat.

Dau din cap.

— Dacă o ține tot așa, diseară agață încă o păsărică pestriță la butonieră, spune Kropp.

— Sau ajunge în curînd plutonier, întregește Kat.

Ne uităm unii la alții.

— Eu n-aș face așa ceva ! mă grăbesc să spun.

— În tot cazul — răspunde Kat — e foarte bine că ai putut vedea asta acum.

Sergentul Oellrich se apropie din nou de parapet. Plimbă încoace și încolo țeava carabinei.

— Vezi deci că nu trebuie să-ți mai faci sînge rău din pricina celor ce ți s-au întîmplat, mă încurajează Albert.

Acum nu mă mai înțeleg nici eu pe mine.

— Totul a fost din pricină că a trebuit să stau atît de mult împreună cu el, ripostez.

La urma urmei, războiul e război. Arma lui Oellrich pocnește scurt și sec.

XI

Ne-am învîrtit de o misiune pe cinste. Cu opt oameni trebuie să păzim un sat care a fost evacuat din pricina prea violentelor bombardamente.

Prima noastră sarcină e să fim cu ochii în patru la depozitul de alimente, care n-a fost încă golit. Hrana trebuie să ne-o procurăm din stocurile de acolo. Pentru treaba asta sîntem şi cei mai potriviţi — Kat, Albert, Müller, Tjaden, Leer, Detering, toată grupa noastră e în păr. E drept că Haie e mort ; însă în privinţa asta trebuie să vorbim de noroc, căci toate celelalte grupe au avut pierderi mai mari.

Ca adăpost, alegem o pivniţă betonată, la care duce o scară de afară. Intrarea e apărată şi de un zid de beton.

Acum desfăşurăm o activitate susţinută. Este în primul rînd un prilej cît se poate de salutar de a ne odihni nu numai picioarele, ci şi sufletele. Şi asemenea ocazii nu scăpăm niciodată, căci situaţia noastră e prea disperată ca să ne putem permite sentimentalisme de lungă durată. Aşa ceva e cu putinţă numai cînd primejdia nu-i prea mare. Noi însă trebuie să fim oameni practici. Şi sîntem atît de practici, că uneori mă apucă groaza cînd în mintea mea se mai rătăceşte, pentru o clipă, vreun gînd din zilele de odinioară — dinainte de război. De altfel nu zăboveşte prea mult.

Trebuie să luăm cît mai uşor viaţa noastră de acum. De aceea profităm de orice ocazie care ne vine în ajutor şi, fără nici o tranziţie, nemijlocit, brutal, după groază urmează nerozie. Nici n-am putea altfel ; frenetic ne aruncăm în ea. Iar acum, cu aceeaşi înfocare, ne

facem luntre și punte ca să realizăm o idilă — o idilă a înfruptării și dormitului, bineînțeles.

Întîi și-ntîi, umpleam adăpostul cu saltele, pe care le cărăm de prin case. Căci și unui dos de soldat îi place uneori să doarmă pe moale. Numai în mijlocul încăperii lăsăm podeaua liberă. După aceea facem rost de pături și de plăpumi de puf, toate neînchipuit de moi. Sînt cu ghiotura în sat. Albert și cu mine găsim un pat demontabil de mahon, cu polog de mătase albastră, acoperit cu dantelă. Ne trec mii de sudori pînă ce-l transportăm — dar cum am fi putut lăsa să ne scape așa ceva, cînd știm prea bine că peste cîteva zile tot va fi făcut praf de obuze!

Kat și cu mine dăm o mică raită prin case, așa, în inspecție. După puțin timp avem o duzină de ouă și un kilogram de unt destul de proaspăt. Deodată, în casa în care tocmai rechiziționăm, auzim o bubuitură într-un salon și o sobă de fier trece vîjîind printr-un perete, zboară pe lîngă noi și, la un metru mai încolo, iese printr-alt perete. Două găuri. Soba vine din casa de peste drum, unde a explodat un obuz.

— Asta baftă! rînjește Kat.

Și căutăm mai departe. La un moment dat, pe neașteptate, ciulim urechile și o zbughim. În clipa următoare ne oprim ca vrăjiți: într-o mică poiată se zbenguiesc doi purcelușI. Ne frecăm la ochi și ne uităm din nou, cu băgare de seamă: purcelușii sînt tot acolo. Îi atingem cu mîna — fără nici o îndoială, sînt purcelușI veritabili.

Ne-am asigurat de un ospăț de pomină. La vreo cincizeci de pași de adăpostul nostru se află o căsuță care a servit drept locuință unor ofițeri. În bucătărie este o uriașă mașină de gătit cu două grătare, cu tigăi, oale și căldări. Nimic nu lipsește; pînă și o stivă de lemne spintecate stă gata pregătită într-un șopron — adevărată casă din basme.

Doi oameni sînt de azi dimineață pe cîmp și caută cartofi, morcovi și mazăre verde. Căci am devenit mofturoși și dăm dracului conservele de la depozitul de alimente: vrem numai prospături. În cămară se și află două conopide.

Purceii au fost tăiați. Kat s-a ocupat de asta. La friptură vrem să dăm chifteluțe de cartofi. Dar nu avem răzătoare pentru cartofi. Găsim însă și aici o soluție. În capace de tablă înfigem cuie, facem astfel o mulțime de găurele, și gata răzătoarele. Trei oameni își pun mănuși groase ca să nu-și radă degetele, alți doi curăță cartofii și treaba merge ca pe roate.

Kat se ocupă de godaci, de morcovi, de mazăre și de conopide. Pentru conopide prepară și un sos alb. Eu prăjesc chifteluțele, cîte patru o dată. După zece minute am învățat să salt tigaia în așa fel ca dintr-o singură mișcare chifteluțele care s-au prăjit pe o parte să sară în sus, să se sucească în aer și să cadă înapoi în tigaie. Purceii îi frigem întregi. Toți băieții stau în jurul lor ca în fața unui altar.

Între timp ne-au sosit musafiri : doi telegrafiști pe care, generoși, îi poftim la masă. Iau loc în salon unde se află un pian. Unul cîntă din gură *„Pe malul Weserului"*, iar celălalt îl acompaniază la pian. Cîntărețul pune mult sentiment, însă accentul îi e pronunțat saxon ; totuși ne înduioșează pe cînd stăm în jurul mașinii de bucate și supraveghem bunătățile pe care le pregătim.

Încetul cu încetul, ne dăm seama că am început să fim bombardați. Baloanele captive au zărit fumul din hornul nostru și tunurile bat acum înspre noi. Sînt drăcoveniile acelea afurisite de împroșcare, care fac găurile cele mai mici și stropesc schijele pînă departe de tot, la nivelul solului. Tot mai aproape țiuie proiectilele în jurul nostru, dar nici vorbă nu poate fi să lăsăm baltă mîncările. Ticăloșii ne-au reperat bine. Cîteva schije trăsnesc de sus, pe fereastra bucătăriei. Friptura e aproape gata. Prăjitul chifteluțelor devine însă acum mai anevoios. Proiectilele vin atît de des că schijele izbesc din ce în ce mai frecvent zidul casei și intră vîjîind pe fereastră. De cîte ori aud șuierînd o drăcovenie de-asta, mă las pe vine cu tigaia și chifteluțele, și mă pitesc după zidul ferestrei. Îndată după aceea mă salt iarăși în picioare și prăjesc mai departe.

Saxonii s-au oprit din cîntat — o schijă a zburat în pian. Dar și noi sîntem acum aproape gata și organizăm retragerea. După explozia următorului proiectil, doi oa-

meni duc într-o fugă oalele cu legume pe distanță de cincizeci de metri care ne desparte de adăpost. Îi vedem dispărînd.

Altă explozie. Toți ne chircim, după care doi oameni pornesc în goană, ducînd fiecare cîte o cană mare cu o excelentă cafea veritabilă — și ajung la adăpost înainte de explozia următoare.

Acum Kat și Kropp înșfacă piesa de rezistență : tigaia cea mare cu purcelușii fripți și rumeniți. Un vuiet, o cinchire — și cei doi s-au și năpustit pe cei cincizeci de metri de teren deschis.

Eu prăjesc ultimele patru chifteluțe ; de două ori în acest timp trebuie să mă las pe vine, dar ce importanță are : vom avea patru chifteluțe mai mult și e mîncarea mea favorită.

Apoi apuc tigaia cu stiva înaltă de chiftele și mă lipesc de dosul ușii. Un țiuit, o bubuitură — și am și tulit-o, apăsînd tigaia cu amîndouă mîinile la piept. Cînd să ajung, se aude un nou șuierat care vine crescînd ; mă reped ca un cerb, o zbughesc după peretele de beton, schije plesnesc în zid, mă prăvălesc pe scara pivniței, coatele îmi sînt julite — dar n-am pierdut nici o singură chifteluță și n-am răsturnat tigaia.

La orele două începem să mîncăm. Masa durează pînă la șase. Pînă la șase și jumătate bem cafeaua — cafea ofițerească de la depozitul de alimente — și fumăm apoi trabucuri și țigarete ofițerești, tot de la depozitul alimentar. La șase și jumătate fix începem masa de seară. La zece aruncăm afară scheletele purceilor. Apoi îi dăm cu coniac și rom, tot din binecuvîntatul depozit, și fumăm din nou trabucuri lungi și groase cu banderole. Tjaden e de părere că nu ne lipsește decît un singur lucru : dame dintr-un bordel ofițeresc.

Seara, tîrziu, auzim miorlăituri. O pisicuță cenușie stă la gura pivniței. O ademenim înăuntru și-i dăm să mănînce. Asta ne redeschide și nouă pofta de mîncare. Ne culcăm mestecînd.

Dar avem o noapte proastă. Am mîncat prea gras. Godacii fac mizerii în intestine. În adăpost e un du-te-vino care nu se mai isprăvește. Cîte doi-trei oameni sînt mereu afară, cu pantalonii lăsați și înjurînd. Eu unul

am ieşit de nouă ori. Pe la orele patru noaptea atingem un record : toţi unsprezece, garda şi musafirii, sîntem afară pe vine.

Case în flăcări luminează ca nişte făclii. Obuzele vin hăulind şi explodează. Coloane de muniţii trec în galop pe uliţă. Într-o parte, depozitul de alimente are o spărtură. Ca un roi de albine — cu toate schijele care plouă de sus — şoferii coloanei de muniţii se îmbulzesc acolo şi şterpelesc pîini. Îi lăsăm în plata Domnului. Dacă le-am spune ceva, ne-am alege fără îndoială cu o porţie de bătaie. De aceea procedăm altfel. Le spunem că sîntem garda depozitului şi, pentru că ştim mai bine unde se află diversele alimente, aducem cutii de conserve pe care le dăm în schimbul unor lucruri de care avem nevoie. În definitiv, ce importanţă are ? Peste puţin tot nu va mai rămîne nimic : bombardamentul va face totul praf. Pentru noi înşine, luăm din depozit ciocolată şi mîncăm pachete întregi. Kat spune că-i bună pentru burţile pripite.

Aproape paisprezece zile trec astfel cu mîncare, cu băutură şi cu hoinăreală. Nimeni nu ne deranjează. Satul dispare încetul cu încetul, zdrenţuit de obuze, iar noi ducem o viaţă ca-n poveşti. Cîtă vreme va mai exista o părticică din depozitul de alimente, totul ne e indiferent şi nu dorim decît ca sfîrşitul războiului să ne găsească aici.

Tjaden s-a boierit în aşa hal, încît nu mai fumează ţigările de foi decît pînă la jumătate. Şi declară fudul că aşa e obişnuit. Kat s-a dezgheţat şi el. Primul lui strigăt dimineaţa este : „Emil, adu icrele şi cafeaua". În genere, domneşte la noi o uimitoare atmosferă de distincţie, fiecare îl consideră pe celălalt drept vistavoiul său, i se adresează numai cu „dumneata" şi-i dă ordine :

— Kropp, mă mănîncă talpa piciorului ; te rog pe dumneata să prinzi păduchele de acolo.

Cu aceste cuvinte, Leer îi întinde lui Kropp piciorul ca o actriţă, şi Albert îl trăieşte de el pe scară pînă la etajul de sus.

— Tjaden !

— Ce e ?

— Nu-i nevoie să stai smirnă cînd vorbesc cu dum-

neata. De altfel nu se zice : „Ce e ?“ ci : „Porunciți !“ Așadar încă o dată... Tjaden !

Tjaden face din nou o incursiune în *Götz von Berlichingen,* al cărui citat îl scutură vertiginos din mînecă ori de cîte ori i se iveşte prilejul.

După alte opt zile, primim ordin să părăsim satul. S-a zis cu raiul nostru. Două mari autocamioane vin să ne ia. Sînt pline ochi cu scînduri. Totuşi, sus de tot, Albert şi cu mine instalăm patul cu pologul de mătase albastră, împreună cu toate saltelele şi cu două plăpumi garnisite cu dantelă. La capul patului avem fiecare cîte un sac încărcat cu cele mai bune merinde. Le pipăim din cînd în cînd, şi cîrnaţii afumaţi, cutiile cu pastă de ficat, conservele, lădiţele de ţigări fac să ne tresalte inimile de bucurie. Fiecare om din echipa noastră are un asemenea sac cu bunătăţi.

Kropp şi cu mine am mai salvat însă, pe lîngă astea, şi două fotolii roşii de catifea. Le-am pus în pat şi ne lăfăim acum în ele, ca într-o lojă de teatru. Deasupra noastră, mătasea pologului se bolteşte ca un baldachin. Amîndoi avem cîte o ţigară lungă în gură. Astfel, de la înălţime, contemplăm regiunea.

Între noi se află o colivie de papagal, pe care am luat-o pentru pisică. Fiindcă şi pisica a venit cu noi, şi stă acum lungită în colivie, lîngă farfuria ei cu carne, şi toarce.

Camioanele înaintează încet pe şosea. Noi cîntăm. Îndărătul nostru obuzele fac să ţîşnească fîntîni de moloz în satul, acum, cu desăvîrşire pustiu.

*

După cîteva zile, pornim să evacuăm o localitate. Pe drum întîlnim locuitorii izgoniţi, care fug din sat. Îşi cară avutul în roabe, în cărucioare de copii sau în cîrcă. Spinările le sînt gheboşate, iar pe feţele lor se citeşte amărăciune, deznădejde, nelinişte şi supunere. Copiii merg agăţaţi de mîinile mamelor ; uneori sînt duşi şi de către o fată mai răsărită şi păşesc clătinîndu-se şi privind mereu înapoi. Unii ţin în braţe cîte o păpuşă sărăcăcioasă. Toţi tac cînd trec pe lîngă noi.

Ne continuăm drumul în coloană de marş, că doar francezii n-au să bombardeze un sat în care se află compatrioţi de-ai lor. Dar, după cîteva minute, văzduhul urlă, pămîntul se cutremură, ţipete sfîşie urechile — un obuz a zdrobit ultimele rînduri ale coloanei noastre. Ne împrăştiem în lături şi ne aruncăm la pămînt, dar în acelaşi moment simt că mă părăseşte încordarea care, în timpul bombardamentelor, m-a făcut totdeauna, fără ştirea mea, să procedez cum trebuie ; gîndul „acum eşti pierdut" se naşte subit în mine, odată cu o frică înspăimîntătoare care mă sugrumă — şi, în secunda următoare, o izbitură ca de bici plesneşte peste piciorul meu stîng. În acelaşi timp îl aud pe Albert, lîngă mine, urlînd.

— Sus, repede, Albert ! zbier din toate puterile, căci ne aflăm descoperiţi pe cîmp deschis.

El se saltă ca ameţit şi-o ia la fugă. Mă alătur de dînsul. Trebuie să sărim peste un gard viu, mai înalt decît noi. Kropp se agaţă de crengi ; îl apuc de picior, el dă un ţipăt, îi fac vînt şi trece în partea cealaltă. Dintr-o săritură, sînt şi eu dincolo şi alunec într-o baltă, care se află îndărătul gardului.

Faţa ne e năclăită de lintiţă şi nămol, dar adăpostul e bun. De aceea intrăm mai adînc, pînă ce apa ne-ajunge la gît. Cînd auzim muget de obuz, vîrîm capul sub apă.

După ce-am făcut asta de vreo zece ori, mă satur. Geme şi Albert :

— Să ieşim de-aici, că altfel cad grămadă şi mă înec.

— Unde-ai fost rănit ? îl întreb.

— La genunchi, cred.

— Poţi să umbli ?

— Cred că da.

— Atunci, hai !

Ajungem la şanţul şoselei şi fugim de-a lungul lui, cu spinarea încovoiată. Bombardamentul ne urmăreşte. Şoseaua duce spre depozitul de muniţii. Dacă sare în aer, nu mai rămîne nici un nasture de pe urma noastră. Schimbăm deci direcţia, cotim în unghi drept şi o luăm peste cîmp.

Albert îşi încetineşte paşii.

— Ia-o înainte că te ajung, îmi spune aruncîndu-se în țărînă.

Îl apuc de braț și-l zgîlțîi :

— Sus, Albert ! Dacă apuci să te întinzi acum, nu te mai ridici. Vino, te sprijin eu.

În sfîrșit, ajungem la un mic adăpost. Kropp se trîntește jos și eu îl bandajez. Rana e ceva mai sus de genunchi. Apoi mă uit și la mine. Pantalonii îmi sînt plini de sînge, tot așa și brațul. Albert mă pansează cu fețile lui. Acum nu-și mai poate mișca piciorul, și amîndoi ne mirăm cum de-am izbutit să ajungem și pînă aici. Evident, numai frica a făcut minunea asta ; am fi alergat, chiar dacă obuzul ne-ar fi retezat ambele picioare — pe cioturi, și tot am fi alergat.

Eu pot să mă mai tîrăsc puțin și opresc o căruță care ne ia. E plină cu răniți. Alături de ei se află un fruntaș sanitar care ne face o injecție antitetanică în piept.

La spitalul ambulant, ne aranjăm în așa fel ca să fim unul lîngă altul. Ni se dă o supă slabă, pe care o sorbim cu lăcomie și dispreț, pentru că, deși sîntem deprinși cu lucruri mai bune, acum ne e foame.

— De data asta mergem la vatră, Albert, spun eu.

— Să sperăm, răspunde el. Numai de-aș ști ce am.

Durerile se întețesc. Bandajele ard ca focul. Bem și bem, cană de apă, după cană de apă.

— Cam unde, deasupra genunchiului, este rana ? întrebă Kropp.

— Ca la vreo zece centimetri, Albert, îi răspund.

În realitate sînt cel mult trei.

— Hotărîrea mea e luată, mormăie el după un răstimp. Dacă mi se scoate vreun os, îmi pun capăt zilelor. N-am poftă să umblu toată viața schilod.

Copleșiți de gînduri, stăm nemișcați și așteptăm.

*

Seara sîntem puși pe masa de măcelărie. Speriat, socotesc cu înfrigurare ce să fac, căci se știe că medicii din spitalele de front se grăbesc să amputeze. Din pricina marelui număr de răniți, le vine mai ușor decît să-și piardă vremea cu cîrpăceli complicate. Mi-aduc

aminte de Kemmerich. În nici un caz nu voi admite să fiu cloroformizat, chiar dacă pe chestia asta ar trebui să sparg capul cîtorva inși.

Merge bine. Medicul scobește în rană de văd negru înaintea ochilor.

— Ia nu te mai fasoli așa! se răstește la mine și scoiorăște mai departe.

Instrumentele scapără în lumina vie, ca niște fiare crunte. Durerile sînt insuportabile. Doi infirmieri îmi țin brațele, totuși reușesc să-mi eliberez unul și mă pregătesc să-l reped în ochelarii doctorului; dar el bagă de seamă și sare în lături.

— Cloroformizați-l, răcnește, înfuriat.

Pe dată mă liniștesc:

— Iertați-mă, domnule doctor, n-am să mă mai mișc; numai nu mă cloroformizați.

— Bine, fie! mîrîie el și-și ia iarăși instrumentele.

E un tip blond, de cel mult treizeci de ani, cu cicatrice de duel pe obraz și cu niște ochelari dezgustători în ramă de aur. Îmi dau seama că acum îmi provoacă dinadins dureri; scormonește crîncen prin rană și, din cînd în cînd, se chiorăște la mine peste ochelari. Îmi cramponez mîinile de mînere și prefer că mă duc dracului decît să audă vreo șoaptă din gura mea.

A scos o schijă și-o aruncă lîngă mine. Se pare că-i mulțumit de felul cum mă comport, căci îmi potrivește atelele cu grijă și-mi spune:

— Mîine pleci acasă.

Apoi sînt pus în ghips. Cînd mă aflu iar lîngă Kropp, îi spun că probabil chiar mîine va sosi un tren sanitar.

— Trebuie să vorbim cu plutonierul sanitar, ca să ne lase împreună, Albert.

Reușesc să-i dau plutonierului, cu cîteva cuvinte potrivite, două din trabucurile mele cu banderolă. El le miroase și întreabă:

— Ai mai multe?

— Destule, îi răspund. Iar camaradul meu — și arăt spre Kropp — tot atîtea. Și ne-ar face plăcere să vi le oferim mîine, împreună, de la fereastra trenului sanitar.

El înțelege, firește; le mai adulmecă o dată și zice:

— S-a făcut !

Noaptea, nu putem dormi nici un minut. În salonul nostru, mor șapte inși. Unul cîntă un ceas întreg, cu glas dogit de tenor, imnuri religioase, și numai după aceea începe să horcăie. Altul, înainte de a muri, s-a tîrît pînă la fereastră și zace acum în fața ei, de parcă ar vrea să privească pentru ultima oară afară.

*

Brancardele noastre sînt pe peronul gării. Așteptăm trenul. Plouă și gara n-are acoperiș. Păturile sînt subțiri. Așteptăm de peste două ceasuri.

Plutonierul ne îngrijește ca o mamă. Cu toate că mi-e foarte rău, nu uit planul nostru. Din cînd în cînd, las să se zărească pachetele și-i dau o țigară ca arvună. Drept recompensă, plutonierul ne acoperă cu o foaie de cort.

— Tii, măi Albert ! îmi amintesc deodată. Patul nostru cu polog și pisica...

— Și fotoliile, adaugă el.

Da, fotoliile de pluș roșu. Ca niște prinți șezusem seara în ele și ne propusesem să le închiriem mai tîrziu cu ora. O țigară pe oră. Am fi făcut o afacere grozavă ; ne-am fi asigurat o viață fără griji.

— Albert ! îmi mai aduc eu aminte. Sacii noștri cu merinde !

Devenim melancolici. Acum ne-ar fi prins tare bine. Dacă trenul ar fi plecat cu o zi mai tîrziu, Kat ne-ar fi găsit fără doar și poate și ne-ar fi adus totul.

Blestemată soartă ! Avem în stomac supă de griș, hrană searbădă de spital — și în traistele noastre e friptură de porc. Dar sîntem atît de slăbiți că nu ne putem pierde cu firea pentru atîta lucru.

Dimineața, cînd sosește trenul, brancardele sînt ciuciulite. Plutonierul are grijă să fim suiți în același vagon. O mulțime de surori de la Crucea roșie ne iau în primire. Kropp e culcat în patul de jos. Eu sînt săltat ca să fiu culcat în cel de sus.

— Vai de mine ! îmi scapă, deodată.

— Ce e ? întreabă sora.

Arunc încă o privire asupra patului. E înfăşat cu un cearşaf alb ca zăpada, cu un cearşaf neînchipuit de curat, pe care se văd încă dungile de la călcat. Iar cămaşa mea n-a mai fost spălată de şase săptămîni şi e soioasă rău de tot.

—Nu poţi să te întinzi singur în pat? întrebă sora, cu îngrijorare.

— Cum să nu, răspund transpirînd din toţi porii. Dar luaţi mai întîi cearşaful.

— De ce?

Mă simt murdar ca un porc. Cum să mă culc acolo?

— Păi, o să se...

Mă opresc.

— Murdărească? întreabă ea, cu un surîs îmbietor. Nu face nimic. O să-l spălăm.

— Nu, nu se poate! exclam eu agitat.

În faţa acestui asalt de civilizaţie, sînt cu totul dezarmat.

— Dacă dumneata ai putut sta în tranşee, putem şi noi să spălăm un cearşaf, stăruie sora.

Mă uit la ea; e tînără şi fragedă, proaspăt îmbăiată şi îngrijită, ca tot ce vedem aici. Nu-mi vine a crede că vagonul nu e doar pentru ofiţeri şi mă simt stingherit, ba, oarecum, chiar ameninţat.

Femeia e totuşi un călău, fiindcă mă sileşte să spun totul.

— Vedeţi însă că...

Nu-mi termin vorba; ar trebui să înţeleagă ce vreau să spun.

— Ei, ce mai e?

— Păduchii! izbucnesc în cele din urmă.

Sora rîde:

— Lasă-i să aibă şi ei cîteva zile bune.

Dacă-i aşa, ce să-mi mai fac griji? Mă vîr în pat şi mă acopăr.

O mînă lunecă peste pătură. Plutonierul. O ia din loc cu ţigările.

După un ceas, ne dăm seama că am pornit.

Noaptea mă trezesc. Se mișcă și Kropp. Trenul alunecă încet pe șine. Toate sînt încă inexplicabile : un pat, un tren, în drum spre patrie. Șoptesc :

— Albert !

— Da ?

— Știi cumva unde-i aici latrina ?

— Mi se pare că-i colo, după ușa din dreapta.

— Mă duc să văd.

E întuneric, pipăi marginea patului și vreau să mă las binișor în jos. Dar piciorul nu găsește reazem, încep să alunec, piciorul în ghips nu mă ajută și, cu un buf ! zgomotos, cad grămadă pe podea.

— Ei, drăcie ! exclam.

— Te-ai lovit ? întrebă Kropp.

— Cred că s-a auzit ! scrîșnesc eu. Capul...

Ușa de la marginea vagonului se deschide. Sora vine cu o lumină și mă vede.

— A căzut din pat.

Sora îmi pipăie pulsul și pune mîna pe fruntea mea :

— Dar n-ai temperatură.

— Nu, recunosc eu.

— Ai visat ceva ? mă întreabă.

— Probabil, mă eschivez eu.

Altminteri ar începe din nou cu întrebările. Se uită la mine cu ochii ei limpezi, e curată și gingașă — cum să-i spun ce vreau ?

Mă ajută să mă sui în pat. Asta-mi lipsea ! După ce-o pleca, va trebui să încerc din nou să mă dau jos. Dacă ar fi o femeie bătrînă, mi-ar veni mai ușor să-i spun ce vreau, dar asta e tînără de tot, cel mult douăzeci și cinci de ani. N-am ce face, nu pot să-i spun.

Îmi vine însă Albert în ajutor ; el nu se sfiește, de altfel, nici nu e în cauză. O cheamă pe soră înapoi. Ea se întoarce.

— Soră, camaradul meu voia...

Dar nici Albert nu mai știe cum să se exprime corect și cuviincios. Între noi, pe front, cu un singur cuvînt

spuneam totul ; a[illegible] însă, în fața unei asemenea domnișoare...

Deodată, își aduce aminte de școală și termină curgător :

— Camaradul meu vrea afară, soră.

— Asta-i tot ? face ea. Dar pentru atîta lucru nu era nevoie să se dea jos din pat cu piciorul în ghips. Ce dorești să-ți dau ? mi se adresează acum mie.

Mă sperii grozav de această nouă întorsătură, căci habar n-am cum se numesc obiectele respective în limbaj profesional. Sora mă ajută :

— Treaba mică sau treaba mare ?

Ce rușine ! Asud ca un cal. Răspund jenat :

— Nu, mică de tot...

Oricum, e un noroc că-i numai atît.

Mi se dă o sticlă. După cîteva ceasuri nu mai sînt singurul, iar dimineața ne-am obișnuit și cerem ce ne trebuie fără să ne rușinăm.

Trenul merge încet. Uneori oprește și se descarcă morții. Oprește des.

*

Albert are temperatură. Mie-mi merge acceptabil ; am dureri, ce-i drept, dar mai rău e că sub ghips au rămas probabil păduchii ; mă mănîncă îngrozitor și nu pot să mă scarpin.

Zile întregi dormităm. Peisajul alunecă tăcut pe dinaintea ferestrelor. În cursul celei de-a treia nopți ajungem la Herbesthal [1]. O aud pe soră spunînd că Albert va fi coborît în stația următoare, din pricina febrei.

— Pînă unde merge trenul ? o întreb.

— Pînă la Köln.

— Rămînem împreună, Albert, îi spun lui Kropp. Ai să vezi.

Cînd trece din nou sora, îmi țin răsuflarea și împing tot aerul în cap, pînă ce mă congestionez. Sora se oprește.

[1] Localitate la frontiera Germaniei (n.t.).

— Ai dureri ?

— Da, gem eu. Așa, deodată.

Îmi dă un termometru și trece mai departe. N-am fost degeaba ucenicul lui Kat ; știu deci cum trebuie să procedez ; termometrele militare n-au taine pentru ostașii cu experiență. Totul e să faci ca mercurul să se suie, căci apoi se oprește în țeava îngustă și nu mai coboară.

Pun termometrul sub braț, oblic în jos, și ciocănesc de mai multe ori cu arătătorul în el. După aceea îl răstorn în sus. Obțin astfel 37,9 grade. Dar asta nu ajunge. Cu un chibrit, ținut cu băgare de seamă în apropiere, ajung la 38,7 grade.

Cînd se întoarce sora, mă fac din nou stacojiu la față, răsuflu sacadat, mă zgîiesc la ea cu ochii sticloși, fac mișcări neliniștite și îngăimez în șoaptă :

— Nu mai pot îndura...

Sora mă notează pe un bilețel. Știu precis că pansamentele de ghips nu se scot decît în cazuri grave.

Albert și cu mine sîntem debarcați împreună.

*

Ne aflăm la un spital catolic, în același salon. E o mare șansă, căci spitalele catolice sînt reputate pentru bunul tratament și mîncarea excelentă. Lazaretul s-a umplut cu oamenii din trenul nostru și sînt multe cazuri grave. Astăzi, noi nu vom fi încă examinați, deoarece spitalul are prea puțini medici. În coridor trec neîncetat faimoasele cărucioare plate cu roți de cauciuc și în fiecare e întins cîte un rănit. Afurisită poziție — să stai așa lungit — bună doar cînd ești adormit.

Noaptea e foarte neliniștită. Nimeni nu poate dormi. Spre dimineață, ațipim puțin. Mă trezesc în revărsatul zorilor. Ușa e deschisă și din coridor aud voci. Se deșteaptă și ceilalți. Unul, care zace aici de mai multe zile, ne explică :

— Dimineața, în coridorul ăsta de sus, surorile își fac rugăciunea. Ele îi zic liturghia de dimineață. Și pentru ca să profităm și noi, deschid ușile.

Intenția e foarte bună, fără îndoială, dar pe noi ne dor oasele și capetele.

— Ce idioție ! mă bosumflu eu. Tocmai cînd ațipisem și noi oleacă.

— Aici, sus, sînt cazurile mai ușoare și de aceea surorile procedează așa, ne lămurește celălalt.

Albert geme. Mă înfurii și strig :

— Liniște, afară !

După un minut, apare o soră. În veșmîntul ei alb și negru, pare o învelitoare drăguță de ceainic.

— Închide ușa, te rog, soră ! zice cineva.

— Se face rugăciunea, răspunde ea. De aceea e deschisă ușa.

— Dar noi am vrea să dormim.

— Să te închini e mai bine decît să dormi.

Stă în prag și zîmbește candid :

— De altfel, e ora șapte.

Albert geme din nou.

— Ușa ! răcnesc eu.

Sora e de-a dreptul consternată ; se pare că așa ceva nu-i intră în cap :

— Dar, bine, se fac rugăciuni și pentru dumneavoastră.

— Ei și ? Ușa !

Sora dispare și lasă ușa deschisă. Se aude din nou litania. Turbez și spun celor din jur :

— Număr pînă la trei. Dacă pînă atunci nu încetează gălăgia, le arunc ceva în cap.

— Și eu, se alătură altul.

Număr pînă la cinci. Apoi iau o sticlă, ochesc și o arunc în coridor. Se sparge în mii de bucățele. Rugăciunea încetează. Un stol de surori își face apariția ; boscorodesc în surdină.

— Ușa ! strigăm noi.

Surorile se retrag. Mititica de adineauri rămîne ultima.

— Păgîni, ciripește ea ; închide totuși ușa.

Am învins.

*

La amiază vine inspectorul lazaretului și se zborșește la noi. Ne amenință cu închisoarea și multe altele. E drept că un inspector de spital, la fel ca și un inspector al aprovizionării, e o persoană care poartă sabie și epoleți, dar în fond e ofițer de administrație și, de aceea, nici măcar recruții nu-l prea iau în seamă. Îl lăsăm deci să vorbească. La urma urmei, ce putem să pățim ?

— Cine a zvîrlit sticla ? întrebă, ritos.

Înainte de a mă hotărî dacă e cazul să mărturisesc, cineva spune :

— Eu !

Un om cu barba zbîrlită se ridică în capul oaselor. Toți sîntem curioși de ce se dă el drept vinovat.

— Dumneata ?

— Da, eu. Eram supărat că am fost treziți fără rost și mi-am pierdut cumpătul, așa că n-am mai știut ce fac.

Vorbește ca din carte.

— Numele dumitale ?

— Josef Hamacher, rezervist.

Inspectorul iese. Toți întreabă curioși :

— De ce te-ai învinovățit, omule ? Nu tu ai aruncat !

Bărbosul rînjește :

— Nu face nimic. Eu am permis de vînătoare.

Acum înțelegem. Cine are permis de vînătoare poate să facă ce vrea.

— Da — povestește el — am fost rănit la cap, și pe chestia asta mi s-a eliberat un certificat că, din cînd în cînd sînt iresponsabil. De-atunci, nu mai am nici o grijă. Nimeni n-are voie să mă enerveze. Prin urmare n-am să pățesc nimic. Știu că inspectorul o să crape de necaz. Și dacă m-am învinovățit, e pentru că mi-a făcut plăcere cînd s-a aruncat sticla. Dacă și mîine își permit să deschidă ușa, aruncăm din nou.

Sîntem încîntați. Cu Josef Hamacher în mijlocul nostru, putem risca acum orice.

Apoi sosesc cărucioarele plate și fără zgomot, ca să ne ducă la consultație.

Bandajele s-au lipit de răni. Mugim ca taurii.

*

În salonul nostru zac opt inși. Cazul cel mai grav este Peter, un brunet țigănos cu părul creț — o rană complicată la plămîni. Franz Wächter, de lîngă el, are brațul schilodit de o împușcătură — ceva ce la început n-a părut îngrijorător. Dar în a treia noapte ne strigă, rugîndu-ne să sunăm, căci i se pare că-i curge sînge prin pansament.

Sun cît pot de tare. Sora de noapte nu vine. Seara am cam ostenit-o, pentru că aveam toți pansamente noi și deci dureri. Unul voise să i se așeze piciorul într-un fel, altul într-alt fel, al treilea ceruse apă, al patrulea o rugase să-i bată perna ; pînă la urmă bătrînica, grasă cum era, începuse să bombănească supărată și, la plecare, trîntise toate ușile după ea. Acum bănuiește pesemne cam tot așa ceva, căci nu vine.

Așteptăm. Apoi Franz zice :

— Sună încă o dată.

Mă supun. Dar sora tot nu se arată. În aripa noastră nu e noaptea decît o singură soră de gardă ; poate că are treabă în alte saloane.

— Ești sigur, Franz, că sîngerezi ? îl întreb. Că dacă n-o fi așa, ne ia din nou la trei păzește.

Pansamentul e ud. Nu poate face careva lumină ?

Nici asta nu-i cu putință. Întrerupătorul se află la ușă și nimeni nu se poate da jos din pat. Țin degetul pe butonul soneriei pînă cînd nu-l mai simt. Poate că sora a ațipit. Au foarte mult de lucru și toate sînt sleite de oboseală, încă din timpul zilei. Fără să mai vorbim de nesfîrșitul șir de rugăciuni.

— Ce-ar fi să aruncăm cu niște sticle ? întreabă Josef Hamacher, cel cu permisul de vînătoare.

— Ar auzi și mai puțin decît soneria.

În sfîrșit, se deschide ușa. Bătrînica apare, îmbufnată. Cînd vede ce i s-a întîmplat lui Franz, începe să se agite și se răstește :

— De ce n-a dat nimeni de știre ?

— Am sunat. Pe picioare nu poate să se deplaseze nimeni de-aici.

Franz a pierdut mult sînge și i se face un nou pansament. Dimineața îi vedem fața ; e mai ascuțită și mai galbenă — și doar nu mai departe decît aseară avusese o înfățișare aproape sănătoasă. Acum trece mai des cîte o soră prin salonul nostru.

*

Uneori, vin și surori de la Crucea roșie, care dau o mînă de ajutor. Sînt blajine, dar cîteodată cam neîndemînatice. Cînd primenesc patul, ne pricinuiesc uneori dureri și se sperie apoi atît de grozav, încît ne provoacă dureri și mai mari.

Călugărițele sînt mai pricepute. Ele știu cum trebuie să umble cu rănițiii, dar ne-ar plăcea să fie ceva mai vesele. Unele, ce-i drept, au umor și sînt admirabile. Așa, cine n-ar face orice de hatîrul sorei Libertine, această ființă neasemuită care răspîndește bună dispoziție în toată aripa, numai cînd o vezi de departe ? Și, ca ea, sînt și altele. Am sări și în foc pentru ele. Mă rog, nimic de zis : călugărițele ne tratează ca pe niște pacienți civili. Dacă te gîndești în schimb la lazaretele de garnizoană, te apucă groaza.

Franz Wächter nu-și mai vine în puteri. Într-o zi e luat dintre noi și nu se mai întoarce. Josef Hamacher ne lămurește numaidecît :

— Pe ăsta nu-l mai vedem. L-au dus în camera mortuară.

— În ce fel de cameră ? întrebă Kropp.

— Ei, ce fel ! În camera în care mor toți.

— Ce-o mai fi și asta ?

— Camera cea mică de la colțul aripii. Cei care nu mai au mult pînă să dea ortul popii, sînt duși acolo. E o rezervă cu două paturi. I se zice camera mortuară.

— Dar de ce-au nevoie de așa ceva ?

— Ca să aibă mai putin de lucru după aceea. E și mai comod : camera se află chiar lîngă liftul care duce la morgă. Poate că au luat această măsură și pentru ca

nimeni să nu moară în saloane — din pricina celorlalți. Iar muribunzii pot fi mai bine privegheați, cînd zac singuri.

— Dar rănitul care se găsește într-o asemenea situație ?

Josef dă din umeri :

— De obicei, nu mai e în stare să bage de seamă.

— Și știu toți de chestia cu camera mortuară ?

— Cine-i de mai multă vreme aici, știe, firește.

*

După-amiază, e adus alt rănit în patul lui Franz Wächter. Dar peste cîteva zile îl scot și pe noul venit. Josef face un gest semnificativ. Mai vedem și pe alții venind și plecînd.

Uneori se așază lîngă paturi membri ai familiei, care plîng sau vorbesc în șoaptă și cu sfială. O bătrînă nu vrea să mai plece de lîngă patul rănitului, dar nu i se îngăduie să rămînă peste noapte. A doua zi, se înființează devreme de tot, totuși nu destul de devreme : cînd ajunge la pat găsește pe altul în el. Trebuie să se ducă la morgă. Merele pe care le-a adus ni le dăruiește nouă.

Și micului Peter îi merge mai prost. Foaia de temperatură e alarmantă și, într-o zi, căruciorul se oprește lîngă patul lui.

— Încotro ? întreabă Peter.

— În sala de pansamente.

E așezat pe cărucior. Dar sora face greșeala de a-i lua tunica din cui și i-o pune lîngă el, ca să nu fie nevoită să facă două drumuri. Peter înțelege imediat cum stau lucrurile și vrea să se arunce din cărucior :

— Eu aici rămîn !

Brancardierii îl împing înapoi. Un strigăt înfundat iese din plămînul lui găurit de glonț :

— Nu vreau să mă duceți în camera mortuară !

— Dar noi te ducem în sala de pansamente.

— Atunci de ce aveți nevoie de tunica mea ?

Nu mai poate vorbi. Răgușit, surescitat, șoptește :

— Aici rămîn !

Nu i se răspunde și e scos afară. La ușă, încearcă să se ridice. Capul lui brun cu părul creț se clatină, ochii îi sînt plini de lacrimi.

— Mă întorc ! Mă întorc ! strigă către noi.

Ușa se închide. Sîntem toți tulburați, dar tăcem. În cele din urmă, Josef zice :

— Asta au mai spus-o și alții. Dar cînd ai intrat odată acolo, nu mai scapi.

*

Sînt operat și, două zile în șir, vărs încontinuu. Cică oasele mele nu vor să se sudeze, îmi explică furierul doctorului. La altul s-au sudat greșit și au fost nevoiți să i le spargă din nou. Ce să mai vorbim : e o plăcere !

Printre noii sosiți, sînt doi soldați tineri cu picioare plate. La vizită, medicul-șef le descoperă meteahna și se oprește plin de bucurie.

— Pe astea vi le îndreptăm noi repede de tot, glăsuiește el, cu însuflețire. Facem o mică operație și veți avea picioare sănătoase. Notează, soră.

După ce pleacă doctorul, Josef, care știe tot, îi previne pe cei doi :

— Nu-l lăsați să vă opereze ! Cu nici un chip ! Asta e o scrînteală profesională a bătrînului. Cum dă de unul cu un astfel de beteșug, se repede la el ca un apucat. Vă operează de picioarele voastre plate și după aceea chiar că nu mai aveți picioare plate : vă rămîn în schimb niște cioturi de toată frumusețea, și toată viața sînteți siliți să umblați în cîrje.

— Și ce-i de făcut ca să ne lase în pace ? întreabă unul dintre băieți.

— Să spuneți nu ! Sînteți aici ca să vi se vindece rănile, nu picioarele plate. N-ați fost și pe front cu ele ? Ei, păi vedeți ! Acum barem mai puteți umbla ca lumea, dar, dacă ajungeți sub cuțitul bătrînului, schilozi rămîneți. Are nevoie de cobai pentru experiențele lui ; de aceea, războiul e pentru dînsul o epocă admirabilă, ca de altfel pentru toți doctorii. Uitați-vă numai în saloanele de jos ale spitalului : veți vedea tîrîndu-se o duzină de inși operați de el. Mulți dintre ei sînt aici de prin '914 și '15,

de ani de zile. Nici unul nu poate umbla mai bine ca înainte; mai prost însă, aproape toți, iar cei mai mulți, cu picioarele în ghips. La fiecare șase luni, îi agață din nou și le sparge oasele, și după fiecare operație le promite un rezultat bun. Băgați de seamă! Să știți că n-are voie, dacă spuneți că nu vreți.

— Ah, măi frate, oftează obosit cel care întrebase. Mai bine picioarele decît capul. Poți să știi ce te paște cînd ajungi din nou pe front? Lasă-i să-mi facă ce vor, numai să ajung odată acasă. Mai bine beteag de picioare decît mort.

Al doilea, însă, tinerel ca și noi, nu vrea. În dimineața următoare medicul-șef trimite după ei și le vorbește și se răstește la dînșii cu atîta înverșunare, că pînă la urmă tot îi silește să consimtă. Parcă puteau face ceva? Nu sînt decît niște bieți răcani, iar el e grangur mare. Cloroformizați și cu picioarele în ghips sînt aduși înapoi în salon.

*

Lui Albert îi merge rău. E luat din salon și amputat. I se taie piciorul pînă sus de tot. Acum nu mai vorbește aproape de loc. La un moment dat spune că se va împușca de îndată ce va pune din nou mîna pe revolverul lui.

Sosește un nou transport. În salonul nostru sînt aduși doi orbi. Unul dintre ei e muzicant, un băiat tînăr de tot. Surorile n-au niciodată cuțit la ele, cînd îi dau să mănînce; uneia i l-a smuls din mînă. În ciuda acestei precauții, într-o zi s-a întîmplat totuși ceva. La masa de seară, pe cînd îl hrănea, sora e chemată de lîngă patul lui și lasă farfuria cu furculița pe măsuța de lîngă el. Orbul pipăie în jur pînă ce găsește furculița, o apucă și o împunge cu toată puterea în dreptul inimii; ia apoi un bocanc și izbește cu el în mîner, cît poate de tare. Noi dăm alarma — și e nevoie de trei oameni ca să-i ia furculița. Dinții bonți intraseră, între timp, destul de adînc. Toată noaptea, orbul ne înjură, astfel că nimeni nu poate dormi. Dimineața, are un acces și răcnește.

Din nou se liberează paturi. Zilele trec, unele după altele, cu dureri și temeri, cu gemete și horcăieli. Prezența camerelor mortuare nu mai e de nici un folos, sînt prea puține ; noaptea oamenii mor pînă și în salonul nostru. Evenimentele se precipită peste așteptările și socotelile surorilor.

Dar, într-o zi, ușa se dă de perete, căruciorul plat e împins înăuntru și pe bracardă, ciufulit, cu fața trasă, palid, triumfător sub hălăciuga lui de păr brun și creț, se află Peter. Iar sora Libertine îl aduce radioasă la vechiul lui pat. Peter s-a întors din camera mortuară. Noi îl crezusem mort de mult.

Privește împrejur :

— Ei, ce mai ziceți acum ?

Pînă și Josef trebuie să admită că vede pentru întîia oară o asemenea minune.

*

Treptat, unora dintre noi li se dă voie să coboare din pat. Capăt și eu niște cîrji, ca să pot șontîcăi prin salon. Dar nu le prea folosesc ; mi-e greu să înfrunt privirea lui Albert, cînd șchiopătez prin fața lui. Se uită de fiecare dată după mine, cu o expresie foarte ciudată în ochi. De aceea, trec uneori în coridor — acolo pot să mă mișc mai în voie.

În etajul de jos sînt soldați cu răni în burtă, în șira spinării și la cap sau cu amîndouă picioarele amputate. În dreapta aripii, cei răniți în fălci sau intoxicați cu gaze, precum și răniți la nas, urechi și gît. În stînga aripii, orbii și ostașii cu răni la plămîni, la șolduri, la încheieturi, la rinichi, la testicule, la stomac. Numai aici poți vedea în cîte locuri poate fi vătămat un om.

Doi mor de tetanos. Pielea se învinețește, mădularele înțepenesc și, în cele din urmă — mai trăiesc doar — îndelungat — ochii. La unii răniți, mădularul rănit de glonț spînzură în aer, sprijinit într-o furcă ; sub rană are un lighean în care picură puroiul. La fiecare două sau trei ceasuri, ligheanul se golește. Alții zac în bandaje extensoare, avînd la capăt bucăți grele de metal ce trag în jos. Văd răni în mațe, veșnic pline de fecale. Furierul

medicului mi-arată radiografii de oase iliace zdrobite, de genunchi și de umeri complet sfărîmați.

E de neînțeles că niște trupuri atît de ciopîrțite mai au fețe omenești în care viața își urmează cursul. Și nu trebuie să uităm că acesta este numai un singur spital, un singur staționar — sînt sute de mii în Germania, sute de mii în Franța, sute de mii în Rusia. Ce absurd e tot ce s-a scris, tot ce s-a înfăptuit, tot ce s-a gîndit vreodată, dacă asemenea lucru e cu putință ! Totul trebuie să fie minciună și zădărnicie, dacă o civilizație de milenii n-a fost în stare să împiedice vărsarea acestor rîuri de sînge și existența acestor lagăre de tortură, răspîndite peste glob cu sutele de mii. Numai lazaretul arată adevărata față a războiului.

Sînt tînăr, am douăzeci de ani ; dar nu cunosc din viață decît deznădejdea, moartea, frica și îmbinarea celei mai neghioabe superficialități cu un abis de suferințe. Văd popoare asmuțite unele împotriva altora, ucigîndu-se tăcute, neștiutoare, tembele, docile, fără vină. Văd că mințile cele mai înțelepte din lume născocesc arme și cuvinte, pentru a le face pe toate acestea mai rafinate și de mai lungă durată. Și, o dată cu mine, văd asta toți oamenii de vîrsta mea, de aici și de dincolo, din toată lumea ; o dată cu mine, suferă la fel toată generația mea. Ce vor face părinții noștri, cînd ne vom ridica într-o zi și ne vom înfățișa înaintea lor și le vom cere socoteală ? Ce așteaptă de la noi, atunci cînd nu va mai fi război ? Ani de-a rîndul, îndeletnicirea noastră a fost aceea de a ucide — a fost prima noastră profesie în viață. Tot ce știm despre viață se mărginește la moarte. Ce poate să se mai întîmple după aceea ? Și ce-o să fie cu noi ?

*

Cel mai în vîrstă din salonul nostru este Lewandowski. Are patruzeci de ani și zace de zece luni în spital, cu o rană urîtă la abdomen. Abia într-una din săptămînile trecute a ajuns să poată umbla cîte puțin, șchiopătînd și cu spinarea încovoiată.

De cîteva zile, e foarte agitat. Nevastă-sa i-a scris, din tîrgușorul polonez unde locuiește, că a încropit o

sumișoară de bani, ca să-și poată plăti călătoria și să vină să-l vadă.

Acum, e pe drum și poate să pice dintr-o zi, într-alta. Lui Lewandowski nu-i mai place mîncarea ; pînă și cîrnații de purcel pe varză roșie îi dăruiește după ce-a îmbucat de cîteva ori. Toată vremea umblă cu scrisoarea prin salon, fiecare a citit-o de cel puțin zece ori, ștampilele poștei au fost examinate în nu se știe cîte rînduri, scrisul abia mai poate fi descifrat din cauza petelor de grăsime și a urmelor de degete și, ce e inevitabil să se întîmple, se întîmplă : Lewandowski face temperatură și cade din nou la pat.

Nu și-a văzut nevasta de doi ani. Între timp a născut un copil, pe care-l aduce cu dînsa. Dar cu totul altceva îl frămîntă pe Lewandowski. Nădăjduise că va fi învoit să iasă cînd va veni soția sa, căci e la mintea cocoșului : să-ți vezi nevasta e mare lucru, dar cînd o ai lîngă tine după atîta vreme, ai vrea, dacă se poate, și altceva.

Lewandowski a discutat asta cu noi ceasuri întregi, căci în militărie nu există secrete în asemenea chestii. De altfel nici nu se formalizează nimeni. Aceia dintre noi care au început să iasă i-au și indicat cîteva colțișoare nimerite din oraș, grădini publice și parcuri, unde nu l-ar deranja nimeni ; ba unul știa chiar adresa unei odăițe retrase.

Dar la ce bun toate astea acum ? Lewandowski e țintuit în pat și ros de griji. Viața nu i-ar mai face nici o plăcere, dacă ar fi să scape o asemenea ocazie. Noi îl consolăm și-i făgăduim să găsim pînă la urmă un aranjament care să împace și capra și varza.

În după-amiaza următoare apare soția lui, o femeie puțintică și veștejită, cu ochi speriați și neliniștiți de păsărică, purtînd un soi de mantilă neagră cu horboțele și panglicuțe — Dumnezeu știe de la cine o fi moștenit această piesă de muzeu.

Murmură ceva cu glasul stins și rămîne sfioasă în prag. S-a tulburat văzînd pe șase dintre noi în picioare.

— Vino, Marja, o îndeamnă Lewandowski și mărul lui Adam îi joacă frenetic sub bărbie. Poți să intri fără grijă, ăștia nu-ți fac nimic.

Ea trece de la unul la altul şi dă mîna cu fiecare. Apoi ne arată copilul care între timp a făcut în scutece. Are la dînsa o sacoşă mare, brodată cu mărgele, din care scoate o faşă curată şi-şi primeneşte repede pruncul. În felul acesta a trecut peste primul moment de stingherie şi cei doi soţi încep să sporovăiască.

Lewandowski e foarte nervos şi se uită mereu pieziş la noi, aruncîndu-ne priviri grozav de nefericite din ochii lui rotunzi şi holbaţi.

Momentul e prielnic, vizita medicală a trecut, cel mult dacă o soră s-ar rătăci întîmplător prin salon. De aceea, unul din noi iese pe culoar ca să adulmece. Se întoarce şi dă din cap încurajator :

— Nici ţipenie de om. Spune-i nevesti-ti ce ai să-i spui, Johann — şi dă-i drumul !

Cei doi soţi schimbă cîteva vorbe în limba lor. Femeia îşi înalţă capul, cam ruşinată, şi roşeşte. Noi rînjim înţelegători şi facem gesturi cu subînţeles : ce importanţă are ! La dracu, toate prejudecăţile ; ele sînt făcute pentru alte timpuri ; aici se află tîmplarul Johann Lewandowski, soldat schilodit de gloanţe, şi lîngă el e nevasta lui ; cine ştie cînd o va mai revedea ; acum vrea s-o aibă, n-are decît s-o aibă, gata.

Doi dintre noi se postează afară, la uşă, spre a opri pe surori şi a le ţine de vorbă în cazul în care vreuna ar trece din întîmplare. Un sfert de ceas au să facă de gardă.

Lewandowski nu poate sta culcat decît pe o parte ; de aceea, unul din noi îi propteşte cîteva perne în spate, lui Albert i se dă să ţină copilul, apoi noi ceilalţi întoarcem puţin spatele, mantila neagră dispare sub pătură, iar noi jucăm scat, izbind cu zgomot cărţile şi vorbind tare.

Merge strună. Eu am în mînă o carte teribilă ; din pricina asta aproape că-l uităm pe Lewandowski. După cîtva timp, copilul începe să scîncească, deşi Albert îl leagănă disperat încoace şi încolo. Apoi scîrţîie şi foşneşte ceva, şi cînd ne aruncăm ochii într-acolo vedem că plodul a şi început să sugă din biberon şi că e în braţele mamei sale. Totul s-a sfîrşit cu bine.

Ne simțim acum ca făcînd parte dintr-o familie mare, femeia s-a înviorat de tot și Lewandowski e leoarcă de năduşeală şi radios.

Despachetează geanta brodată și scoate la iveală cîțiva cîrnați ademenitori ; apoi apucă briceagul de parcă ar fi un buchet de flori și taie bucăți din ei. Cu un gest măreț, le arată spre noi și micuța femeie uscățivă trece din om în om, zîmbind fiecăruia, și împarte bucățile de salam — și e chiar drăguță acum. Noi îi spunem mamă, iar ea se bucură și ne potrivește pernele.

*

După cîteva săptămîni, încep să mă duc în fiecare zi la institutul Zander. Acolo mi se încătărămează și mi se manevrează piciorul. Brațul e de mult vindecat.

Sosesc noi transporturi din primele linii. Pansamentele nu mai sînt de tifon, ci de hîrtie albă, creponată. Feșile au devenit foarte rare pe front.

Ciotul lui Albert se vindecă frumos. Rana e aproape închisă. Peste cîteva săptămîni va fi transferat la un staționar de proteze. Continuă să vorbească puțin și e mult mai serios decît înainte. Adeseori se întrerupe în mijlocul unei fraze și rămîne cu ochii în gol. Dacă n-ar fi fost împreună cu noi, de mult și-ar fi pus capăt zilelor. Acum însă a trecut peste ce era mai greu. Cîteodată ne urmărește cînd jucăm cărți.

Capăt concediu de convalescență.

Mama nu vrea să mă mai lase să plec. E foarte slăbită. Îi merge mult mai rău decît rîndul trecut.

Apoi sînt chemat la regiment și plec din nou pe front.

Despărțirea de prietenul meu Albert Kropp e grea. Dar cu vremea te deprinzi și cu astea în militărie.

XI

Nu mai numărăm săptămînile. Era iarnă cînd am sosit şi, de cîte ori cădea cîte un obuz, bulgării de pămînt îngheţat erau aproape tot atît de primejdioşi ca şi schijele. Acum copacii sînt iarăşi verzi. Viaţa noastră se deapănă cînd pe front, cînd în barăci. Într-o oarecare măsură ne-am deprins; războiul e dătător de moarte, la fel ca tuberculoza şi cancerul, ca gripa şi dizenteria. Numai că în război cazurile mortale sînt mai frecvente, mai felurite şi mai crunte.

Gîndurile noastre sînt ca lutul, plămădite de alternarea zilelor — senine cînd ne aflăm în repaus, lipsite de viaţă de cîte ori intrăm în foc. Cîmpuri de gropi afară şi în sufletele noastre.

Toţi sînt aşa, nu numai noi cei de aici — ce-a fost cîndva nu mai e valabil şi a pierit din memoria noastră. Deosebirile create de cultură şi educaţie s-au şters aproape cu desăvîrşire şi sînt de nerecunoscut. E drept că uneori prezintă avantaje — de pildă atunci cînd e vorba de exploatarea unor situaţii — dar şi dezavantaje datorită faptului că stîrnesc dificultăţi ce trebuie înfrînte. E ca şi cum pe vremuri am fi fost monede din diferite ţări; acum au fost topite laolaltă şi toate au aceeaşi stemă. Dacă vrei să vezi deosebiri, trebuie să cercetezi cu atenţie materialul. Sîntem soldaţi şi numai după aceea, mult mai tîrziu, într-un fel ciudat şi timid, individualităţi.

E o mare fraternitate şi, datorită ei, un reflex al camaraderiei din cîntecele populare, al sentimentului de solidaritate dintre puşcăriaşi, al întrajutorării disperate pe care-o manifestă condamnaţii la moarte, se îmbină în mod bizar cu o scînteie de viaţă care, din încordarea şi

singurătatea morții, apare în mijlocul primejdiei și ne dă putința să trăim în fugă ceasurile ce ne mai sînt hărăzite, fără urmă de patetism. E ceva eroic și banal, dacă am sta să cîntărim lucrul — dar cine stă să facă așa ceva ?

Din pricina asta, cînd se anunță un atac inamic, Tjaden își înfulecă vertiginos ciorba de mazăre cu slănină, pentru că nu știe dacă peste un ceas va mai trăi. Am dezbătut ceasuri de-a rîndul, între noi, dacă această comportare e justă ori ba. Kat o condamnă, spunînd că te poți aștepta oricînd la o rană în burtă, care e mai periculoasă, cînd stomacul e plin, decît atunci cînd este gol.

Asemenea lucruri sînt pentru noi adevărate probleme, le privim cu toată seriozitatea și nici nu s-ar putea altfel. Viața de aici, la hotarul morții, are o linie de o simplicitate uriașă, se rezumă la strictul necesar ; tot restul e cufundat într-un somn letargic — și asta e primitivitatea și salvarea noastră. Dacă am fi mai diferențiați, de mult am fi înnebunit, am fi dezertat sau am fi căzut. E ca o expediție în ghețurile eterne — orice manifestare a ființei omenești trebuie să slujească numai la menținerea vieții și e canalizată în mod obligatoriu în direcția asta. Tot restul e dat la o parte, pentru că ar consuma de prisos forțe utile. Este de altfel singurul mijloc de a ne salva — și de multe ori stau în fața mea însumi ca înaintea unui străin, cînd reflexul misterios al trecutului îmi prezintă, în ceasurile de liniște, dincolo de ființa mea, ca într-o oglindă mată, contururile existenței mele de acum, și atunci mă minunez cum de-a fost posibil ca acea inexprimabilă forță activă care se numește viață să se adapteze pînă și la această formă. Toate celelalte manifestări sînt cufundate într-un somn hibernal ; singură, viața stă necontenit la pîndă împotriva amenințării morții — ne-a transformat în animale cugetătoare, pentru a ne dărui arma instinctului, ne-a cufundat în apatie, ca să nu pierim în fața groazei care ne-ar copleși dacă am avea minte limpede și conștientă, a trezit în noi simțul camaraderiei, ca să nu ne prăbușim în abisul singurătății, ne-a dat indiferența omului primitiv, pentru ca, în ciuda tuturor împrejurărilor, să putem

simți în orice moment tot ce e pozitiv și să înmagazinăm aceste senzații ca arme de rezervă împotriva asaltului ce ni l-ar da neantul. Trăim astfel o existență dură și izolată, de supremă superficialitate, și numai rareori cîte un eveniment face să scapere scîntei. Atunci, însă, răzbește surprinzător o flacără de grea și înfricoșătoare nostalgie.

Acestea sînt momentele periculoase, care ne dovedesc că adaptarea e arbitrară, că liniștea noastră nu e reală, ci doar o uriașă încordare pentru dobîndirea ei. Privind din exterior, nu ne deosebim prea mult de negrii sălbatici ; dar pe cîtă vreme aceștia pot fi întotdeauna așa, pentru că asta le e firea, iar încordarea minții îi ajută cel mult să se dezvolte, la noi e tocmai invers : forțele noastre lăuntrice sînt încordate nu pentru progres, ci pentru regres. Sălbaticii sînt în mod firesc și fără nici un efort așa cum sînt ; la noi, același lucru e cît se poate de artificial și de forțat.

Și, cu spaimă, constatăm, noaptea, trezindu-ne dintr-un vis, covîrșiți și prinși în mreje de nălucirile care năpădesc asupra noastră, ce firav e reazemul și hotarul care ne desparte de întuneric — sîntem niște biete flăcărui, anevoie ocrotite de cîțiva pereți șubrezi împotriva valului de descompunere și ne nebunie în care ne zbatem si, uneori, aproape ne înecăm. Atunci vuietul surd al bătăliei se transformă într-un inel care ne închide în cercul lui ; ne ghemuim în noi înșine și holbăm ochii în noapte, Ca o binefacere e atunci pentru noi răsuflarea camarazilor adormiți — și, astfel, așteptăm revărsatul zorilor.

*

Fiecare zi și fiecare ceas, fiecare obuz și fiecare mort subțiază acest reazem slab, iar anii îl uzează repede. Bag de seamă că în jurul meu, încetul cu încetul, a și început să se năruie.

Să luăm, de pildă, nefericita întîmplare cu Detering.

Detering era un om care se ținea totdeauna foarte rezervat. Nenorocirea lui a fost că a văzut într-o grădină un cireș. Veneam de pe front și cireșul, aflat în apro-

pierea noului nostru cantonament, s-a ivit la o cotitură a drumului, cu totul surprinzător, în lumina zorilor. N-avea încă frunze, dar era ca un unic buchet de flori albe.

Seara, nu l-am văzut pe Detering nicăieri. Cînd a apărut în sfîrşit, avea în mînă cîteva crengi de cireş înflorit. L-am luat peste picior, întrebîndu-l dacă are de gînd să meargă în peţit. Nu ne-a răspuns şi s-a culcat. Noaptea, l-am auzit cotrobăind ; părea că-şi împachetează lucrurile. Am mirosit ceva nelalocul lui şi m-am dus la el. S-a prefăcut că nu-i nimic la mijloc, dar eu i-am spus :

— Nu face vreo prostie, Detering.

— Nici gînd, mi-a răspuns. Nu pot să dorm, asta-i tot.

— Atunci de ce-ai adus crengile de cireş ?

— Ce, nu mai are voie omul să rupă o creangă de cireş ? s-a îmbufnat şi, după o clipă : Acasă am o livadă întreagă cu cireşi. Cînd înfloresc şi mă uit la ei din fînar, văd parcă un uriaş cearşaf de pat, alb ca zăpada. Acum e vremea lor.

— Poate că în curînd se vor da din nou permisii. Ba s-ar putea chiar ca pe tine, ca plugar, să te trimită de tot la vatră şi să te mobilizeze pe loc.

Detering dă din cap, dar e cu mintea aiurea. Cînd pe ţărani îi frămîntă ceva, au o expresie ciudată — un amestec de vacă şi de zeu sentimental — jumătate neghioabă, jumătate exaltată. Ca să-l îndepărtez de la gîndurile lui, îi cer o bucată de pîine. Mi-o dă, fără nici o obiecţie. Asta e suspect, pentru că de obicei e foarte zgîrcit. De aceea, rămîn treaz. Dar nu se întîmplă nimic ; Detering e dimineaţa la fel ca în toate zilele. A băgat probabil de seamă că l-am observat. Totuşi, în dimineaţa celei de-a treia zile, dispare. Eu îi remarc lipsa, nu spun însă nimic, ca să-i las timp — poate izbuteşte să ajungă la locul către care a pornit. Unii au reuşit să se strecoare pînă în Olanda.

Totuşi, la apel, absenţa lui nu rămîne neobservată. După o săptămînă, aflăm că a fost prins de jandarmi — aceşti poliţişti militari, huliţi de toată ostăşimea. Detering pornise spre Germania, ceea ce, firesţe, era o încercare fără sorţi de izbîndă ; dar tot atît de bătător la

ochi era că-şi organizase fuga în chipul cel mai nerod cu putinţă ; oricine putea să vadă deci că dezertarea lui fusese dictată numai de dorul de casă şi că era rodul unei tulburări momentane. Dar ce pot înţelege despre asemenea lucruri nişte consilieri de curte marţială la sute de kilometri înapoia frontului ?

N-am mai auzit niciodată de Detering.

*

Dar aceste forţe periculoase, acumulate încetul cu încetul, izbucnesc uneori şi într-alt chip — ca din nişte cazane cu aburi, supraîncălzite. În legătură cu asta trebuie să vorbim şi despre felul cum şi-a găsit Berger sfîrşitul.

Tranşeele noastre sînt de mult nimicite de bombardamente şi avem frontul elastic, astfel că de fapt nu mai ducem războiul de poziţii de pînă acum. După ce atacul şi contraatacul s-au succedat, trecînd dintr-o parte într-alta, rămîne o linie sfîşiată şi se dau lupte îndîrjite din pîlnie în pîlnie. La noi, prima linie e străpunsă şi peste tot s-au infiltrat grupe — cuiburi în pîlnii — de unde se dezlănţuie încăierări.

Grupa noastră se află într-o asemenea pîlnie. Dintr-o parte ne pîndesc trupe engleze, care împing flancul înapoi şi ne cad în spate. Sîntem împresuraţi. E greu să ne ridicăm ; ceaţă şi fum plutesc deasupra noastră, nimeni n-ar înţelege că vrem să capitulăm, poate că nici nu vrem — în asemenea momente nu-ţi dai seama de astfel de lucruri. Auzim apropiindu-se exploziile grenadelor de mînă. Mitraliera noastră bate peste tot semicercul din faţă ; apa de răcire s-a evaporat ; trecem grabnic rezervoarele din mînă în mînă, fiecare urinează în ele, avem astfel din nou apă şi putem continua să tragem. Dar, în spatele nostru, împuşcăturile se aud tot mai aproape. Peste cîteva minute vom fi pierduţi.

Deodată, la o foarte mică distanţă, începe să pîrîie o altă mitralieră. Se află în pîlnia de lîngă noi ; a adus-o Berger. Şi, tocmai în acelaşi moment, începe un contraatac din partea alor noştri, scăpăm din împresurare şi luăm contact cu trupele dindărăt.

Mai tîrziu, ajunși într-un adăpost mai de doamne-ajută, aflăm din gura unuia dintre oamenii care au cărat cazanele cu mîncare că la o distanță de cîteva sute de pași se află un cîine-curier rănit.

— Unde e ? întreabă Berger.

Omul îi indică locul. Berger se pregătește să plece ca să aducă dulăul sau să-l împuște. Nu mai departe decît acum șase luni istoria asta l-ar fi lăsat rece și Berger și-ar fi văzut de treabă. Acum încercăm să-l oprim. Dar el nu se lasă și pornește ; enervați, spunem doar : „Țicnit !“ și-l lăsăm în plata Domnului. Căci aceste isterii de front devin periculoase cînd omul nu poate fi trîntit imediat la pămînt și stăvilit în acțiunile sale. Însă Berger e o namilă de un metru și optzeci, cel mai voinic soldat din companie.

Fapta lui e într-adevăr țicnită, căci îl silește să treacă prin perdeaua de foc. Însă faimosul „trăsnet“ care ne pîndește pe toți cei de-aici l-a fulgerat acum pe el și l-a scos din minți. Pe alții, trăsnetul acesta îi face să se zbuciume ca niște turbați sau s-o ia la goană ; ba a fost și unul care, cu mîinile, cu picioarele, cu dinții, a căutat să se îngroape cu tot dinadinsul în pămînt.

Bineînțeles că, de multe ori, asemenea lucruri se și simulează ; dar însăși simularea e un indiciu. Berger, care a plecat să împuște cîinele, e adus înapoi cu bazinul zdrobit — și pînă și unul dintre oamenii care-l transportă se alege cu un glonț în picior.

*

Müller e mort. O rachetă luminoasă, trasă din apropiere, l-a lovit în stomac. A trăit încă o jumătate de oră cu mintea lucidă și cu dureri îngrozitoare. Înainte de-a muri, mi-a predat portvizitul său și mi-a dăruit cizmele — aceleași pe care le-a moștenit el însuși de la Kemmerich. Le încalț și-mi vin foarte bine. După mine le va căpăta Tjaden ; lui i le-am făgăduit.

Pe Müller l-am putut îngropa, e adevărat, dar multă vreme nu va rămîne netulburat. Liniile noastre se retrag tot mai departe. Dincolo s-au adus prea multe regimente proaspete, engleze și americane. E o adevărată abundență

de carne conservată și de făină albă. Și sînt prea multe tunuri noi. Prea multe avioane.

Iar noi sîntem jigăriți și înfometați. Hrana noastră e atît de proastă și subțiată cu atîtea surogate, că începem să ne îmbolnăvim. Fabricanții din Germania s-au îmbogățit — nouă, dizenteria ne putrezește mațele ; prăjinile de la latrine sînt toată vremea înțesate. Celor de acasă ar trebui să li se arate aceste fețe pămîntii, galbene, jalnice și resemnate de aici, aceste fărpturi gheboșate, cărora pîntecăraia le stoarce sîngele din trup și care știu, cel mult, să mai rînjească unii la alții, cu buzele crispate și încă tremurînd de durere : „La ce bun să ne mai tragem pantalonii ?“

Artileria noastră e redusă la tăcere — are prea puține muniții — iar țevile sînt atît de uzate, că trag nesigur și ne împroașcă și pe noi. Avem prea puțini cai. Trupele noastre noi sînt compuse din băiețandri sfrijiți care ar avea nevoie de întremare ; nu pot duce o raniță în spinare, dar știu să moară. Cu miile. N-au habar de război, pornesc doar la atac și se lasă împușcați. Un singur aviator a secerat în glumă două companii alcătuite din asemenea băiețandri proaspăt debarcați din tren, mai înainte ca vreunul din ei să știe ce-i aia adăpost.

— În Germania n-o să mai fie în curînd nici țipenie de om, spune Kat.

Am pierdut speranța că războiul se va sfîrși cîndva. Gîndurile noastre nici nu mai ajung pînă la o asemenea perspectivă. Putem fi loviți de un glonț și murim ; sau putem fi răniți și atunci lazaretul e următorul popas. Dacă scăpăm neamputați, încăpem azi sau mîine pe mîna unuia dintre medicii de stat-major care, cu Crucea meritului de război la butonieră, decretează :

— Cum, pentru piciorul ăsta puțin scurtat ? Pe front nu trebuie să alergi, dacă ai curaj. Omul acesta e bun pentru front. La stînga-mprejur !

Kat istorisește una din anecdotele care fac ocolul frontului, din Vosgi și pînă în Flandra — despre colonelul-medic care, la recrutare, citește numele de pe tabel și, cînd apare omul, spune fără a se uita la el :

— Bun pentru front! Avem nevoie de soldaţi în tranşee.

Intră unul cu picior de lemn şi medicul recrutor decretează din nou: „Bun pentru front!"

— Dar atunci — zice Kat ridicînd glasul — omul îi răspunde: „Un picior de lemn am; dacă plec acum pe front şi mi se retează capul, cer să mi se pună un cap de lemn şi să mă fac medic recrutor".

Toţi sîntem extrem de satisfăcuţi de acest răspuns.

Or fi existînd şi medici buni, şi mulţi şi sînt; dar la sutele de revizii prin care trece, fiecare soldat încape cel puţin o dată pe mîna unuia dintre aceşti numeroşi creatori de eroi, care se străduiesc să transforme pe lista lor cît mai mulţi inapţi definitivi şi inapţi provizorii în apţi pentru front.

Circulă multe asemenea anecdote şi unele sînt şi mai muşcătoare. N-au însă nimic de-a face cu răzvrătirea şi cu defetismul; sînt sincere şi spun lucrurilor pe nume; căci în militărie există multă înşelăciune, nedreptate şi ticăloşie. Nu e oare de ajuns că, totuşi, regiment după regiment intră în lupta aceasta din ce în ce mai lipsită de orice speranţă şi că se dă atac după atac de pe un front care se retrage şi se fărîmiţează tot mai mult?

Tancurile, la început subiect de batjocură, au devenit o armă de bază. Se apropie, blindate, în şir lung, şi întruchipează pentru noi, mai mult decît orice altceva, grozăvia războiului.

Tunurile care ne bombardează concentric sînt invizibile, şirurile de atac ale inamicului sînt oameni ca şi noi — însă tancurile acestea sînt maşini, şenilele lor se rotesc nesfîrşit ca şi războiul: nimicesc totul, cînd alunecă nesimţitoare în pîlnii şi urcă apoi din nou, irezistibil — o flotă de cutrasate, numai urlet şi fum, monştri de oţel care nu pot fi vătămaţi şi strivesc morţi şi răniţi... Ne chircim cînd apar, ne ghemuim în pieliţa noastră subţire. În faţa forţei lor uriaşe, braţele noastre devin fire de paie, iar grenadele noastre de mînă, chibrituri.

Obuze, aburi de gaze, flotile de tancuri — sfîrtecare, mistuire, moarte.

Dizenterie, gripă, exantematic — icnet, arderе, moartе.
Tranşee, lazaret, groapă comună — alte posibilităţi nu există.

*

În cursul unui atac, cade Bertinek, comandantul companiei noastre. A fost unul din acei admirabili ofiţeri de front care se găsesc în prima linie oriunde situaţia e mai complicată. Doi ani a stat în mijlocul nostru fără să fie măcar rănit serios ; trebuia deci să-i vină şi lui odată rîndul.

Sîntem într-o pîlnie, împresuraţi din toate părţile. Împreună cu fumul prafului de puşcă vine spre noi duhoare de ulei sau de petrol. Descoperim doi oameni cu un aruncător de flăcări ; unul duce lada în spinare, iar celălalt ţine furtunul din care ţîşneşte focul. Dacă ajung destul de aproape de noi, ca flăcările să ne atingă, sîntem pierduţi, căci înapoi, din pricina încercuirii, nu ne putem da.

Deschidem focul împotriva lor. Totuşi ei se apropie mai mult şi situaţia devine gravă. Bertinck e cu noi în pîlnie. Văzînd că nu-i nimerim — ceea ce e şi firesc, căci la un bombardament atît de violent trebuie să avem grijă de propria noastră piele — ia o armă, iese din groapă şi ocheşte culcat, sprijinit în coate. Trage — în acelaşi moment un glonţ se izbeşte de ceva — Bertinck e atins. Rămîne totuşi culcat şi continuă să ochească — o dată ia arma de la ochi, dar îndată după aceea ţintleşte din nou ; în sfîrşit auzim detunătura. Bertinck lasă arma jos, zice : „Bine !“ şi se tîrăşte înapoi. Unul din aruncătorii de flăcări, cel din spate, e rănit, cade, furtunul scapă din mîna celuilalt, focul ţîşneşte în toate părţile şi omul e înghiţit de flăcări.

Bertinck e rănit la piept. După cîteva minute, o schijă îi sfărîmă bărbia. Aceeaşi schijă mai are puterea să sfîşie şoldul lui Leer. Leer geme şi se propteşte în braţe, îşi pierde repede tot sîngele, nimeni nu-i poate veni în ajutor. După cîteva minute, se înmoaie ca un burduf despertat şi se face mototol. La ce îi mai foloseşte acum că la şcoală a fost un matematician atît de bun ?

*

Lunile se înşiruie unele după altele. Vara anului 1918 e cea mai grea şi mai sîngeroasă. Zilele se înfiripă ca nişte îngeri înveşmîntaţi în aur şi albastru, inexplicabili deasupra cercului distrugerii. Toţi cei de-aici ştim că pierdem războiul. Nu se vorbeşte prea mult despre lucrul acesta, vedem doar că ne retragem şi că nu vom mai putea ataca după această mare ofensivă ; nu mai avem oameni şi nu mai avem muniţii.

Totuşi războiul continuă — şi soldaţii continuă să moară...

Vara anului 1918... Viaţa, cu toată înfăţişarea ei sărăcăcioasă, nu ni s-a părut niciodată atît de ispititoare ca acum : — macul roşu de pe cîmpul din faţa cvartirelor noastre, gîzele lucioase de pe firele de iarbă, serile calde în odăile umbrite şi răcoroase, copacii negri, misterioşi, din amurg, stelele şi clipocitul apei, visele şi somnul îndelungat — o ! viaţă, viaţă, viaţă !

Vara anului 1918... Niciodată nu s-a suferit în tăcere mai mult decît acum, în clipa plecării pe front. Zvonurile frenetice şi aţîţătoare despre armistiţiu şi pace, care au apărut, tulbură inimile şi fac plecarea mai grea ca oricînd.

Vara anului 1918... Niciodată viaţa din primele linii n-a fost mai dureroasă şi mai cumplită ca în ceasurile de bombardament din zilele acestea, cînd feţele noastre palide răsar din noroi şi mîinile ne sînt încleştate într-un unic : „Nu ! Nu ! Nu acum ! Nu în ultima clipă !“

Vara anului 1918... Adiere de speranţă care suflă peste cîmpiile pîrjolite ; febră delirantă, amestec de nerăbdare şi decepţie ; fiori dureroşi ai morţii ; întrebare mai presus de înţelegerea omenească : De ce ? De ce nu se sfîrşeşte odată ? Şi de ce flutură totuşi zvonurile acestea despre sfîrşit ?

*

Sînt atît de mulţi aviatori aici şi au atît de multă siguranţă, încît vînează şi oameni izolaţi, unul cîte unul, ca pe nişte iepuri. Fiecărui avion german îi corespund

cel puțin cinci aparate engleze și americane. Fiecărui soldat german, flămînd și obosit, din tranșee, îi corespund cinci ostași proaspeți și vînjoși pe frontul inamic. Fiecărei pîini cazone germane îi corespund dincolo cincizeci de cutii de conserve de carne. Nu sîntem învinși, căci avem ostași mai buni și mai încercați ; sîntem doar striviți și împinși înapoi de marea superioritate numerică a inamicului.

Au trecut cîteva săptămîni de ploi — cer cenușiu, pămînt cenușiu chiftind de apă, moarte cenușie. Cînd pornim spre primele rînduri, umezeala ne pătrunde prin mantale și uniforme — și rămîne acolo tit timpul cît stăm în tranșee. Nu reușim să ne uscăm. Aceia dintre noi care mai au cizme le căptușesc sus cu săculețe de nisip, pentru ca lutul apos să nu poată pătrunde attî de repede în carîmbi. Puștile prind coajă, uniformele prind coajă, totul e lichefiat și curge — o masă mustoasă, jilavă, cleioasă de pămînt, în care licăresc bălțoace galbene cu rotocoale roșii de sînge și unde morții, răniții și supraviețuitorii se scufundă încet.

Vijelia ne biciuiește, grindina de schije smulge din împestrițarea de cenușiu și galben țipetele ascuțite, ca de copii, ale celor loviți, iar noaptea, viața sfîșiată geme din ce în ce mai stins, gata-gata să amuțească.

Mîinile noastre sînt pămînt, trupurile noastre humă, iar ochii noștri scursori de ploaie. Nu știm dacă mai trăim.

Apoi zăpușeala se năpustește ca o meduză, umedă și grea, în gropile noastre — și într-una din aceste zile de vară tîrzie, aducînd mîncarea, cade Kat. Sîntem singuri, numai noi doi. Îi leg rana ; fluierul piciorului pare a fi sfărîmat. A fost împușcat în os și Kat geme deznădăjduit :

— Tocmai acum... tocmai acum !

Îl consolez :

— Cine știe cît o să mai țină tărășenia ! Deocamdată tu ai scăpat.

Rana începe să sîngereze violent prin bandaj. Aș încerca să aduc o brancardă, dar nu pot să-l las pe Kat singur. De altfel nici nu știu dacă există vreun post sanitar în apropiere.

Kat nu e prea greu ; de aceea îl iau în cîrcă şi plec cu el către spatele frontului, la punctul de pansare.

În drum, facem de două ori popas. Din pricina scuturăturilor, Kat are dureri mari. Nu vorbim mai nimic. Eu mi-am descheiat gulerul de la tunică şi suflu greu, asud şi faţa mi-e umflată de oboseala căratului. Totuşi stăruiesc să mergem mai departe, fiindcă terenul e periculos.

— Crezi c-o să poţi, Kat ?

— N-am încotro, Paul.

— Atunci hai.

Îl salt în sus, el se sprijină pe piciorul nevătămat şi se ţine de un copac. Apoi apuc cu băgare de seamă piciorul rănit, Kat îşi face vînt, iar eu iau sub braţ şi genunchiul piciorului sănătos.

Drumul devine mai anevoios. Uneori, ţiuind, se apropie cîte un obuz. Înaintez cît pot de repede, căci sîngele din rana lui Kat picură într-una. Ne e foarte greu să ne ferim de proiectile, pentru că, înainte de a ne putea adăposti, au şi trecut.

Ca să mai răsuflăm oleacă, ne pitulăm într-o pîlnie mică. Îi dau lui Kat ceai din bidonul meu. Fumăm cîte o ţigară.

— Aşa, măi Kat — spun mîhnit — iată că acum tot trebuie să ne despărţim.

El tace şi se uită la mine.

— Îţi mai aduci aminte, Kat, cum am rechiziţionat gîsca ? Şi cum m-ai scos din foc cînd eram încă boboc şi am fost rănit pentru prima oară ? Atunci, ce-am mai plîns ; sînt aproape trei ani de cînd s-a întîmplat.

El dă din cap.

Teama de singurătate începe să mă roadă. După ce-l vor duce pe Kat, nu voi mai avea nici un prieten aici.

— Kat, dacă s-o face cu-adevărat pace înainte de întoarcerea ta aici, trebuie să ne revedem neapărat.

— Crezi c-o să mai fiu vreodată apt pentru front — cu osul ăsta spart ? întreabă el cu amărăciune.

— O să-l vindeci în tihnă. Încheietura n-are nimic. Şi poate că tot vom reuşi să ne întîlnim.

— Mai dă-mi o ţigară, zice el.

— Poate că după război o să putem înjgheba ceva împreună, Kat.

Sînt foarte trist ; e cu neputință ca prietenul meu Kat — Kat cu umerii căzuți și cu mustața moale și rară, Kat pe care-l cunosc în alt chip decît pe oricare alt om, Kat cu care am fost împreună în toți acești ani — e cu neputință să nu-l mai văd niciodată pe Kat.

— Dă-mi adresa ta de acasă, Kat, pentru orice eventualitate. Și iat-o și pe a mea ; ți-o scriu aici.

Îi vîr biletelul în buzunarul de la piept. Ce părăsit mă simt de pe acum, deși Kat e încă lîngă mine ! Să mă împușc repede în picior, ca să pot rămîne cu el ?

Kat scoate deodată un gîlgîit și se face verde și galben la față.

— Să mergem ! bîiguie.

Sar în picioare, arzînd de dorința de a-l ajuta, îl salt în spinare și o iau din loc cu pași rari și întinși, ca într-o cursă de durată, pentru ca piciorul să nu i se bălăbănească prea tare.

Gîtul mi-e uscat, pete roșii și negre îmi joacă în fața ochilor cînd, după un marș îndîrjit și fără cruțare, ajung în sfîrșit la postul sanitar.

Acolo mă nărui în genunchi, am totuși încă destulă puter să cad în partea unde se află piciorul sănătos al lui Kat. După cîteva minute, mă ridic încet. Picioarele și mîinile îmi tremură cumplit ; trebuie să fac o sforțare ca să-mi găsesc bidonul și să iau o înghițitură. Buzele îmi pîlpîie pe cînd beau. Dar zîmbesc — Kat e la adăpost.

După cîtva timp, deosebesc un amestec tulbure de glasuri ce-mi pătrunde în urechi.

— De oboseala asta te puteai scuti, zice un sanitar.

Îl privesc fără a înțelege. Sanitarul îl arată pe Kat :

— Nu vezi că e mort ?

Nici acum nu pricep.

— E rănit la fluierul piciorului, îi explic.

Sanitarul se oprește :

— Da, firește, și acolo.

Mă sucesc. Ochii îmi sînt încă tulburi ; m-a trecut un nou val de sudori și broboanele îmi curg peste pleoape. Le șterg și mă uit la Kat. Stă nemișcat.

— Leșinat, zic eu repede.

Sanitarul fluieră încet :

— Las' că mă pricep eu mai bine. E mort. Fac orice prinsoare.

Scutur din cap :

— Imposibil ! Acum zece minute am mai vorbit cu el. E leşinat.

Mîinile lui Kat sînt calde ; îl apuc de umeri ca să-l frecţionez cu ceai. În aceeaşi clipă îmi simt mîinile umede. Cînd le scot dindărătul capului său, sînt pline de sînge. Sanitarul fluieră din nou printre dinţi :

— Ai văzut ?

Fără ştirea mea, pe drum, Kat a fost lovit de o schijă în cap. E o găurică minusculă ; trebuie să fi fost o schijă mică de tot, rătăcită de cine ştie unde. Dar a fost de ajuns. Kat e mort.

Mă ridic încet.

— Vrei să-i iei livretul şi lucrurile ? mă întreabă fruntaşul.

Dau din cap şi mi le dă.

Sanitarul e uimit :

— Sînteţi cumva neamuri ?

Nu, nu sîntem neamuri. Nu, nu sîntem neamuri.

Umblu ? Mai am picioare ? Înalţ ochii, îi rotesc împrejur şi mă învîrtesc împreună cu ei, în cer, în cerc, pînă ce mă opresc. Totul e ca de obicei. Numai soldatul Stanislaus Katczinsky e mort.

După aceea, nu mai ştiu nimic.

XII

E toamnă. Dintre oamenii vechi n-au mai rămas mulţi aici. Eu sînt ultimul dintre cei şapte din clasa noastră.

Toţi vorbesc de pace şi armistiţiu. Toţi aşteaptă. Dacă va fi din nou o decepţie, oamenii se vor prăpădi ; speranţele sînt prea puternice, nu mai pot fi spulberate fără să se producă o explozie. Dacă nu se va face pace, va izbucni revoluţia.

Am paisprezece zile de repaus, pentru că am înghiţit ceva gaze. Stau toată ziua la soare, într-o grădiniţă. Armistiţiul nu mai e departe ; acum sînt şi eu convins. Atunci vom pleca acasă.

În acest punct, gîndurile mele se poticnesc şi nu vor să meargă mai departe. Ceea ce mă atrage cu toată puterea spre casă şi totodată mă aşteaptă acolo sînt sentimentele. E pofta de a trăi, e dragostea de patrie, e legea sîngelui, e beţia rămînerii în viaţă. Dar nu sînt ţeluri.

Dacă ne-am fi întors la vetre în 1916, desigur că vehemenţa suferinţelor noastre şi a evenimentelor trăite pînă atunci ne-ar fi făcut să dezlănţuim o furtună. Întorcîndu-ne acum, sîntem obosiţi, destrămaţi, secătuiţi, dezrădăcinaţi şi fără speranţe. Nu ne vom mai putea adapta.

Nici nu vom fi înţeleşi — căci înaintea noastră avem o generaţie care a trăit, ce-i drept, împreună cu noi, anii de aici, dar care a avut pevremuri cămin şi profesie şi se întoarce acum la vechileei rînduieli, unde va uita războiul — iar după noi creşte o generaţie, asemenea nouă în trecut, dar care ne va fi străină şi ne va da la o parte. De altfel, noi ne sîntem nouă-înşine de prisos ; vom creşte, unii se vor adapta, alţii se vor su-

pune, iar muți vor fi dezorientați — anii se vor scurge și în cele din urmă ne vom duce de rîpă.

Dar poate că toate lucrurile la care cuget acum pornesc numai din melancolie și depresiune și se vor risipi de îndată ce mă voi afla sub plopii de acasă și voi asculta fîșîitul frunzișului lor. Nu se poate să fi dispărut toată acea dulceață care ne-a tulburat, tot ce a fost nebulos, uluitor, în devenire, miile de fețe ale viitorului, melodia din vinse și cărți, foșnetul femeii și presimțirea ființei ei ; nu se poate ca toate acestea să fi pierit în ureltul bombardamentelor, în deznădejdea noastră și în bordelurile soldățești.

Copacii de aici sînt bălțați și aurii, boabele sorbilor presară pete roșii în frunziș, șoselele aleargă albe spre orizont, iar în cantine zbîrniie, ca în niște stupi, zvonurile de pace.

Mă ridic.

Sînt foarte calm. Lunile și anii pot veni ; nu-mi vor mai lu animic, n-au ce să-mi mai ia. Sînt atît de singur și atît de lipsit de speranță, că pot aștepta fără teamă venirea lor. Viața care m-a purtat de-a lungul acestor ani e încă în mîinile mele, în ochii mei. Nu știu dacă am încheiat toate socotelile cu ea. Dar cîtă vreme va mai exista, va căuta să-și facă drum — fie că va voi, fie că nu — acel ceva ce spune în mine „Eu".

*

A căzut în octombrie 1918, într-o zi care s-a scurs atît de liniștit pe întregul cîmp de luptă, încît comunicatul oficial s-a putut mărgini la fraza : „Nimic nou pe frontul de vest".

A fost găsit cu fața în jos, răsturnat în țărînă, ca și cum ar fi dormit. Cînd l-au întors, au văzut că nu s-a chinuit mult ; trăsăturile lui aveau o expresie atît de senină, încît părea aproape mulțumit.

Tiparul executat la ROMCART S.A. sub cd. nr. 739

Roman celebru, tradus în peste cincizeci de limbi și ecranizat în trei versiuni, *Nimic nou pe frontul de vest* a cunoscut un succes uriaș de librărie încă de la apariție. În timp, i s-au adăugat, parcă în mod firesc, alte romane de război: *Întoarcerea de pe front*, *Trei camarazi*, *Soroc de viață și soroc de moarte*. Fie și numai cu aceste cărți de excepție, care i-au adus, fără îndoială, recunoașterea internațională, Erich Maria Remarque ar fi fost îndreptățit să primească *Premiul Nobel* pentru literatură.

ISBN 973-47-0012-X Editura AMB Lei 150